

T.C.  
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
ÖZEL HUKUK BÖLÜMÜ

TÜRK MEDENİ HUKUKU'NDA  
TÜZEL KİŞİLİĞİN SONA ERMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman: Prof.Dr. Hüseyin HATEMİ

Hazırlayan: Ali KARAASLAN  
No: 92/10084

## İÇİNDEKİLER

### KISALTMALAR

### TÜRK MEDENİ HUKUKU'NDA TÜZEL KİŞİLİĞİN SONA ERMESİ

|                                                                       |    |
|-----------------------------------------------------------------------|----|
| § I. GİRİŞ .....                                                      | 1  |
| I. Tüzel Kişi Kavramı Hakkında Genel Bilgi .....                      | 1  |
| II. Konunun Sunulması .....                                           | 10 |
| § 2. TÜZEL KİŞİLİĞİN KAZANILAMAMASI .....                             | 12 |
| I. Genel Olarak .....                                                 | 12 |
| II. Tüzel Kişiliğin Kazanılamaması Halleri .....                      | 15 |
| 1. Ehliyetsizlik .....                                                | 15 |
| 2. İrade Bozuklukları .....                                           | 19 |
| 3. Konunun Olanaksız veya Hukuka ve Ahlaka Aykırı Olması.....         | 21 |
| 4. Şekle Aykırılık .....                                              | 24 |
| 5. Kişilik Kurma İrade Beyanının Geri Alınması .....                  | 26 |
| 6. Yeterlik Şartının Gerçekleşmemesi .....                            | 27 |
| 7. Denetim Makamının Tescil Kararını Temyizi .....                    | 30 |
| 8. Tescil veya Bildirim Yapılmaması .....                             | 31 |
| III. Tüzel Kişilik Kazanamamanın Sonucu .....                         | 31 |
| 1. Kurucular Arasında .....                                           | 32 |
| 2. Kurucularla Üçüncü Kişiler Arasında .....                          | 34 |
| § 3. TÜZEL KİŞİLİĞİN SONA ERME HALLERİ .....                          | 35 |
| I. Genel Olarak .....                                                 | 35 |
| II. Dağılma .....                                                     | 41 |
| 1. Ortak Dağılma Halleri .....                                        | 41 |
| a) Sürenin dolması.....                                               | 41 |
| b) Amacın gerçekleşmesi .....                                         | 43 |
| c) Amacın gerçekleşmesinin olanaksızlaşması.....                      | 44 |
| d) Aciz durumuna düşme .....                                          | 46 |
| 2. Derneğe Özgü Dağılma Halleri .....                                 | 49 |
| a) Yönetim kurulu kurulmasının kesin biçimde<br>olanaksızlaşması..... | 49 |

|                                                                                                        |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| b) İlk genel kurul toplantısının yapılmaması .....                                                     | 50 |
| c) Üst üste iki olağan genel kurul toplantısının yapılamaması .....                                    | 50 |
| d) Ölüm ya da çekilme nedeni ile üyesiz kalma .....                                                    | 51 |
| e) Özel intibak sürelerine uyulmaması .....                                                            | 52 |
| f) Dernek üst örgütlenmesinde üye sayısının üçten aşağı düşmesi .....                                  | 52 |
| 3. Dağılıma Durumunun Saptanması .....                                                                 | 52 |
| III. Dağıtma .....                                                                                     | 53 |
| 1. Genel Kurul Kararıyla Dağıtma .....                                                                 | 53 |
| 2. Mahkeme Kararıyla Dağıtma .....                                                                     | 56 |
| a) Temel ilke .....                                                                                    | 56 |
| b) Ortak dağıtma halleri .....                                                                         | 57 |
| aa. Amacın hukuka ve ahlaka aykırı duruma gelmesi.....                                                 | 57 |
| bb. Suç işlenilmesi .....                                                                              | 59 |
| c) Derneğe özgü dağıtma halleri .....                                                                  | 61 |
| aa. Tüzükteki eksikliklerin ve kanuna aykırılıkların giderilmemesi .....                               | 61 |
| bb. Olağan genel kurul toplantısının süresinde yapılamaması ve zorunlu organların oluşturulmaması..... | 62 |
| cc. Olağan genel kurul toplantısının üst üste iki defa yapılamaması .....                              | 62 |
| d) Vakfa özgü dağıtma halleri .....                                                                    | 63 |
| aa. Alacaklıların itiraz etmesi üzerine sona erme .....                                                | 63 |
| bb. Mal varlığının amaca yetmemesi .....                                                               | 63 |
| e) Görevli ve yetkili mahkeme .....                                                                    | 64 |
| f) Davacı .....                                                                                        | 65 |
| 3. İdari Kararla Dağıtma .....                                                                         | 66 |
| §4. TÜZEL KİŞİLİĞİ TASFİYE İŞLEMLERİ .....                                                             | 67 |
| I. Genel Olarak .....                                                                                  | 67 |
| II. Tasfiye .....                                                                                      | 69 |
| 1. Kavram .....                                                                                        | 69 |
| 2. Uygulanacak Hükümler .....                                                                          | 71 |
| 3. Tasfiye Şekilleri .....                                                                             | 73 |

|                                                                 |     |
|-----------------------------------------------------------------|-----|
| 4. Tasfiye Halinin Etkileri .....                               | 76  |
| a) Tasfiye halindeki tüzel kişinin hak ehliyetinin sınırı ..... | 76  |
| b) Tasfiye sürecinde organların hukuki durumu .....             | 76  |
| 5. Tasfiyenin Yapılması .....                                   | 77  |
| a) Tasfiye memurlarının tayini .....                            | 77  |
| b) Tasfiye memurlarının yetkileri .....                         | 77  |
| c) Tasfiye memurlarının görevleri .....                         | 81  |
| d) Tasfiye memurlarının sorumluluğu .....                       | 82  |
| e) Tasfiye işlemleri .....                                      | 83  |
| III. Tahsis .....                                               | 87  |
| 1. Kavram .....                                                 | 87  |
| 2. Tahsis İşlemi .....                                          | 88  |
| 3. Tahsis Edilen Malvarlığının Kullanımı .....                  | 92  |
| IV. Terkin .....                                                | 93  |
| §5. SONUÇ .....                                                 | 96  |
| BİBLİYOGRAFYA .....                                             | 103 |

## KISALTMALAR

|             |   |                                                  |
|-------------|---|--------------------------------------------------|
| AHFD.       | : | Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi      |
| AY.         | : | Anayasa                                          |
| AYM.        | : | Anayasa Mahkemesi                                |
| BK.         | : | Borçlar Kanunu                                   |
| Bkz.        | : | Bakınız                                          |
| bs.         | : | Bası                                             |
| c.          | : | Cilt                                             |
| DİSK.       | : | Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu         |
| DK.         | : | Dernekler Kanunu                                 |
| dn.         | : | Dipnot                                           |
| E.          | : | Esas                                             |
| HD.         | : | Hukuk Dairesi                                    |
| HGK.        | : | Hukuk Genel Kurulu                               |
| İBGK.       | : | İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu                |
| HUMK.       | : | Hukuk Usulü Mahkemeleri Kanunu                   |
| İBD.        | : | İstanbul Barosu Dergisi                          |
| İKİD.       | : | İlmi ve Kazai İçtihatlar Dergisi                 |
| İÜMHE.      | : | İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü |
| K.          | : | Karar                                            |
| Krş.        | : | Karşılaştırınız                                  |
| Koop. K.    | : | Kooperatifler Kanunu                             |
| m.          | : | Madde                                            |
| MK.         | : | Medeni Kanun                                     |
| Noterlik K. | : | Noterlik Kanunu                                  |
| RG.         | : | Resmi Gazete                                     |
| s.          | : | Sayı                                             |
| sh.         | : | Sahife                                           |
| SPK.        | : | Siyasi Partiler Kanunu                           |
| TMK.        | : | Terörle Mücadele Kanunu                          |
| TSN.        | : | Ticaret Sicil Nizamnamesi                        |
| TODAİE.     | : | Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü       |
| Vakıflar K. | : | Vakıflar Kanunu                                  |
| Vakıflar T. | : | Vakıflar Tüzüğü                                  |
| vd.         | : | Ve devamı                                        |
| vs.         | : | Ve saire                                         |
| YKD.        | : | Yargıtay Kararlar Dergisi                        |

# TÜRK MEDENİ HUKUKU'NDA TÜZEL KİŞİLİĞİN SONA ERMESİ

## §1. GİRİŞ

### I- Tüzel Kişi Kavramı Hakkında Genel Bilgi

Tüzel kişi kavramı, "kişi kavramı"nın<sup>1</sup> bir alt türevi olduğu ve böylece kişi kavramının kapsamında bulunduğu için, bu konudaki açıklamalar, kişi kavramından başlanılarak yapılmaktadır.

Kişi, hak<sup>2</sup> ehliyetine sahip olan (MK. m. 8) varlıklara verilen addır<sup>3</sup>.

Hukukta kişi kavramı, hak öznesi olmak ile eşanlamli olarak kullanılır<sup>4</sup>. Yani "kişi" sözcüğü altında, "hak ehliyetine sahip olmak", hak öznesi olması şeklinde anlaşılır. Diğer bir

<sup>1</sup> Kişi kavramı, hukuki bir kavramdır. Yani, hangi varlıkların hakları ve borçları bulunabileceği (hak sahibi olma özelliğinin tanınacağı), dolayısıyla da kişi sayılacağı hukuk düzeninin tayin ve tespit ettiği bir husustur. Bu konuda bkz. OĞUZMAN, K./SELİÇİ, Ö., Kişiler Hukuku Dersleri (Gerçek ve Tüzel Kişiler) Yeniden Gözden Geçirilmiş 5 bs., İstanbul 1993, sh. 1; AKÜNAL, T., Türk Medeni Hukuku'nda Tüzel Kişiler, İstanbul 1995, sh. 3; ÖZTAN, B., Şahsın Hukuku (Hakiki Şahıslar) Ankara 1987, sh.4; AKINTÜRK, T., Medeni Hukuk Başlangıç hükümleri (Şahsın Hukuku, Aile Hukuku, Miras Hukuku, Eşya Hukuku). Ankara 1996, sh. 79; Hukuk düzeni, temelini kişi üzerine kurar. Bu konuda da bkz. ATAAY, A., Şahıslar Hukuku, Birinci Yarım (Giriş-Hakiki şahıslar) 3. bs. İstanbul 1978, sh. 20; OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 1; ÖZTAN, sh. 5; AKINTÜRK, sh. 79.

<sup>2</sup> Hak hukuk düzeni tarafından korunan ve gerçekleşmesi hak sahibinin iradesine bırakılmış olan menfaattir. Bkz. H.HATEMİ, Medeni Hukuka Giriş, İstanbul 1997, sh. 86

<sup>3</sup> Bkz. DURAL, M., Türk Medeni Hukuku'nda Gerçek Kişiler (3444 sayılı ve 3678 sayılı Kanunlara göre gözden geçirilmiş ve değiştirilmiş 4. bs.), İstanbul 1995, sh. 3; ZEVKLİLER, A., Medeni Hukuk. Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku (Gerçek ve tüzel Kişiler), Aile Hukuku, 3. bs. Ankara 1997, sh. 199; EDİS, S., Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri 3. bs. Ankara 1995, sh. 32; BİLGE, N., Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel İlkeleri, 6. bs. Ankara 1987, sh. 218; ÖZTAN, sh. 4; AKINTÜRK, sh. 79; OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 4.

<sup>4</sup> Bkz. KÖPRÜLÜ, Medeni Hukuk, Genel Prensipler - Kişinin Hukuku (Gerçek Kişiler - Tüzel Kişiler), Genişletilmiş ve Yenilenmiş 2. bs., sh. 262, dp 1; ÖZTAN, sh. 4.

deyişle hak ehliyeti kime tanınıyorsa; irade veya çıkar kime izafe ediliyorsa<sup>5</sup>, o varlık hak öznesidir.

Hak öznesi olmak özelliği, ilk önce insana<sup>6</sup> tanınmıştır. Bunun yanında toplumun İ ihtiyaçlarına<sup>7</sup> cevap verebilmek için hukuk düzeni, bazı kişi ve mal topluluklarını da hak öznesi olarak kabul etmiş ve hak öznesi olmanın hukuksal sonuçlarını kural<sup>8</sup> olarak onlara da tanımıştır.<sup>9</sup>

Gerek insana, gerek insan ve mal topluluğuna tanınan hak öznesi olma özelliği, hukuk tarafından tanınan bir özelliktir.<sup>10</sup>

Hukuk düzeni, şekli yönden hak öznesinin maddi içeriğini saptarken, daha çok ahlaki değer hükümlerinden<sup>11</sup>, sosyal ihtiyaçlardan<sup>12</sup>, felsefi görüş ve düşüncelerden<sup>13</sup> hareket etmek zorundadır.<sup>14</sup>

Genel olarak hukuk ve özellikle de Türk Hukuk Düzeninde iki tür hak öznesi bulunmaktadır. Bunlar, "gerçek" ve "tüzel" kişilerdir.<sup>15</sup>

<sup>5</sup> Bkz.BİLGE, sh. 216.

<sup>6</sup> Hukuk tarihinde, insanların tümü hak öznesi değildi. Nitekim eski hukuk sistemlerine bakıldığında, esirler,aforoza edilen insanlar, köleler, vatandaş olmayanlar, hak öznesi olarak kabul edilmemiştir. Bkz. ÖZTAN, sh. 5.

<sup>7</sup> ATAAY, Şahıslar Hukuku, sh. 25.

<sup>8</sup> Kişiliğin kapsamının belirlenmesinde, gerçek kişiler ile tüzel kişiler arasındaki doğal farkları göz önünde tutulur. Medeni Kanun gerçek kişiler ile tüzel kişilerin ortak özelliklerini düzenleyen genel hükümler kabul etmemiştir. Gerçek kişileri düzenleyen babdaki hükümler, nitelikleri itibariyle sadece gerçek kişilere özgü olmadıkça tüzel kişiler hakkında da uygulanır. Buna karşılık, tüzel kişileri düzenleyen hükümlerin, gerçek kişiler hakkında uygulanması söz konusu olamaz. Bkz. OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 2.

<sup>9</sup> Bkz. HATEMİ H., Kişiler Hukuku, İstanbul 1992, sh. 125; AKİPEK J.G., Türk Medeni Hukuku C.I, cüz 1- 2, Ankara 1961, sh. 215; ÖZTAN, sh. 5-6; ZEVKLİLER, sh. 201-202.

<sup>10</sup> Bkz. ÖZTAN, Hakiki Şahıslar, sh. 4, dp 2; ÖZSUNAY'a göre, kişi kavramı hukukun bir soyutlamasından ibarettir. Bu anlamda gerçek kişi de son değerlendirmede tüzel kişiler gibi manevi kişiden başka bir şey değildir (ÖZSUNAY, Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler, 5. bs. İstanbul 1982,sh. 13).

<sup>11</sup> Hukuk tarihinde rastlanıldığı gibi, bazı insanların kişi olarak kabul edilmemesi veya hakkın konusu olması günümüzdeki genel ahlak kurallarına aykırı düşmektedir.

<sup>12</sup> Tüzel kişiler başlangıçta bazı sosyal ihtiyaçları karşılayan topluluklar olarak ortaya çıkmışlar, hukuk düzeni bunlara kişilik tanıyıcı düzenleme yapmıştır. Dolayısıyla hangi toplulukların tüzel kişi olarak kabul edilmeleri gerektiği konusunda ihtiyaçlar dikkate alınacaktır.

<sup>13</sup> Kişi ve mal topluluklarının kişiliklerinin devlet tarafından tanınma ve düzenlenme durumunda olduğundan, devletin tüzel kişiler hakkındaki görüşü, hangi toplulukların ne çeşit tüzel kişi olacakları veya hiç olamayacaklarını etkileyecektir. Bazı devletler, tüzel kişileri yararlı bulup gelişmelerini teşvik ederken, diğer bazı devletler ise, yararlarını, politik bir mahzur olarak görüp, ona göre yasal düzenlemeler yapmaktadırlar.

<sup>14</sup> Bkz. BİLGE, sh. 216

Gerçek kişiler, sadece insanlardır.<sup>16</sup> Gerçek kişilere hak sahibi olma özelliği işin niteliği gereği, tüzel kişilere kıyasla çok daha önce verilmiştir. İnsan, toplumda, hukuk düzeni içerisinde kendi davranışları ile hak öznesi olma özelliğine sahip olduğunu daha önceden ve kuvvetli olarak hissettirmiştir. Bugün bütün hukuk sistemlerinde insanlar<sup>17</sup>, aksi hiç düşünülmeden eşit bir surette hak öznesi olarak kabul edilmektedir<sup>18</sup>.

Tüzel kişiler ise, insanlar dışındaki kişilerdir. Bugünün hukuk sistemlerinde gerçek kişilerin yanında kişi olarak sadece tüzel kişiler hak öznesidir. Kanun koyucu tüzel kişileri hak öznesi yapmakla, gerçek kişiler yanında tüzel kişilere de hukuk düzeni içinde hak objelerine oranla (hakkın konusu) üstün bir mevki vermiştir.<sup>19</sup>

İnsanların ortak çıkarlarını koruma ve ortak gereksinmelerini karşılama gibi toplumsal nedenlerle kişi olarak hak sahibi olabilen topluluk veya teşekküllerin ortaya çıkmasının nedeni, insanların gerek hayatlarının faniliği, gerekse güçlerinin kısıtlı olması dolayısıyla, gerçekleştirmek istedikleri bir kısım işleri başarabilmek için birleşmek veya mallarını bir amaç için kullanılmak üzere bu amaca tahsis edebilmek gereksinimidir.<sup>20</sup>

İnsanlar ortak bir amacı gerçekleştirmek için bir sözleşme çerçevesi içinde ortak çabalarını ve malvarlıklarından bir kısmını birleştirebilirler. Ancak bu halde birleşmenin, birleşen kişilerden bağımsız bir varlığı yoktur. Bu durum sürekli amaçların faaliyet konusu yapılmasını engelleyeceği gibi, üçüncü kişilerle ilişkilerde güven sağlanmasını da önleyecektir.

<sup>15</sup> Özellikle idare usul hukuku düşünceleri ile bir de "hukuksal varlık"tan söz edilmekte ise de (bkz. ÖZAY, İ.H., Gün ışığında yönetim İstanbul 1996, sh. 141) esasen gerçek ve tüzel kişiler de "hukuksal varlık" olduklarından bu terim yeteri kadar belirli değildir.

<sup>16</sup> Bunların maddi, reel, biyolojik varlıkları vardır. Bkz. KÖPRÜLÜ, Medeni Hukuk, sh. 183.

<sup>17</sup> Bkz. ATAAY, Satışlar Hukuku, sh. 23; ÖZTAN, sh. 6.

<sup>18</sup> Bkz. KÖPRÜLÜ, Medeni Hukuk, sh. 183; ATAAY, Satışlar Hukuku, sh. 24.

<sup>19</sup> Bkz. ÖZTAN, sh. 7.

<sup>20</sup> Bkz. ÖZÜZMAN/SELİÇİ, sh. 111; ZEVLİLER, sh. 201; ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 5; DOĞANAY, Ü., Hükümet Şahıslar Ders Notları. bs., İstanbul 1966, sh. 1-5.



Bu nedenle, hukuk tekniği birleşen kişilerden bağımsız olarak, ortak bir amacın daha etkin biçimde gerçekleşmesini sağlamak için ikinci bir yol açmıştır<sup>21</sup>. Bu da ortak bir amacın<sup>22</sup> sürekli olarak gerçekleşmesini sağlayacak örgütlenmeye<sup>23</sup> sahip kişi veya mal topluluklarına, birleşen kişilerden bağımsız<sup>24</sup> bir kişilik tanımadır. İşte bu tür kişi veya mal toplulukları "tüzel kişiler" (hükmi şahıslar) olarak adlandırılmaktadır<sup>25</sup>.

Tüzel kişilik ancak belirli ve sürekli bir amaca hizmet için ve hukuk düzeninin öngördüğü tiplere uygun olarak örgütlenen kişi veya mal topluluklarına tanınabilir<sup>26</sup>. Geçici bir amaç için kurulan kişi veya mal topluluğunu hak öznesi olarak tanımaya gerek yoktur.

Çağdaş öğreti her ülkede, tüzel kişiliğin yalnızca teknik bir kavram olarak ele alınması yolundadır. Tüzel kişi, hukukçuların, kendilerini kabul ettiren bazı zorunlulukları haklı kılabilmek ve düzene koyabilmek için kullandıkları teknik bir yöntemdir.<sup>27</sup>

Medeni Kanunu'n da düzenlenmiş bulunan elbirliği ortaklıklarında, karı-koca mal rejimlerinden mal ortaklığında (MK. m.211, 225, 233, 234), aile şirketi emvalinde (MK. m. 323), adi şirkette (BK. m. 520), miras şirketinde (MK. m. 581) bir örgütlenme söz konusu değildir ve ortaklığın kendisini teşkil eden kişilere karşı bağımsız bir kişiliği yoktur.

<sup>21</sup> Bkz. HATEMİ, Kişiler Hukuku, sh. 125

<sup>22</sup> Kişi topluluklarında amaç, Ortak bir menfaatin karşılanmasıdır. Ortak menfaat tek bir kişinin kişisel menfaatlerinin üstündeki daha genel bir menfaattir. Mal topluluklarında ise, çok değişik olabilir. Bkz. OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 112.

<sup>23</sup> Kişi veya mal topluluğunun örgütlenmiş olması, amacını gerçekleştirecek organlara sahip olması demektir. Topluluğa kişilik hukuk tarafından tanınmış olduğundan, örgütlenmeyi sağlayacak gerekli organların neler olduğu hukuk düzenince belirlenmiştir. Bkz. OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 112; DOĞANAY., sh. 2.

<sup>24</sup> Bağımsızlık, kişi veya mal topluluğuna tüzel kişilik tanınmasının sonucudur. Hangi kişi veya mal topluluklarının bağımsızlaştırılabilecekleri yani bunlardan hangi tiplere tüzel kişilik tanınabileceği hukuk düzeni tarafından belirlenir. Bkz. ZEVKLİLER, sh. 577-578; OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 112-113.

<sup>25</sup> Bkz. OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 111; DOĞANAY., sh. 1, ARSEBÜK, E., Medeni Hukuk, I. Başlangıç ve Şahsın Hukuku, İstanbul 1982, sh. 182; BİNATLI, Y.Z., Hukuk Hakkında Umumi Malumat ve Medeni Hukuk, İstanbul 1959, sh. 229; ARSAL, S.M., Hukukun Umumi Esasları, C.I Ankara 1937, sh. 85; OLGAC, S., İçtihatlarla Türk Medeni Kanun Şerhi, 3. bs. Ankara 1975, sh. 62.

<sup>26</sup> Bkz. AKÜNAL, sh. 12; DOĞANAY, sh. 1-5.

<sup>27</sup> Bkz. HATEMİ, Hukuk Tüzel Kişiler, sh. 21.

Medeni Kanun kişileri, gerçek kişiler ve tüzel kişiler olarak ikiye ayırmaktadır. Kaynak İsviçre Medeni Kanununun Almanca ve Fransızca metinlerinde ise gerçek kişiler için "doğal, fizik kişiler"; tüzel kişiler için de "hukuksal, manevi kişiler" deyimleri yer almaktadır.<sup>28</sup>

KÖPRÜLÜ, bu deyimlerin yetersiz olduğunu ve hele Medeni Kanunun kullandığı deyimlerin pek de gerçeğe uygun düşmediği kanısındadır. Gerekçe olarak da, hem hakların öznesi olarak bireylerin hem de tüzel kişilerin gerçek kişi olduklarına dayanmaktadır. Sadece bireylere gerçek kişi demenin Medeni Kanunun ilke ve kuralları ile uygun düşmediğini belirtmektedir.<sup>29</sup>

ÖZSUNAY ise, hükmi şahıs ya da tüzel kişi yerine "hukuki kişi" teriminin daha uygun olduğunu belirtmekte, tüzel kişi terimini ise yaygın olarak kullanılmış olması dolayısıyla üstün tutmaktadır<sup>30</sup>.

Türk Hukuku'nda önceleri "manevi şahıs" daha sonraları çoğunlukla "hükmi şahıs" terimi kullanılmış ise de, özellikle 1961 Anayasası'nın kullandığı "tüzelkişi" terimi eskisine oranla daha üstün ve yaygın biçimde kullanılmaya başlamıştır. Önerilen diğer terimler<sup>31</sup> yaygın bir kullanma alanı bulamamıştır. Bize göre de<sup>32</sup> hayat ihtiyaçlarını göz önünde tutan varsayım görüşü daha kanaat verici olduğundan, KÖPRÜLÜ'nün tüzel kişilerin de gerçek kişi oldukları görüşüne katılmıyoruz. İnsanlar için gerçek kişi, insanlar dışındaki kişiler için de tüzel kişi terimi daha uygun görülmektedir. Bu nedenle, bütün açıklamalarımızda tüzel kişi terimini kullanacağız.

Tüzel kişiliğin niteliğini açıklamak amacı ile çeşitli teoriler<sup>33</sup> ortaya atılmıştır. Özellikle 19. yüzyılda ortaya çıkan bu teoriler o zaman önemli rol oynamıştı. Zira tüzel kişilerin kanunlarla düzenlenmediği bu devirde, belirli kavramlardan mantık yolu ile belirli sonuçlara ulaşmaya

<sup>28</sup> Bkz. ATAAY, Medeni Hukukun Genel Teorisi, İstanbul 1980, sh. 256.

<sup>29</sup> Bkz. KÖPRÜLÜ, Medeni Hukuk, sh. 392.

<sup>30</sup> Terim konusunda toplu bilgi için bkz. ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 4.

<sup>31</sup> "Birleşik şahıs" gibi. Bkz. HATEMİ, Hukuk Tüzel Kişiler, sh. 29, dp 30.

<sup>32</sup> Aynı görüş için bkz. HATEMİ, Tüzel Kişileri, sh. 30.

<sup>33</sup> Bu teoriler üç tanedir. Bunlar; Sadece insanın hak sahibi olabileceği varsayımından hareketle kişi veya mal topluluklarının hak sahibi olabilmesinin kanun koyucunun bunları hukuk alanında insan gibi kabul etmesiyle olanaklı olabileceği düşüncesine dayanan "farazi kişilik teorisi"; tüzel kişilerin canlı sosyal varlıklar olduğu ve kanun koyucunun bunları meydana getirmediği, sadece varlıklarını tanıdığını savunan "gerçek kişilik teorisi", kişi ve mal topluluklarının örgütlenmiş amaç birlikleri olduklarını ileri süren "amaç kişiliği teorisi"dir.

çalışılmış, böylece de tüzel kişi ve bağlı olduğu hükümler bir esas kavram çerçevesinde düşünülmüştür.

Bugün Türk Medeni Kanunu'nda, İsviçre Medeni Kanunu'nda olduğu gibi tüzel kişiler yasal olarak düzenlendiklerinden, ortaya atılan teorileri tartışmanın gereği kalmamıştır. Tüzel kişilerle ilgili varolan hükümler, niteliği hakkında bir karar vermeye gerek kalmaksızın tüzel kişilere uygulanacaktır.<sup>34</sup>

Kanun koyucu, tüzel kişiliği düzenlerken, çoğu zaman belirli bir teorinin getirdiği çözümleri göz önünde tutmaktan ziyade, kendi hukuk politikası yönünden uygun bulduğu çözümleri getirmektedir. Bu yüzden de tüzel kişiliğin niteliğini teorik olarak açıklama çabaları gitgide önemini kaybetmektedir. Yürürlükteki mevzuatımız göz önünde tutulursa, Türk Kanun Koyucusunun tüzel kişiliğin niteliğini açıklayan teorilerden birine bağlı kalarak tüzel kişileri düzenlediğini söylemek mümkün değildir. Ancak Medeni Kanundaki tüzel kişiliğin düzenlenmesinden bazı hususlarda gerçek kişilik teorisinin etkili olduğu görülmektedir.

Tüzel kişiler kamu hukuku tüzel kişileri ve özel hukuk tüzel kişileri olarak ikiye ayrılırlar. Yapıları itibariyle de ya kişi toplulukları ya da mal toplulukları niteliğine sahiptirler.<sup>35</sup>

Kamu hukuku tüzel kişileri, kamu otoritesine sahip, kamu görevi yapan tüzel kişiler olup, kamu idaresi ile kamu kurum ve kuruluşlarını kapsar.

Özel hukuk tüzel kişileri ise, özel hukuk alanında bir hukuki işlem ile kurulmuş olan tüzel kişilerdir. Gerçek kişilerin meydana gelişi doğum tabîî olayı ile olmasına karşılık tüzel kişilerin kuruluşu, iradeye dayanmaktadır.

<sup>34</sup> Bkz. BELGESAY sh. 172.

<sup>35</sup> Bkz. ÖZTAN, Hakiki Şahıslar, sh.5-6; ENGİN, B. İ., Dernek Üyeliğinin Kazanılması ve Kaybedilmesi, İstanbul 1995, sh. 26.

Özel hukukta tüzel kişiler kazanç paylaşmak amacı güdüp gütmemelerine göre bir ayırıma tabi tutulmaktadır. Bunlardan kazanç paylaşmak amacı güden tüzel kişiler, Türk Ticaret Kanunu'nda ticaret ortaklıkları olarak düzenlenmişlerdir (TTK. m. 136-556). Bu ortaklıklar, kollektif, komandit, anonim ve limited ortaklıklarıdır. Ayrıca "kooperatif" adı verilen tüzel kişilik türü de ticaret ortaklıkları arasında düzenlenmekte idi. Ancak 1163 sayılı ve 1969 tarihli Kooperatifler Kanunu'ndan sonra, kooperatifleri düzenleyen Türk Ticaret Kanununun 485'den 502'ye kadar olan maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece kooperatifler de kendi özel kanunlarına tabi olmuşlardır. Kollektif, komandit, anonim ve limited şirketler dar anlamda kazanç paylaşma amacı güden tüzel kişiler iken; kooperatifler yine ekonomik bir amaçla, fakat dar anlamda kazanç paylaşma olmayan bir amaçla kurulurlar (Koop.K. m. 1).

Kooperatifler dışında, sendika türünden tüzel kişiler de, mensuplarının mesleki çıkarlarını koruma amacı ile kurulduklarından geniş anlamda ekonomik bir amaç gütmelerine rağmen, kazanç paylaşma amacı gütmeyen, özel bir Kanuna<sup>36</sup> tabi tüzel kişilerdir.

Siyasi partiler Anayasa Hukukunun ilgi alanına girdiklerinden, kamu hukuku tüzel kişileri oldukları sanılabilir. Oysa tek parti sistemi bulunmadığına ve partiler kamu gücü ile donatılmadığına göre, seçimlere katılarak iktidara gelme amacını güden siyasi partiler de özel hukuk tüzel kişiliği sayılmak gerekir.<sup>37</sup>

Medeni hukuk alanında, ekonomik ve kazanç paylaşma amacı gütmeyen tüzel kişiler kalmıştır<sup>38</sup>. Bu tüzel kişiler de dernek ve vakıf türünden tüzel kişilerdir. Derneğin yapısını, gerçek kişilerin bir amaç için birleşmeleri sonucu kişi topluluğu oluştururken; vakfın yapısını bir amaca yeterli bir mal tahsis edilmesi sonucu malvarlığı oluşturmaktadır. Hukukumuzda parti, sendika, şirket...vs. gibi yapısını kişi topluluğunun oluşturduğu tüzel kişiler olmasına rağmen, vakıftan başka yapısını malvarlığının oluşturduğu bir tüzel kişi bulunmamaktadır. Bu farklılık ileride görüleceği gibi tüzel kişinin kendi kendisini dağıtabilip dağıtamayacağına etkili olmaktadır.

<sup>36</sup> Bu kanun 5.5.1983 gün ve 2821 sayılı Sendikalar Kanunu (RG.7.5.1983 gün ve 18040 sayılı)

<sup>37</sup> 1961 Anayasası'na kadar, Türkiye'de ayrı bir Siyasi Partiler Kanunu var olmayıp siyasi partilerde Dernekler Kanununa göre düzenleniyordu. Bugün ise, siyasi partiler de özel kanun ile düzenlenen tüzel kişiler arasındadır. Bu kanun 22.4.1983 gün ve 2820 Sayılı Siyasi Partiler Kanunu'dur (R.G.24.4.1983 gün ve 18027 sayılı).

<sup>38</sup> 1982 Anayasası'nın 33. maddesinin dördüncü fıkrasındaki siyasi amaçla ilgili özel sınırlama 23.7.1995 gün ve 4121 Sayılı Kanun ile kaldırıldığı için bu tüzel kişiler (Dernek ve Vakıflar) bundan böyle siyasi amaç güdebilecekti R.G. 26.7.1995 gün ve 22355 sayılı).

Hukukumuzda tüzel kişiler çeşitli kanunlarda düzenlenmiştir. Kamu hukuku tüzel kişileri, konumuz dışında kaldığından, bu tüzel kişileri düzenleyen mevzuatın kamu hukuku sahasında olacağına değinmekle yetiniyoruz.

Özel hukuk tüzel kişilerinin ve bu arada dernekler ile vakıfların temel kuralları Medeni Kanunda yer almaktadır. Medeni Kanunun 45 ile 52. maddeleri bütün tüzel kişilere ilişkin ortak hükümleri içermektedir. Takip eden maddelerde dernekler (m. 53- 72) ve vakıflar (m. 73-81 B) düzenlenmiştir. Ancak özellikle dernekler olmak üzere her iki tüzel kişi için de zaman içinde özel olarak çeşitli kanunlar çıkarılmıştır.<sup>39</sup>

Tüzel kişi, hukuk düzeninin yeni bir tüzel kişi doğması hukuki sonucunu bağladığı işlemlerle kurulur<sup>40</sup>. Tüzel kişiliğin kuruluşu ile kişiliğin kazanılması birbirinden ayrıdır. Çünkü, çok defa kişi veya mal topluluğu niteliğindeki sosyal varlığın meydana gelişi ile kişilik kazanması aynı anda olmamaktadır.

Türk Hukuku'nda kişi ve mal topluluklarının kişilik kazanma biçimi tüzel kişilerin çeşidine göre farklı düzenlenmiştir. Bu farklılık, tüzel kişiliğin niteliğini açıklayan teoriler sonucu değil, kanun koyucunun, toplumun gereksinmelerini dikkate almasından kaynaklanmıştır.<sup>41</sup>

Kişi ve mal topluluklarının hukuk alanında tüzel kişi olarak doğmalarında Devletin etkisinin derecesi belirli sistemlerin oluşmasına yol açmıştır. Geleneksel olarak bu konuda üç sistem söz konusudur. Bunlar "serbest kuruluş sistemi"<sup>42</sup>, izin sistemi<sup>43</sup> ve tescil sistemidir.<sup>44</sup>.

<sup>39</sup> Bu kanunlar 4.10.1983 gün ve 2098 sayılı Dernekler Kanunu (R.G. 7.10.1983 gün ve 18184 sayılı) ile 3.6.1935 gün ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunudur. (R.G. 13.6.1935 gün ve 3027 sayılı) Bu kanunlar çeşitli tarihlerde değişikliklere uğramışlardır.

<sup>40</sup> Bkz. HATEMİ, Kişiler Hukuku, sh. 133.

<sup>41</sup> Bkz. KARİNABADİZE Ö.H./SUNGURBEY, İ., Eski Vakıfların Temel Kitabı, İstanbul 1978, sh. 14.

<sup>42</sup> Serbest kuruluş sisteminde, tüzel kişiliğin kurulması hususunda genel bir yetki verilmiş olup, somut durumlarda kuruluş süreci herhangi bir incelemeye bağlı tutulmamaktadır.

<sup>43</sup> İzin sisteminde, kişi veya mal topluluğunun hak öznesi olması Devletin iznine bağlıdır.

<sup>44</sup> Tescil sisteminde, mevzuat tüzel kişiliğin kurulmasına bir imkan tanımış ve tüzel kişiliğin kurulması için asgari şartları belirlemiştir. Ancak serbest kuruluş sisteminden farklı olarak, tüzel kişiliğin kuruluşunda bu şartlara uyulup uyulmadığı resmi makamlarca incelenmektedir.

Hangi sistemin hangi tüzel kişiler için kabul edileceği bir hukuk politikası sorunudur. Bu konuda, devletin tüzel kişiliğe karşı tutumu belirleyici rol oynamaktadır.

Hukukumuzda çeşitli tüzel kişiler için tek bir kuruluş sistemi kabul edilmiş değildir. Tüzel kişilik çeşitlerine göre farklı sistemlerin kabul edildiği görülmektedir.

Medeni Kanunun 45.maddesi<sup>45</sup> tüzel kişiliğin kazanılması hakkında bir genel hüküm koymuştur. Bu hüküm özel hukuk tüzel kişilerinin, kişilik kazanmalarının, bir sicile kayıt edilmelerine bağlı olduğu sonucunu doğurmaktadır. 45. maddede bu kurala bir istisna getirilmiş değildir. Buna karşılık kaynak İsviçre Medeni Kanununun 52. maddesi, bize alınmayan ikinci fıkrasında<sup>46</sup>, bu kurala önemli istisnalar getirmiştir. Böylece fıkra da belirtilen topluluklar için tüzel kişiliğin kazanılması tescil şartına bağlı tutulmamıştır. Fıkranın bize alınmamış olması bazı çelişkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Nitekim Medeni Kanunun 53. maddesi derneklerin, "nizamnamelerinde cemiyet olarak teşekkül arzusunu izhar etmekle şahsiyet iktisap" edecekleri hükmünü koymuş ve böylece herhangi bir tescile gerek olmadan, serbest kuruluş sistemini kabul etmiş bulunmaktadır. Hukukumuzda da Medeni Kanunun 45. maddesi açısından İsviçre'de olduğu gibi, istisnaların mevcut bulunduğunu kabul etmek gerekir.<sup>47</sup>

Medeni Kanunun 53. maddesi derneklerin kurulmasında serbest kuruluş sistemini benimsemiş olmasına karşılık Dernekler Kanunu'nda serbest kuruluş sisteminden biraz değişik bir düzenlemeye gidilmiştir.<sup>48</sup> Bu düzenlemede, tüzel kişiliğin kazanılması için sadece iradenin açığa vurulması yeterli görülmemiş ek bir şart olarak "kuruluş bildirisinin ve eklerinin" verilmesi gereği getirilmiştir. Amaç kuruluş bildirisi ve eklerinin kanuni şartlara uygun olup olmadığının incelenmesi olduğu halde (m. 10), tüzel kişilik inceleme yapılmadan kazanılmakta, inceleme sonucuna göre gerekirse kurulmuş sayılan derneğin dağıtılması yoluna gidilmektedir (m. 10).

<sup>45</sup> MK m. 45 "Başlı başına mevcudiyeti haiz olmak üzere teşekkül eden cemiyet ve şirketlerle kendilerine has bir mevcudiyeti ve muayyen bir gayesi bulunan müesseseler, sicillerine kayıtlarını icra ettirmekle şahsiyet iktisap ederler. Gayeleri kanuna ve ahlaka mugayir olan cemiyet ve şirketler ve müesseseler şahsiyet iktisap edemez".

<sup>46</sup> Söz konusu 2. fıkraya göre: "Kamu hukuku korporasyonları ve kurumları, iktisadi amacı olmayan dernekler, dini vakıflar ve aile vakıfları ve formaliteden müstesnadır".

<sup>47</sup> Bkz.0ĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 120.

<sup>48</sup> DK. m. 9"Dernekler, kuruluş bildirisi ve eklerini merkezlerinin bulunduğu mahallin en büyük mülki amirliğine vermek suretiyle tüzel kişilik kazanırlar".



Sendikaların kuruluşu bakımından da derneklere benzeyen bir sistem kabul edilmiştir (2821 sayılı K. m. 6).

Vakıfların tüzel kişilik kazanmasında tescil sistemi kabul edilmiştir<sup>49</sup>. Bu sistemde asliye hukuk mahkemesi, vakfın "kanuna, ahlaka ve adaba veya milli menfaatlara" aykırı olup olmadığını, "siyasi düşünce veya belli bir ırk veya cemaat mensuplarını destekleme gayesi" ile kurulmuş olup olmadığını inceler (MK. m. 76/II). Eğer yukarıdaki hususlar açısından herhangi bir sakınca görmezse tescile karar verir.

Ticaret ortaklıklarından kollektif ve komandit ortaklıkların tüzel kişilik kazanmasında tescil sistemi benimsenmiştir. Ticaret Kanununun 174. maddesine göre bu tür ortaklıklar Ticaret Siciline kayıt olunmakla tüzel kişilik kazanırlar. Anonim, limited ve kooperatif ortaklıkların kuruluşlarında izin sisteminin mi yoksa tescil sisteminin mi kabul edilmiş olduğu tartışmalıdır.<sup>50</sup>

## II. Konunun Sunulması

İnceleme konumuzun esasını, "Türk Medeni Hukuku'nda Tüzel Kişiliğin Sona Ermesi" oluşturmaktadır.

Tüzel kişilerde kişilik, sona erme hallerinin gerçekleşmesi ile hemen tüm olarak sona ermez<sup>51</sup>. Kişilik, sınırlı ehliyetli olarak tasfiye sürecinde de devam eder. Çünkü bu durumda tüzel

<sup>49</sup> ". MK. m. 74"Vakıf, resmi senetle veya vasiyet yoluyla kurulur ve vakfedenin ikametgahı asliye mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanır".

<sup>50</sup> Bazı yazarlar, TTK m280/II'deki "İktisat ve Ticaret Vekaleti, esas mukavelenin kanunun müfessir hükümlerinden ayrıldığını ileri sürerek izinden imtina edemez" hükmüne dayanarak, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı"nın izin verip vermemek hususunda takdir yetkisi olmadığını savunmakta ve tescil sisteminin kabul edildiğini ileri sürmektedirler.

<sup>51</sup> Bkz.; OĞUZMAN/SELİÇİ, sh.131-132; SEROZAN, Tüzel Kişiler, İstanbul 1994, sh.48-49; HATEMİ,Kişiler Hukuku, sh.167; DOĞNAY, sh.18-19; VELİDEDEOĞLU/ATAAY, sh.11 O;SAYMEN, sh326;FEYZİOĞLU F.N./DOĞANAY Ü./AYBAY A.,Medeni Hukuk Dersleri C.I 2bs. İstanbul 1973, sh. 133; ÖZTAN, B., Tüzel Kişiler (Ders Notları), Ankara 1994, sh.22; KARİNABADİZE, Ö. H./ SUNGURBEY, sh.7; Ayrıca bkz.,14.05.1947 gün ve E.2, K.16, sayılı Yargıtay Tevhidi İçtihat Kararı (RG24.07.1947 gün ve 6666 sayılı)

<sup>52</sup> Bu yeni amaç, alacaklıların çıkarlarının korunmasına,Onların tatminine ve tüzel kişinin malvarlığının önceden belirlenen kurallara göre kullanılmasına yöneliktir. Bu konuda bkz. ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh.91.

kişi, amacı tasfiye olan bir kişiliğe sahiptir<sup>52</sup>. Kişiliğin tam olarak sona ermesi, tüzeli kişinin bu yeni amacını geręekleřtirmesi ile olur.

İşte, tüzeli kişilerin kişiliklerinin sona ermesindeki bu özellik nedeni ile konunun incelenmesinde tüzeli kişilerin sona ermesi, "tüzeli kişiliğin sona erme halleri" ve "tüzeli kişiliği tasfiye işlemleri" olarak ayrı paragraflarda ele alınmaktadır. Bu paragraflardan birincisi, tüzeli kişiliğin "sona erme", diğeri de "tasfiye" aşamasını oluşturmaktadır.

Tüzeli kişiliğin kazanılamaması halleri ile sona erme halleri birbirine karıştırıldığından, teknik anlamda tezin konusuna girmemekle birlikte, tüzeli kişiliğin kazanılamama hallerine de ayrı bir paragrafta temas edilmekte ve son bir paragraf olarak da, konunun değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Tüzeli kişi kurma teşebbüsü her zaman başarıya ulaşmayabilir. Bu durumda tüzeli kişiliğin sona ermesinde olduğu gibi, sona eren bir tüzeli kişilik olmamasına rağmen, mevcut durumun tasfiye edilmesi gereği ortaya çıkar. Bu olasılıkta her ne kadar bir kişilik kazanılmasa da, orta yerde bir tüzeli kişi görünümu geręekleřtirilmiş olacağından, tüzeli kişiliğin kazanılamama hallerinin ele alındığı paragrafta tüzeli kişiliğin kazanılamaması sonucuna da değinilmektedir.

Tüzeli kişilerle ilgili temel kuralların yer aldığı Medeni Kanun'da medeni hukuk tüzeli kişiliklerinin sona ermelerine ilişkin ortak sona erme halleri öngörölmüş değildir. Her bir tüzeli kişiliğe ilişkin ayrı sona erme halleri düzenlenmiştir. Bu meyanda, dernek tüzeli kişiliğinin sona erme halleri Medeni Kanun'un 69 ile 72. maddeleri ve Dernekler Kanunu'nun 49 ile 53. maddelerinde; vakıf tüzeli kişiliğinin sona erme halleri de Medeni Kanunun 81 /A maddesinde belirtilmektedir.

Medeni hukuk tüzeli kişilikleri, bu maddelerle yapılan düzenlemelere göre iki şekilde sona erebilir. Ya kanunda öngörölen belirli hallerin geręekleřmesiyle kendiliğinden ya da kendi kendisini dağıtarak veya mahkeme kararı ile dağıtılarak dışardan müdahale ile sona erer. Biz birinci sona erme şekli için "dağılma", ikinci sona ermesi şekli için ise "dağıtma" terimlerini kullanmaktayız.



## § 2. TÜZEL KİŞİLİĞİN KAZANILAMAMASI

### I. Genel Olarak

Sona ermede,<sup>53</sup> hukuk düzeninde tüzel kişiliği haiz bir varlığın kişiliğini yitirmesi söz konusu iken; tüzel kişiliğin kazanılamaması durumunda, hukuk düzeninde bir tüzel kişi olmaya yönelik bir kişi veya mal topluluğunun bu amacına ulaşamaması söz konusudur.

Medeni hukuk tüzel kişileri, hukuk düzeninde gerçek kişiler gibi hak ve borç sahibi olduklarından, bir kişi veya mal topluluğunun tüzel kişilik kazanabilmesi devlet tarafından, bazı koşulların gerçekleşmesine bağlı kılınmıştır. Örneğin tüzel kişinin amacı hukuka ve ahlaka aykırı olmayacak, olanaksız bulunmayacak, vakıflar bakımından amaca yeterli malvarlığı tahsisi yapılacak, dernekler bakımından en az yedi gerçek kişi kurucu olacak, her iki tüzel kişi için de belirli şekil şartlarına uyulacaktır.

Kaçakçılık, hayali ihracat, uyuşturucu veya beyaz kadın ticareti yapmak gibi, kamu düzenine ilişkin emredici hukuk kurallarına ya da temel ahlak değerlerine aykırı bir amaç olenecekse, tüm biçimsel kuruluş gereklerine uyulsa bile tüzel kişilik kazanılamaz<sup>54</sup> (MK. 45/II; BK. m. 20).

Borçlar Kanunu'nun 20. maddesine göre, bir sözleşmenin konusu olanaksız veya hukuka aykırı ahlaka aykırı olursa, o sözleşme batıl olur. Medeni Kanunun 45. maddesine göre de, amacı ahlaka aykırı olan dernek ve vakıflar kişilik kazanamazlar.

<sup>53</sup> Sona ermeyi, tasfiye ve tahsis işlemlerinin bitimini de kapsayacak şekilde kullanıyoruz. Bu anlamda tasfiye la sınırlı bir kişilik de söz konusu değildir.  
<sup>54</sup> ZAN, sh. 38

İşte, tüzel kişinin kuruluşunda Borçlar Kanununun 20. maddesi ile Medeni Kanunun 45. maddesi anlamında bir hükümsüzlük nedeni varsa, tüzel kişilik doğmaz.

Tüzel kişiyi kurucu işlem, kamu düzenine ilişkin emredici hukuk kurallarına ya da temel ahlak değerlerine aykırılık yönünden kesin geçersiz sayılınca, bu geçersiz işleme dayanan formaliteler ve bu arada tescil de hukuken etkisiz kalır. Tescilin kuruluştaki eksiklikleri ve kanuna aykırılıkları giderici bir gücü yoktur.<sup>55</sup>

Bu durumda, hükümsüz olan tüzel kişilik kurma işlemini birlikte yapan kişiler arasındaki ilişkinin tasfiyesi bakımından bu kişiler arasındaki ilişkiyi Medeni Kanunun 55. maddesi gereğince adi şirkete tahvil edebilmek olanaklı olmalıdır.

Tek kişinin yaptığı vakıf işlemi, belirtilen nedenlerle hükümsüz olursa, bu durumda kurucular arası tasfiyesi gereken bir ilişki söz konusu olmayacağından bu olasılıkta adi şirkete çevrilmesi gereği ortaya çıkmayacağı gibi, zaten niteliği itibarıyla buna olanak da bulunmayacaktır.

Dernekler Kanunu'ndaki amaca ilişkin olmayan kanuna aykırılıklar dağıtma nedeni olabilir. Buna karşılık, amaç (kişilik kurma işleminin konusu) ahlaka aykırı ise, esasen tüzel kişilik kazanılmamış sayılmalı, fakat yine de "tesbit" niteliğinde "kapatma" kararına gerek olmalıdır.

Sona ermede tasfiye ve tahsis işlemleri, Medeni Kanunun 51. maddesi gereğince kooperatiflerin tasfiyesine ilişkin hükümlere göre yapılırken; tüzel kişiliğin kazanılamaması durumunda, kurucuların, kişi veya mal topluluğu biçiminde tüzel kişilik kurma teşebbüsü bir adi şirket<sup>56</sup> oluşturduğundan, tasfiye ve tahsis işlemleri adi şirketin tasfiyesine ilişkin hükümlere göre yapılır.

---

<sup>55</sup> SEROZAN, sh. 39

<sup>56</sup> Bkz. HATEMİ, Kişiler Hukuku, sh. 138; KANETİ. S., Hukuki İşlemlerin Çevrilmesi (Tahvili), İstanbul 1972, sh. 157-159.

Medeni Kanun'un 55. maddesi, hukuki sonuçlara (kişisel ve müteselsil sorumluluk) ilişkin bir yollamada bulunmuştur. Yoksa adi şirketin geçerlik gereklerine ilişkin bir yollamada bulunmuş sayılmaz.

Aslında tüzel kişilik görünüşüne güven iki değişik yoldan korunabilir<sup>57</sup>. Birinci yol, tüzel kişi görünüşünü meydana getiren kişilerin, kendileriyle işlem yapan üçüncü kişilere karşı "adi şirket" ortaklarının ağır kişisel, sınırsız ve müteselsil sorumluluğuna tabi tutulmasıdır. Medeni Kanun'un 55. maddesinin yaklaşımı budur. İkinci yol ise, tüzel kişinin, tüm kuruluş aksaklığına karşın "fiili tüzel kişi" varsayımıyla sanki geçerliymiş gibi ayakta tutulur.

Ancak, tüzel kişilik, amacın hukuka ya da genel ahlaka aykırılığı nedeniyle kazanılamamışsa, genellikle bu butlan nedeni, konusu tüzel kişilik kurmak olan adi şirket sözleşmesini de geçersiz kılacaktır. Örneğin, bir terör örgütünü kurmayı amaçlamak böyle bir sonuç ortaya çıkarır. İşte bu olasılıkta, kurucuların üçüncü kişilere karşı sorumluluğu açısından, hiç değilse culpa in contra hendo sorumluluk çerçevesinde adi şirkete ilişkin hükümlerin kıyas yoluyla uygulanmasının yerinde olacağı hususu belirtilmiştir<sup>58</sup>.

Bu konuda SEROZAN<sup>59</sup>, Kanunun sonradan hukuka ve ahlaka aykırı duruma düşen tüzel kişiler için öngördüğü zor alım yaptırımının(MK. m. 50), kimsenin hukuka ve ahlaka aykırı amaçla verdiğini kurtaramayacağı ilkesi (BK. m. 65) ışığında ve hukuki yaptırımlar mekanizmasını zamansal rastlantılara göre işletmenin tutarsız olacağı gerekçeleri ile, daha baştan hukuka ve ahlaka aykırı amaç gütmüş olan bir kuruluş için de uygulanacağı kanısındadır.

SEROZAN'ın ortaya koyduğu gerekçelere aynen katılıyorum. Zira, hukuk kurallarının uygulamaya geçirilmesinde kendine özgü gerekçelerle bir başka hukuk kuralının dayanak teşkil etmediği bir farklılık meydana getirilmesi hukuk düzenini çelişkili hale getirir.

<sup>57</sup> Bkz. SEROZAN, sh. 40

<sup>58</sup> Krş. KANETİ, sh. 159, dn. 30.

<sup>59</sup> Bkz. SEROZAN, sh. 39.

## II. Tüzel Kişiliğin Kazanılmama Halleri

### I. Ehliyetsizlik

Ehliyet, kişinin gerek haklar karşısındaki durumu, gerekse onları kullanması konusundaki yeteneğidir<sup>60</sup>. Bu anlamıyla genel bir deyim olan ehliyet sözcüğü, hak sahibi olabilme ehliyeti<sup>61</sup> ile hakları kullanabilme ehliyeti gibi birbirinden tamamen farklı bulunan her iki kavramı birlikte ifade etmektedir. Bu iki kavram, kişinin medeni hukuktaki medeni ehliyetini tayin ederler.

İşte tüzel kişiliğin kazanılması için aranılacak ilk unsur, kurucuların hak ehliyetini haiz bulunmaları olacaktır. Bu ehliyet, dernek ve vakıf tüzel kişileri yönünden bazı farklılıklar arz etmektedir. Şöyle ki;

Tüzel kişilerin, dar anlamda<sup>62</sup> dernek kurma işlemi açısından hak ehliyeti yoktur.

Gerçek kişilerin ilke olarak dernek kurma işlemi konusunda hak ehliyeti vardır. Ancak gerçek kişilere, hak ehliyeti açısından bazı sınırlamalar getirilmiş olabilir. Zaten, yürürlükteki Anayasanın 33. maddesinin beşinci fıkrası: Silahlı kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilebileceğini belirtmektedir.

Dernekler Kanunu da, söz konusu Anayasal düzenlemeye paralel olarak dernek kurabilme konusunda bazı yasaklar öngörmüştür (m. 4/II, b.1-4).

Dernekler Kanununun öngördüğü yasakların bir kısmı süreli olduğu halde; diğer bir kısmı süreklilik arz etmektedir.

<sup>60</sup> Bkz. KÖPRÜLÜ, Medeni Hukuk, sh. 187.

<sup>61</sup> Hak ehliyeti, kişilikle eşanlam taşımaktadır. Bkz. DURAL, Gerçek Kişiler, sh. 39

<sup>62</sup> Dernekler Kanunu'nun 34. maddesinde düzenlenen federasyon ve konfederasyonlar, dar anlamda dernek kavramının dışında kalmaktadır.

Sürekli olan yasaklar, beş yıl için geçerli olmaktadır. Bu yasaklar, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 101. maddesinin "d" bendi gereğince bir siyasi partiden kesin olarak çıkarılanlar ve fiilleri ile bir siyasi partinin kapatılmasına neden olan parti üyeleri için söz konusu olduğu gibi; kurulması yasaklanmış dernekleri kuranlar ve yönetenler ile dernekler için yasaklanmış faaliyetlerde bulunmaları nedeniyle mahkemece kapatılmasına karar verilen derneklerin yöneticileri için de söz konusu olur.

Yasaklar, dernek kurucu ve yöneticileri için kapatma kararının kesinleştiği tarihten, siyasi parti üyeleri için ise, çıkarma veya Anayasa Mahkemesi'nin kapatma kararının yazı ile bildirilmesinden itibaren başlar.

Sürekli olan yasaklar ise, hem Dernekler Kanunu'nun 4. maddesinin ikinci fıkrasının birinci bendinde sayılan bazı kamu hizmeti görevlileri ile resmi ve özel orta öğretim öğrencileri için, hem de aynı madde ve fıkranın iki ve üçüncü bentlerinde sayılan suçlardan mahkum olanlar için söz konusudur.

Buna göre, Yüksek Mahkeme üyeleri, hakim ve savcılar, Sayıştay meslek mensupları ile savcı ve yardımcılar, mülki idare amirliği hizmetlerine dahil kadrolarda çalışanlar, Türk Silahlı Kuvvetleri ile genel ve özel kolluk kuvvetleri mensupları, resmi ve özel ilk ve orta dereceli okul öğretmen ve yönetici gibi bazı kamu hizmeti görevlileri ile resmi ve özel orta öğretim öğrencileri dernek kurucusu olamazlar.

Aynı şekilde, affa uğramamışlarsa, herhangi bir suçtan dolayı ağır hapis veya taksirli suçlar hariç beş yıldan daha fazla hapis cezasına mahkum olanlar ve affa uğramış olsalar bile, zimmet, ihtilas, irtikap gibi yüz kızartıcı suçlar ile kullanma ve tüketim kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık ve resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma gibi suçlardan mahkum olanlar ve Türk Ceza Kanununun yollama yapılan ikinci kitabının birinci babında, 312. maddesinin ikinci fıkrasında, 316, 317 ve 318. maddelerinde yazılı suçlarıyla 536. maddesinin birinci, ikinci, üçüncü fıkralarında yazılı fiillerle 537. maddesinin birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci

fıkralarında yazılı fiillerini siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkum olanlar da dernek kurucusu olamazlar.

Dernekler Kanunu'nun 31. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca dernek şubelerinin kurucuları bakımından diğer şartlar yanında, ayrıca şubenin açılacağı yerde en az altı aydan beri ikamet etmekte olmaları şartı da aranmıştır.<sup>63</sup>

Yabancı olmak, hak ehliyeti sınırı sayılmamıştır. Dernek kurucularının "tabiyetlerinin" belirtilmesi arandığına göre Türk vatandaşı olmayanlar da kurucu olabilmelidirler<sup>64</sup>.

Tüzel kişilerin dar anlamda dernek kurma işlemi açısından hak ehliyeti yoktur ama vakıf kurma işlemi açısından bu ehliyeti haiz bulunmaktadır<sup>65</sup>. Ancak, özel olarak bir tüzel kişinin vakıf kurma konusunda hak ehliyeti olmayabilir.<sup>66</sup>

Anayasa'nın 33. maddesinin son fıkrasındaki "bu madde hükmü vakıflarla ilgili olarak da uygulanır" kuralı gereği, dernek kurma hürriyetini düzenleyen bu maddede yer alan ve gerçek kişilerin hak ehliyetlerini bu alanda sınırlayan ilke, vakıf kurma hürriyeti konusunda da geçerlilik arz etmektedir.

Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzük'e<sup>67</sup>, 30.12.1991 gün ve 8/4475 sayılı Tüzük ile ilave edilen ek madde 2 gereği kurucuların değil, yöneticilerin Türk uyruğunda olmaları gerekir. Dolayısıyla vakıf kurucularının yabancı olmaları, hak ehliyetlerine bir engel sayılmamaktadır.

<sup>63</sup> Aynı düzenleme "Dernek Biriminin Kuruluş, Görev, Yetki ve Çalışma Esasları ile Dernek Kütüğünün Tesisi Hakkında Yönetmelik'in 5. maddesinde tekrar yapılmıştır.

<sup>64</sup> Ancak Dernekler Kanununun 16. maddesinin VI. fıkrasında yabancıların dernek üyeliği için Türk vatandaşlarında aranan şartlardan başka Türkiye'de ikamet etme hakkına (oturma müsaadesi) sahip olma aranmıştır. Üyede bu şart arandığına göre kurucuda evleviyetle aranmalıdır.

<sup>65</sup> Tüzel kişilerin vakıf kurabilmesi esas sözleşmelerindeki hükme ya da genel kurullarının kararına dayanmalıdır. Bu konu ile ilgili karar için bkz. Y.6HD.12341E.,5723K.30.4.1985 T. (KÖPRÜLÜ Ö. Uygulamada Vakıf Kurma İşlemi, İBD, c.59, s. 1-2-3, İstanbul 1985, sh. 875 dn. 37).

<sup>66</sup> Örneğin siyasi partilerin vakıf kurma işlemi konusunda hak ehliyeti yoktur (AY. m. 68/VI)

<sup>67</sup> Söz konusu tüzük 25.07.1970 gün ve 7/1066 sayılı.

Kural olarak, herkes dernek kurma hakkına sahiptir. Bu hak, Anayasa ile güvence altına alınmış Anayasal bir haktır. Nitekim, Anayasa'nın 33. maddesinin birinci fıkrasında da "Herkes önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir" demek suretiyle bu husus belirtilmiştir.

Dernekler Kanunu'nun 4. maddesine göre fiil ehliyetine sahip ve on sekiz yaşını bitirmiş olan herkes dernek kurma hakkına sahiptir. Rüşt değil, on sekiz yaşın şart koşulması, burada da bir hak ehliyeti sınırının söz konusu olduğunu gösterir. Demek oluyor ki, evlenme ile veya mahkeme kararı ile reşit olanlar, on sekiz yaşlarını bitirmedikçe, kurucu olamazlar. Aynı şekilde tam ehliyetsizlerin de kurucu olma ehliyeti yoktur (MK. m. 15/I; DK. m. 4/I,16/5).

Dernek kurma işlemi bakımından tam fiil ehliyeti aranmamalıdır. Dernekler Kanunu "tam ehliyetli" değil, "ehliyetli" olmayı aramıştır. Bu nedenle ehliyetliler kategorisine giren ve on sekiz yaşını bitirmiş olan kimse, mahdut ehliyetli olsa bile dernek kurma işlemi yapabilir. Medeni Kanun'da dernek üyesi veya kurucusu olma işlemi mümeyyiz mahcurlar için yasak bir işlem sayılmadığından, kullanılması kişiye bağlı, ancak mümeyyiz mahcurlara bazı yükümler de yüklediği için, kanuni mümessilin izni de aranan işlemlerden sayılmalıdır<sup>68</sup>. Ancak Türk Hukuku'nda, hemen hemen oybirliği ile, mümeyyiz mahcurun, dernek kurma işlemi bakımından ehliyetli olmadığı görüşü hakimdir.<sup>69</sup>

Tüzel kişi vakıf kurmak istiyorsa, her şeyden önce hak ehliyetini haiz olmalı, sonra yetkili organları vasıtası ile iradesini açıklamış olmalıdır.

Gerçek kişilere gelince, ehliyetsizler kategorisine girenler için, sağlıkta vakıf kurma işlemi yasak işlemdir (MK.m. 392). Ehliyetli olanlardan mahdut ehliyetliler için de, MK. m. 379/7 deki bağışlama (önemli bağışlama) kaydını amaca göre yorumlamalı ve kurulmuş bir vakfa yapılacak önemli bir bağışlama için nasıl kanuni müşavirin izni aranacak ise, kurucu olduğunda başlangıçta vakfa yapılacak önemli tahsislerde de kanuni müşavirin izni aranmalıdır.

<sup>68</sup> Bkz. HATEMİ, Kişiler Hukuku, sh. 142

<sup>69</sup> Bkz. SEROZAN, sh. 65; AKÜNAL, sh.62; OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 141; ENGİN, sh. 37-38 ve özellikle dn. 70.

Vakıf kurma işlemi ölüme bağlı tasarruf şeklinde yapılmış ise; ister vasiyetname içinde, ister miras sözleşmesinin tek taraflı kapsamına girmiş olarak yapılmış olsun, ehliyet bakımından Medeni Kanun'un 449. maddesine tabi olur. Hak ehliyeti açısından on beş yaş sınırı getirilmiştir. On beş yaşını bitirmiş olanlar, mümeyyiz iseler, münhasıran şahsa bağlı hak olarak vasiyetname ehliyetini haizdirler. Kanuni mümessil bu konuda mümeyyiz kimseyi temsil edemez. İzni de aranmaz.

## 2. İrade Bozuklukları

İrade, hukuki işlemlerin özünü teşkil etmektedir. Bu nedenle irade ile iradenin açığa vurulması arasındaki ilişki hukuki işlemin doğması bakımından büyük bir önem arz etmektedir. Bir hukuki işlemin ortaya çıkabilmesi için yapılan irade açıklamasında hukuki sonuca erişme iradesi, açıklama yapma iradesi ve iradenin açığa vurulması unsurlarının birlikte yer alması gerekir. Kişiler tarafından bu unsurları ihtiva eden irade açıklamaları yapıldığında, geçerli olarak hukuki işlemler doğar. Demek ki, -kural olarak- bu unsurlardaki eksiklik, hukuki işlemin ortaya çıkmasına engel olacaktır.

Fakat bizim hukuk sistemimiz, bu kuralı olanca sertliği ile uygulamaktan kaçınmıştır. Öyle ki, irade ile beyan ilişkilerindeki bazı bozukluklar, hukuki işlemin meydana gelmesine engel olmadığı gibi, bir geçersizlik sebebi bile teşkil etmemektedir. Bazı durumlarda ise, sözü edilen bozukluklar, hukuki işlemin meydana gelmiş sayılmasına engel olmamakla beraber zayıflatılmış bir hükümsüzlük nedeni sayılmaktadır<sup>70</sup>. Zayıflatılmış sözcüğünü butlan durumuna oranla kullanıyoruz. Ve böyle durumlarda sadece askıdaki hükümsüzlüğün söz konusu olabileceğini belirtmek istiyoruz. İşte "irade noksanlığı" veya "irade sakatlığı" deyimleri, irade ile beyan arasındaki bağlantıda, bu tür hükümsüzlüğe neden olan bozuklukları ifade etmektedir. Bunlar, hata, hile ve ikrah halleridir.

İrade bozukluklarından hata halinde, irade ile beyan arasındaki uyumsuzluk işlemi yapanın kendisinden kaynaklanmaktadır. Hata eden, iradesi ile beyanı arasındaki uyumsuzluğun farkına



varmaz. Hile<sup>71</sup> ve ikrah<sup>72</sup> halinde ise, hukuki bir sonuca yönelen irade ile beyan birbirine uygundur. Hile ile yanıltılan veya ikraha uğrayan (korkutulan) kimse, erişmeye karar verdiği veya razı olduğu hukuki sonuca aykırı beyanda bulunuyor. Ne var ki, onun rızası (daha doğru ve teknik deyişi ile iradesi) hukuka aykırı etkiler altında oluşmuş bulunuyor. Hile ile ikrah arasındaki başlıca fark şudur: Hilede aldatılan kişi, hukuki işlemi yaptığı sırada iradesinin hukuka aykırı bir etki altında bırakıldığını fark etmez. İkrahta ise, korkutulan kişi, iradesi üzerindeki hukuka aykırı etkiyi açıkça görmektedir. Diğer söyleyişle, irade üzerindeki hukuka aykırı baskı hilede gizlice, ikrahta ise, açıkça yürütülür.

Kanunumuzun hile ve ikrah altında yapılan işlemleri hükümsüz sayması irade özgürlüğünü koruma amacına dayanmaktadır.

İşte, dernek veya vakıf kurucusunda, yukarıda açıklandığı gibi, bir irade bozukluğu bulunması halinde, genel hükümlere göre bu irade bozukluğunun ileri sürülebilmesi gerekir. Böylece, sakat bir irade ile kurulan dernek veya vakıf, tüzel kişilik kazanamaz.

Ancak, asgari beyanlar sağlanmış ise tüzel kişilik kurma işlemi hükümsüz olmaz. Mesela yedi kişi yerine sekiz kişi kurucu ise sadece ve birinin iradesi bozuk ise, durum böyledir.

Nitekim Medeni Kanunun vakıflar için geçerli olan 451. maddesi "Hata, hile veya cebir tesiri altında yapılan ölüme bağlı tasarruflar batıldır. Şu kadar ki, bu tasarrufları yapan kimse hataya veya hileye vakıf olduğu yahut tehdit veya cebirin tesirinden kurtulduğu tarihten itibaren bir sene içerisinde rücu etmediği takdirde mezkur tasarruflar sahih addolunur" demektedir.

<sup>70</sup> Bkz. TEKİNAY S.S./AKMAN S.BURCUOĞLU H./ALTOP A., Tekinay Borçlar Hukuku (Genel Hükümler). 6. bs., İstanbul 1993. sh. 425-426

<sup>71</sup> Hile bir kimsenin hukuki bir işlem yapmasını sağlamak için onu kasden (bilerek) yanıltmaktır. Bu konuda bkz. TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, sh. 444-448; Y. 2 HD'nin 10.11.1977 t. ve E. 1977 t ve E.1977/7621, K. 1977/7844 sayılı kararından: "...Hile (aldatma) bir kimsenin iradesinin gerçek dışında açığa vurulması için ona karşı girişilen eylem ve davranışlardır. Söz konusu karar için bkz. YKD. 1979. Sayı 1. sh. 20.

<sup>72</sup> İkraha, bir kimsenin korkutularak hukuki işlem yapmaya zorlanmasıdır. Maddi zorlamalar ikrahın dışındadır. İkrahta irade, kuvvetli bir baskı altında bırakılmış, fakat ortadan kaldırılmamıştır. Bu konuda bkz. TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, sh. 448-451

65 Bkz. HATEMİ, Kişiler Hukuku, sh.146.

varmaz. Hile<sup>70</sup> ve ikrah<sup>71</sup> halinde ise, hukuki bir sonuca yönelen irade ile beyan birbirine uygundur. Hile ile yanıltılan veya ikraha uğrayan (korkutulan) kimse, erişmeye karar verdiği veya razı olduğu hukuki sonuca aykırı beyanda bulunuyor. Ne var ki, onun rızası (daha doğru ve teknik deyiimi ile iradesi) hukuka aykırı etkiler altında oluşmuş bulunuyor. Hile ile ikrah arasındaki başlıca fark şudur: Hilede aldatılan kişi, hukuki işlemi yaptığı sırada iradesinin hukuka aykırı bir etki altında bırakıldığını fark etmez. İkrahta ise, korkutulan kişi, iradesi üzerindeki hukuka aykırı etkiyi açıkça görmektedir. Diğer söyleyişle, irade üzerindeki hukuka aykırı baskı hilede gizlice, ikrahta ise, açıkça yürütülür.

Kanunumuzun hile ve ikrah altında yapılan işlemleri hükümsüz sayması irade özgürlüğünü koruma amacına dayanmaktadır.

İşte, dernek veya vakıf kurucusunda, yukarıda açıklandığı gibi, bir irade bozukluğu bulunması halinde, genel hükümlere göre bu irade bozukluğunun ileri sürülebilmesi gerekir. Böylece, sakat bir irade ile kurulan dernek veya vakıf, tüzel kişilik kazanamaz.

Ancak, asgari beyanlar sağlanmış ise tüzel kişilik kurma işlemi hükümsüz olmaz. Mesela yedi kişi yerine sekiz kişi kurucu ise sadece ve birinin iradesi bozuk ise, durum böyledir.

Nitekim Medeni Kanunun vakıflar için geçerli olan 451. maddesi "Hata, hile veya cebir tesiri altında yapılan ölüme bağlı tasarruflar batıldır. Şu kadar ki, bu tasarrufları yapan kimse hataya veya hileye vakıf olduğu yahut tehdit veya cebirin tesirinden kurtulduğu tarihten itibaren bir sene içerisinde rücu etmediği takdirde mezkur tasarruflar sahih addolunur" demektedir.

<sup>70</sup> Hile bir kimsenin hukuki bir işlem yapmasını sağlamak için onu kasden (bilerek) yanıltmaktır. Bu konuda bkz. TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, sh. 444-448; Y. 2 HD'nin 10.11.1977 t. ve E. 1977 t ve E.1977/7621, K. 1977/7844 sayılı kararından: "...Hile (aldatma) bir kimsenin iradesinin gerçek dışında açığa vurulması için ona karşı girişilen eylem ve davranışlardır. Söz konusu karar için bkz. YKD. 1979. Sayı 1. sh. 20.

<sup>72</sup> İkraha, bir kimsenin korkutularak hukuki işlem yapmaya zorlanmasıdır. Maddi zorlamalar ikrahın dışındadır. İkrahta irade, kuvvetli bir baskı altında bırakılmış, fakat ortadan kaldırılmamıştır. Bu konuda bkz. TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, sh. 448-451

65 Bkz. HATEMİ, Kişiler Hukuku, sh.146.

Tüzel kişinin asıl amacı gizlenerek kuruluş belgesinde "muvazaa" ile başka "görünür amaçlar" beyan edilmiş ise, bu amaçlar irade bozukluğu dolayısıyla geçersizdir. Asıl amaç da kuruluş belgesine yansımış olmadığı gibi (şekle aykırılık), esasen bu gibi gizlenen amaçların varlığı kanuna veya ahlaka aykırılık oluşturur. Bu da iptal edilebilirlik müeyyidesini değil kesin hükümsüzlüğü davet eder.

### 3. Konunun Olanaksız veya Hukuka ve Ahlaka Aykırı Olması

Tüzel kişiliğin kazanılabilmesi için, amacın olanaksız veya hukuka ve ahlaka aykırı olmaması gerekir (MK. m.45/II, 74/II.; BK.m.20). Bu şart yoksa, tüzel kişilik kurma işlemi kesin olarak hükümsüz olur<sup>73</sup>.

Zira Medeni Kanun'un 45. maddesinin ikinci fıkrasına göre "Gayeleri kanuna ve ahlaka mugayir olan cemiyet ve müesseseler şahsiyet iktisap edemez." Aynı Kanun'un 71. maddesinde dernekler için "bir cemiyetin gayesi kanuna yahut adabı umumiyyeye mugayir olursa,. müddeiumumilik makamının veya bir alakadarın talebi üzerine, o cemiyet fesholunur" hükmü yer alırken; vakıflar için de 81/A maddesinin üçüncü fıkrasının yollama yaptığı 74. maddenin ikinci fıkrasında "Kanuna, ahlaka ve adaba veya milli menfaatlere aykırı olan... vakıfların tesciline karar verilemez" hükmü yer almaktadır.

Medeni Kanun'un bu düzenlemesi karşısında amacı, kuruluş aşamasında kanunların emredici hükümlerine ve ahlaka aykırı olması halinde dernek ve vakıf tüzel kişilik kazanamayacaktır.

Kanunların emredici hükümleri ile ahlaka aykırılık halinde hukuki işlem özgürlüğünün sınırları aşılaçağından<sup>74</sup> yapılan tüzel kişilik kurma işleminin kesin hükümsüz olması doğaldır (MK. m. 45/II, 74/II; BK. m. 20).

<sup>73</sup> Bkz. BİRSEN K. Medeni Hukuk Dersleri (Genel İlkeler, Şahısın Hukuku, Aile Hukuku) İstanbul 1966, sh. 205; Bu durum adi şirket olarak da kabul edilemez. Ayrıntı için bkz. AKİPEK J.G. Cemiyetler (Türk Medeni Hukuku c.5, cüz III'den ayrı bası) Ankara 1969 sh. 18., HATEMİ, Temel K. sh. 168

<sup>74</sup> Bkz. HATEMİ, Hukuka ve Ahlaka Aykırılık Kuramı ve Sonuçları (Özellikle BK 65 Kuralı ), İstanbul 1976, sh. 12.

<sup>74</sup> Bkz. HATEMİ, Hukuka ve Ahlaka Aykırılık, sh. 35.

Hukuka aykırılık dar anlamı ile "Kanun"a aykırılıktır<sup>75</sup>. Ancak, kanun kurallarının bazıları, hukuki işlem yapanlara yönelmiş bir emir veya yasak taşıyan, onların irade özgürlüğünü kısıtlayan ve hukuki işlem ile bertaraf edilemeyen emredici nitelik taşıırken; bazıları da, hukuki işlem yapacak olan kimsenin irade özgürlüğünü sınırlamayan ve bertaraf edilebilen, hukuki işlemde açık bırakılmış noktaları tamamlayan veya açık olmayan irade beyanlarını yorumlayan bir nitelik taşımaktadırlar.

İşte hukuki işlem özgürlüğünü sınırlayan ve böylece tüzel kişiliğin kazanılmasını engelleyen hükümler emredici hükümlerdir.

Hukuk ve ahlak, her ikisi de buyurur ve yasaklar. Hukuk ve ahlakın buyurma ve yasakları birbirinden ayrı olabileceği gibi, aynı da olabilir. Örneğin, beyaz kadın ticareti, hem hukukun hem de ahlakın yasaklarındandır.

Anayasanın dernek ve vakıfların amaç sınırlarını düzenleyen 33. maddesinin dördüncü fıkrasına göre "dernekler, 13 üncü maddedeki genel sınırlamalara aykırı hareket edemeyecekleri gibi; siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremez ve onlara destek olamazlar, sendikalar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçla ortak hareket edemezler" ve aynı maddenin sekizinci fıkrasına göre de "Bu madde hükmü vakıflara ... da uygulanır" iken, 23.7.1995 tarihinde yapılan Anayasa değişikliğinde<sup>76</sup> söz konusu maddenin dördüncü fıkrası kaldırıldığından, artık dernek ve vakıflar için bu maddede öngörülen amaç sınırlaması söz konusu değildir.

Dernekler Kanunu, dernekler bakımından bazı amaçları kesin olarak yasaklamıştır. Dernekler Kanunu'nun 5. maddesinde on üç bent halinde sayılan yasak amaçlar şunlardır<sup>77</sup>:

---

<sup>76</sup> Değişiklik için bkz. dp. 38

<sup>77</sup> Dernekler Kanunu'nun 5. maddesinin yedi ve sekizinci bentleri 12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı on birinci bendi ise, 3.7.1997 tarih ve 4279 sayılı Kanun ile kaldırılmıştır. On birinci bent bu Kanun ile kaldırılmadan önce bu bendin Anayasaya aykırı olduğu iddiası ile iptal istemi Anayasa Mahkemesi'nin 14.2.1996/6-6 sayılı kararı ile reddedildi. (R.G. 13.7.1996 tarih ve 2269 sayılı)

1. Türk Devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak.

2. Dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayırımına dayanılarak nitelikleri Anayasada belirtilen Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını tehlikeye düşürmek veya ortadan kaldırmak,

3. Anayasadaki temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmak,

4. Kanunlara, milli egemenliğe, milli güvenliğe, kamu düzenine ve genel asayişe, kamu yararına, genel ahlak ve genel sağlığın korunmasına aykırı faaliyette bulunmak,

5. Bölge, ırk, sosyal sınıf, din ve mezhep esasına veya adına dayanılarak faaliyette bulunmak,

6. Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde, ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak suretiyle azınlık yaratmak veya herhangi bir bölgenin veya ırkın veya sınıfın veya belli bir din veya mezhepten olanların diğerlerine hakim veya diğerlerinden imtiyazlı olmasını sağlamak,

7.<sup>78</sup>

8.<sup>79</sup>

9. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 174. maddesinde sayılan inkılap kanunlarını kaldırmak, değiştirmek veya bu kanunlarla yasaklanan hususları yeniden canlandırmak,

10. Atatürk'ün kişiliğini, ilkelerini, çalışmalarını veya anılarını kötülemek veya küçük düşürmek,

11.<sup>80</sup> Türkiye Devleti'nin manevi şahsiyetini kötülemek ve küçültmek,

---

<sup>78</sup> Bkz. dn.77.

<sup>79</sup> Bkz. dn. 77.

<sup>80</sup> Bkz. dp. 77

12. Türkiye Devletinin manevi şahsiyetini kötülemek veya küçültmek,

13. Suç işlemek veya suç işlemeye teşvik veya telkin etmek amacıyla dernek kurulması yasaktır.

Dernekler Kanunu, yukarıda belirtilen bu yasakların Türk vatandaşları tarafından yurt dışında kurulacak dernekler bakımından da geçerli olacağını belirtmektedir. Dernekler Kanunu'na göre "Türk vatandaşları tarafından yurt dışında, bu kanunla yasaklanmış amaçlarla dernek kurulamaz ve Türk vatandaşları bu derneklere üye olamazlar (m.72/III).

Bir de tüzel kişiler alanında her tüzel kişinin türüne göre belirlenmiş ve "numerus clausus" ilkesine göre o tüzel kişinin amaç sınırlarını belirleyen genel amaç vardır.

Örneğin derneğin amacı ticaret şirketlerine özgü genel amaç olan "kazanç paylaşma" olamaz. Olursa bu dernek tüzel kişilik kazanamaz (MK. m. 53/I).

Derneklerde kazanç paylaşma amacı güdülemeyeceği daha belirgin biçimde Kanuna yansımış (MK. m. 53/I) iken, vakıflarda sadece "belli bir gaye" denmektedir (MK. m. 73/I). Bu durumda "ticari amaç" ile vakıf kurulabilir mi? Hatemi<sup>81</sup>, derneğin amacının "kazanç paylaşma" olmayacağını belirtmesi ile vakıflarda belirtilmemesinin nedeninin, vakıflarda kazanç sağlama amacının serbestçe kabul edilmesine izin verme kastı olmadığını belirterek buna olanak görmemektedir. Dernek ve ticaret şirketleri, tüzel kişiliği olan kişi topluluklarıdır. Vakıfta ise, bir amaca yeterli malvarlığı unsurlarının özgülenmesi önemlidir. Türk Hukuku'nda vakfa benzer şekilde bir "kurum", "mal topluluğu" türünde bir ticaret kuruluşu kabul edilmiş değildir. Böyle olunca da dernek ile ticaret şirketleri arasındaki farkı belirtmek gerekmiş, vakfa benzer bir kuruluş ticaret hukuku alanında yer almadığından, vakıfta aynı belirtmeye gerek duyulmamıştır.

#### 4. Şekle Aykırılık

<sup>81</sup> Bkz. HATEMİ, Kişiler Hukuku, sh. 148.

Dernek kurma işleminde, irade beyanının resmi şekle bürünmesi aranmaz. Gerek "kişilik kurma" cephesi için, gerek "aidat taahhüdü" (ödenti borçlanması) kazandırma işlemi için, adi yazılı şekil yeterlidir. Medeni Kanun'un 53. maddesinde, kişilik kurma işlemi için gerekli irade açıklamasının adi yazılı şekilde yapılacağı "nizamnamelerinde cemiyet olarak teşekkül arzusunu izhar ile şahsiyet iktisap ederler" tarzında belirtilmiştir. Dernekler Kanunu'nun 8. maddesinde de "her derneğin bir tüzüğü bulunur" kuralı yer alır. Medeni Kanun'un 53. maddesindeki "tüzüklerinde kişilik kurma iradesini açıklamakla kişilik kazanılır" hükmü; Dernekler Kanunu'nun 9. maddesindeki özel kural ile değişmiştir. Dernekler; "kuruluş bildirisi" vermekle tüzel kişilik kazanırlar. Ancak bu konu şekil bahsi ile ilgili değildir (Kişilik kazanılması için kuruluş bildirisi aranması, şekil unsuru değildir). Bu "kuruluş bildirisi", bir resmi makama yapılması gereken "bilgi açıklaması" dır. Ne var ki, kanun koyucu bazı hukuki işlemlerin hukuki sonuç doğurması için bir irade açıklamasına eklenen bir başka olguyu da arar. İşte burada da böyle bir durum vardır. Adi yazılı şekle bağlı irade açıklaması (hukuki işlem) yapıldıktan sonra bir de resmi makama varması gerekli "bilgi açıklaması" aranmıştır.

Kanun, irade açıklamasının şeklini belirledikten sonra, irade açıklamasının şekle bağlanması gerekli olan içeriğini de belirlemiştir. Medeni Kanun, bu içeriği ana çizgilerle ve ayrıntısız olarak belirler. Her derneğin bir tüzüğü vardır. Bu tüzük; derneğin amacı, gelir kaynakları ve örgütü hakkında gerekli kuralları kapsar.

Dernekler Kanunu daha ayrıntılı bir düzenleme ile tüzükte bulunması gereken hususları göstermektedir (DK.m.8).

Derneğin amacı hiç belirtilmemiş ise veya kanuna yahut ahlaka aykırı ise, derneğin gelir kaynakları hakkında veya yönetimi hakkında hiçbir şey yoksa, bu gibi esaslı unsurların şekle bağlanmaması derneğin tüzel kişilik kazanmasını önler. Buna karşılık, örneğin derneğin sona ermesi halinde malvarlığını tasfiye şekli gösterilmemiş ise (DK.m 8/12), tamamlayıcı kanun kuralları ile tamamlanabilecek eksiklikler derneğin tüzel kişilik kazanmasını önlememelidir.



Demek oluyor ki, kişilik kurma işleminin esaslı unsuru olan bir husus tüzükte belirtilmemiş ise, tüzel kişilik sonucu doğmaz. Buna karşılık, esaslı olmayan noktalardaki eksiklikler, ancak tamamlanmadıkları takdirde derneğin dağıtılmasına yol açabilirler (DK.m.10) Bundan önce de, eksikliklerini tamamlaması için dernek yönetimine süre tanınır (DK.m.10/II).

Vakıf kurma işleminin de ise şekil, sağlıkta kurulan vakıf ile, ölüme bağlı olarak yapılan vakıf arasında değişiklik arz etmektedir.

Sağlıkta kurulan vakıf, resmi senetle düzenlenen kişilik kurma işlemini gerektirir (MK. m. 74/I). Vakıf senedini Noter "düzenleme şekli" şartlarına uygun olarak düzenler (Noterlik K. m. 89). Onaylama şekli yeterli değildir. Vakıf senedinin resmi şekle bağlanan kapsamını da Medeni Kanun'un 75. maddesi belirler. Vakıf senedinde vakfın amacı, organları, amaca tahsis edilen malvarlığı unsurları, vakfın örgütü, ikametgahı ve adı gösterilir (MK. m. 75).

Ölüme bağlı vakıf kurma işleminin şekli, ölüme bağlı tasarrufların şekline bağlıdır. Vasiyetname, resmi şekilde veya el yazısı ile olabileceği gibi, olağanüstü hallerde sözlü olarak da yapılabilir (MK. m. 478,488). Miras sözleşmesi de resmi vasiyetname şeklinde yapılır (MK. m. 492/2)<sup>82</sup>

Yukarıda açıklanan şekil şartlarına uyulmazsa kurulan dernek veya vakıf tüzel kişilik kazanamaz.

### **5- Kişilik Kurma İrade Beyanının Geri Alınması**

Dernek kurma işleminde, işin niteliği gereği kanaatımızca<sup>83</sup> dernek tüzel kişilik kazanıncaya kadar, kuruculardan birisinin irade beyanını geri alması olanaklı olmalıdır (BK .m. 535/6). Dernek tüzel kişilik kazandıktan sonra ise, artık geri alma değil, dernekten istifa söz konusu olur ki, bu durumda olaya kişilik kurma irade beyanının geri alınması değil, üyelikten istifa şartları içinde bakılır.

<sup>82</sup> Miras sözleşmesi ile de bir vakıf kurulmasına engel yoktur. Bkz. DURAL, Medeni Hukuk, sh.166-167.



Vakıf kurma iradesinden dönölüp dönülemeyeceği tartışmalıdır<sup>84</sup>. Bu konuda kanunda bir düzenleme bulunmamakla birlikte, yeni vakıflar için çıkarılan Tüzük'ün 5. maddesinde, resmi senet düzenlendikten sonra "bağlayıcılık" ilkesi getirilmek istenmiştir. Vakıflar Tüzüğü'nün 5. maddesine ilişkin Adalet Bakanlığı mütalaasında bu görüş şu şekilde açıklanmaktadır: 903 sayılı Kanun'un vakfın kuruluşu ile ilgili 74. maddesinin ilk fıkra hükmüne göre resmi senetle kurulan vakıflarda vakfın resmi senedin tanzimi ile kurulacağı esas kabul edilmiştir. Bu duruma nazaran, resmi senedin tanzimi talebiyle vakıf kurulmuş olacağından vakfedenin vakfın kurulması hususundaki iradesinden vazgeçmesine imkan bulunmamaktadır<sup>85</sup>. Bu fıkirden hareket edildiğinde resmi senedin düzenlenmesinden itibaren üç ay içinde tescil için başvurulmaması durumunda, tescil talebinin Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılması gerekir.

Bize göre yasada düzenlenmesi gereken bir hususun tüzükte düzenlenmesi yerinde olmamıştır. Bu nedenle bu konuda kanunda bir düzenleme yapılınca kadar, vakıf kurma işleminde de, kanaatımızca<sup>86</sup>, işin niteliği gereği, tüzel kişilik kazanılınca kadar geri alma mümkün olmalıdır. Vakıf tüzel kişilik kazandıktan sonra ise artık hiç bir şekilde geri dönülemeyeceğine eski tarihli Yargıtay<sup>87</sup> kararlarında da değinilmektedir.

Yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, kişilik kurma irade beyanının geri alınabildiği hallerde, kurulmak istenilen dernek kurucuların asgari sayının (en az yedi gerçek kişi) altına düşmesi halinde; vakıfta ise, kurucunun tek olduğu durumda tüzel kişilik kazanılamayacaktır.

## 6. Yeterlik Şartının Gerçekleşmemesi

Dernek ve vakıf kurma işlemlerinin iki cephesi vardır.<sup>88</sup> birinci cephesi, dar anlamda kişilik kurma işlemi olup, hukuk alanında yeni bir kişilik doğması sonucu ile ilgilidir. İkinci cephesi ise, meydana gelen yeni kişiliğe kazandırma yapılması, malvarlığı unsurları

<sup>83</sup> Bkz. HATEMİ, Kişiler Hukuku, sh. 151

<sup>84</sup> Bkz. AKİPEK, J.G. Vakıflar (Türk Medeni Hukuk C.I. cüz II'ye ek) Ankara 1970, sh. 15 vd.; Geniş bilgi için bkz. HATEMİ, H. Önceki ve Bugünkü Türk Hukuku'nda Vakıf Kurma Muamelesi, İstanbul 1969, sh. 248 vd.

<sup>85</sup> Bu görüşte Yargıtay kararı için bkz. Y.6HD 25.04.1979.681/3506. (YKD.1979/8. sh. 1150).

<sup>86</sup> Bkz. HATEMİ, Kişiler Hukuku" sh. 182

<sup>87</sup> Yarg. I.HD. 28.4.1935 bu karar için bkz. ALTINER M., Y.İBGK notlu Türk Medeni Kanunu İstanbul 1926 sh.61.

<sup>88</sup> Bkz. HATEMİ, Kişiler Hukuku, sh. 146.

kazandırılmasıdır. Burada birbirinden ayrı iki işlem söz konusu değildir. Tek bir kişilik kurma işleminin iki sonucu vardır. Bunlar da kişilik kurma ve kazandırma sonuçlarıdır.

Kişilik kurma sonucu bakımından, kişilik kurma işleminin konusu tüzel kişinin amacıdır. Kazandırma sonucu bakımından kişilik kurma işleminin konusu yeni kişiliğe yapılan kazandırma işlemidir.

Yapılan kazandırmanın tüzel kişinin amacına yeterlik şartı<sup>89</sup> sadece vakıflar için söz konusudur. Çünkü, vakıf, malvarlığına dayanan bir tüzel kişi olup, meydana gelebilmesi bir malvarlığının belirli bir amaca tahsisini gerektirmektedir (MK. m. 73/I)<sup>90</sup>

Tahsis, belirli bir amacın gerçekleşmesinin sağlanmasında önemli rol oynayan mali ve iktisadi nitelikteki değerlerin, vakfı kuranın malvarlığından ayırt edilerek, tek taraflı ve yöneltilmesi gerekli olmayan bir işlemle kazandırılmasıdır<sup>91</sup>. Malvarlığı deyimine taşınır ve taşınmaz bütün mallarla, haklar, hisse senetleri, tahviller ve başkasının zimmetinde bulunan alacaklar da girmektedir.

Vakfa konu teşkil eden malvarlığı miktarının hukuki bakımdan önemi, vakfın amacını gerçekleştirmeye yeterli olup olmamasıdır. Eğer tahsis konusu malvarlığı, vakfın amacını gerçekleştirmeye yeterli olmazsa, vakıf tüzel kişilik kazanamayacaktır<sup>92</sup>. Çünkü bu durumda vakfeden itiraz etmedikçe veya vakıf senedinde aksine açık bir hüküm bulunmadıkça, vakfedilmiş mallar mahkeme tarafından, teftiş makamının mütalaası alınarak, mümkün mertebe gayeye aynı olan bir vakfa tahsis olunur (MK. m. 77/III).<sup>93</sup>

<sup>89</sup> Yeterlik şartı gerçekleşmezse bağımlı vakıf kurulmuş olur. Bu dahi olanaklı değilse vakıf senedi veya ölüme bağlı tasarruf geçersiz sayılır. Bu yöndeki karar için bkz. Y.2HD.30.5.1978, E.2699, K.4341 (DALAMANLI L. Eski Yeni Vakıf Davaları-Açıklamalı, İçtihatlı-Ankara 1986, sh. 357-358).

<sup>90</sup> Aynı konuda Yargıtay kararı için bkz. Y.6HD.0502.1980,6848/892(YKD.1980/6 sh. 797)

<sup>91</sup> Bkz. KÖPRÜLÜ, Madeni Hukuk, sh. 563.

<sup>92</sup> Y.6HD 09.04.1990.4866/5359(Yasa HD.1990/9. sh. 1257)

<sup>93</sup> 25.7.1970 tarih ve 7/1066 sayılı Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzük'ün 7/II maddesinde de paralel düzenleme yapılmıştır.

Günün sosyal ve ekonomik şartları nazara alınarak vakfın amacının gerçekleştirilmesine yeterli malvarlığının fiilen bulunması zorunludur. İleride ara sıra gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılacak bağış ve yardımlar bu anlamda bir malvarlığı olarak kabul edilemez<sup>94</sup>.

Bu konuda Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tebliğ; “Kuruluş malvarlığı 1997 yılı için sosyal ve kültür amaçlı vakıflarda beş milyardan, eğitim ve sağlık amaçlı vakıflarda on milyardan, diğer vakıf kuruluşlarında yirmi milyardan az olamaz. Bu miktar her yıl Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce Ocak ayında yeniden belirlenir” şeklinde bir düzenleme yapmıştır.

Böylece Vakfın kurulduğu tarihteki sosyal ve ekonomik şartlara göre amacını gerçekleştirebileceği fiilen bulunması zorunlu mal varlığının ne kadar olması gerektiği hususunda asgari bir sınır getirmiştir.

Tebliğ, 21 Eylül 1997 tarih ve 23117 sayılı RG ‘de yayınlanmıştır. Bu tebliğ 21.1. 1998 tarih ve 23237 sayılı RG ile değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile Vakfın kuruluş mal varlığı, 1998 yılı için sosyal ve kültürel amaçlı Vakıflarda altı milyardan; eğitim ve sosyal amaçlı vakıflarda on iki milyardan; diğer vakıf kuruluşlarında yirmi dört milyardan az olamaz.

Yeterlik şartı dışında vakfa tahsis edilen malvarlığı unsurlarının, bizatihi kanuna veya ahlaka aykırılık oluşturmaması da gerekir. Çünkü davranış özgürlüğü ve bu arada hukuki işlem özgürlüğü mutlak değildir. Çok genel bir ifade ile, bu özgürlüğün sınırlarını, hukuka ve ahlaka aykırı davranmama yükümü çizer ve belirler. Bu sınır aşıldığında karşılaşılabilecek müeyyideyi Borçlar Kanununun 20. maddesi hükümsüzlük olarak belirlemektedir<sup>95</sup>. Örneğin yoksul çocukların okutulması amacı ile bir randevu evi işletmesinin tahsisi halinde, kişilik kurma işleminin "kazandırma" cephesi açısından konusu ahlaka aykırı sayılmalıdır. Bu nedenle, kişilik kurma işlemi sonuç doğurmamalı, tüzel kişilik doğmamalıdır.

<sup>94</sup> Y.6HD.02.03.1988.14844/3113(YKD 1988/10 sh. 1367); Y.6HD.01.03.1988, 15162/3073(YKD,1988/6. sh. 777), Y.6HD.20.11.1989,15724/17-773(Yasa HD,1990/1, sh. 65).

<sup>95</sup> Hukuka ve ahlaka aykırılık konusunda geniş bilgi için bkz. HATEMİ, sh. 3 vd.

Dernekte, bu iki konu arasında uyarlık, diğer bir deyişle yeterlik şartı aranmaz. Kazandırmanın önemli bir meblağ olması şart değildir. Bir aidat taahhüdü yeterlidir (MK. m. 53/II; DK. m. 8/b. 9).

## **7. Denetim makamının tescil kararını temyizi**

Medeni Kanun'un, 13.7.1967 gün ve 903 sayılı Kanun ile değişik 74. Maddesinin birinci fıkrasına göre, vakfın tesciline karar veren asliye hukuk mahkemesi bu kararını, merkezi sicile kaydolunmak üzere kendiliğinden denetim makamı olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne tebliğ eder. Aynı maddenin üçüncü fıkrasına göre de tescil kararının tebliği tarihinden itibaren, Vakıflar Genel Müdürlüğü, iki ay içinde bu karara karşı temyiz yoluna başvurabilir.

Kanun koyucunun yaptığı bu düzenleme ile, vakfın yasal şartlara uygun olarak kişilik kazanmasında denetim makamının katılımı amaçlanmıştır. Tüzel kişilik kazanmış olan vakıflar zaten Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün denetimi altında bulunmaktadır. Burada önemli olan, vakıf mahkeme nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanmadan önce, denetim makamının mahkemece verilen tescil kararını temyiz mahkemesinde incelettirebilmesidir. Eğer, denetim makamının temyiz süresi işlemeye başlamadan veya dolmadan mahkemenin tescil kararı vakıflar için tutulan sicile tescil edilecek olursa, bununla vakıf tüzel kişilik kazanacağından denetim makamına temyiz olanağı veren yasal düzenlemenin anlamı ve etkinliği kalmayacaktır.

Bu nedenle yasal düzenleme doğrultusunda olarak, mahkemece verilecek tescil kararı, kesinleşinceye kadar vakıflar siciline işlenmez (Vakıflar T. m.5/VI). Eğer denetim makamı söz konusu tescil kararını süresi içinde temyiz ederse, bu durumda temyiz mahkemesinin onama ya da bozma kararına göre ya tescil işlemi yapılır ya da yargılamaya devam edilerek sonuçlanacak kesinleşmiş karara göre işlem yapılır. Bu kesinleşen karar, mahkemenin kararını bozucu nitelikte olursa, o zaman denetim makamının tescil temyizi, vakfın tüzel kişilik kazanmamasına neden olur.

## 8. Tescil ve bildirim yapılmaması

Anayasa'nın 33. maddesine göre "Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir." Medeni Kanun'un 53. maddesine göre de "cemiyetler nizamnamelerinde cemiyet olarak teşekkül arzusunu izhar etmekle şahsiyet iktisap ederler." Buna karşılık Dernekler Kanunu, tüzükte dernek olarak kurulma isteğinin açığa vurulmasını derneğin tüzel kişilik kazanması için yeterli görmemiş, derneğin kurulduğunun idarece bilinmesi için, tüzel kişiliğin kazanılmasını kuruluş bildirisi ve eklerinin idareye verilmesine bağlamıştır (m.9). Bu duruma göre, amacı olanaklı, kanuna ve ahlaka uygun olsa bile, kuruluş bildirisi ve eklerinin idareye verilmemesi, derneğin tüzel kişilik kazanmasını önleyecektir. İdarenin tüzüğün verilmesinden sonra, tüzüğü incelemesi ve derneği dernek kütüğüne kaydı ise, tüzel kişiliği etkilemeyen işlemlerdir. Federasyon ve konfederasyonlar için de durum aynıdır (DK. m. 36; Vakıflar T. m. 8).

Vakıflarda ise tüzel kişilik "vakfedenin ikametgahı asliye mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile ... kazanılır." (MK. m. 74/I). Bu nedenle sadece resmi senedin düzenlenmesi veya vasiyetnameden (ölüme bağlı tasarruf) sonra vakfedenin ölmesiyle derhal tüzel kişilik doğmaz.

## III. Tüzel Kişilik Kazanamamanın Sonucu

Dernek kurma işlemi zorunlu olarak toplu hukuki işlemdir<sup>96</sup>. Böyle olunca da, kurucular arasında bir adi şirket<sup>97</sup> sözleşmesini de gerektirmektedir. Vakıf kurma işlemi ise zorunlu olarak toplu hukuki işlem değildir. Kurucular varsa, vakıf kuruluncaya kadar adi şirket sözleşmesi de vardır. Tek kurucu varsa adi şirket sözleşmesi yoktur. Bu nedenle, dernek veya birden fazla kurucunun olduğu vakıf kurma teşebbüsüne başlanıldığı andan, tüzel kişiliğin kazanılacağı ana kadar geçen süre içerisinde dernek veya vakıf kurucuları arasında bir adi şirket ilişkisi bulunmaktadır.

<sup>96</sup> Aynı şekilde siyasi parti, sendika, ticaret şirketi ve kooperatif kurma işlemleri de zorunlu toplu işlem niteliğindedir. Bkz. HATEMİ, Kişiler Hukuku, sh. 136-138.

<sup>97</sup> Adi Şirket Borçlar Kanunu'nun 520 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Adi şirketler hakkında geniş bilgi için bkz. DOMANIÇ, H." Adi - Kollektif ve Komandit Şirketler. 4. bası İstanbul 1988, sh 7.

Dernek veya vakıf kurucuları, adi şirketle güttükleri amaçlarını gerçekleştirmek için, dernek veya vakıf tüzel kişi olarak ortaya çıkmadan, kendi aralarında bazı hukuki işlemler yapmaları söz konusu olabileceği gibi; üçüncü kişilerle de bir takım hukuki ilişkilere girebilirler. Bu meyanda, örneğin kurulacak dernek veya vakıf için üçüncü kişiye ait bir yer kiralanarak tefris edilebilir. Üstelik bu işlem, dernek veya vakıf tüzel kişilik kazanmış gibi gösterilerek tüzel kişi adına da yapılabilir. Böylece üçüncü kişilerin bu işleme güvenmelerinden zarar görmeleri söz konusu olabilir.

İşte bu nedenle tüzel kişilik kazanamamanın sonucu olarak, hem kurucuların kendi aralarında, hem de kurucularla üçüncü kişiler arasında doğan hukuki sorunların çözülmesi gerekmektedir.

Ancak burada vakıflara özel istisnai bir durum bulunmaktadır. Buna göre, eğer vakıf, yeterlik şartına uyulmama nedeniyle tüzel kişilik kazanamaz ise, yapılan vakıf işlemi çevirme işlemine (konversiona) tabi tutularak bağışlama sayılır (MK. m. 77/III).<sup>98</sup>

### 1. Kurucular arasında

Medeni Kanun'un 55. maddesi gereğince "Şahsiyet iktisabetmesi kanunen mümkün olmayan yahut henüz şahsiyet iktisabetmemiş bulunan bir cemiyet, adi şirket hükmündedir"<sup>99</sup>. Bu madde hükmünü kıyasen, birden fazla kişi tarafından kurulan vakıflar için de geçerli saymalıdır. Bir de maddedeki "adi şirket hükmündedir" sözünü, sadece adi şirketin tasfiyesine ilişkin hükümler olarak yorumlamalıdır. Çünkü, tüzel kişiliğin kazanılamayacağı anlaşılırsa, artık amaç gerçekleştiremeyeceğinden, kurucular arasındaki adi şirket sözleşmesi tasfiye ilişkisine girer (MK.m. 535).

Kurucuların adi şirketi eğer, kişilik kurma amacına ulaşırsa kendiliğinden son bulur ve tasfiyesi de yeni tüzel kişiliğin doğması ile, "iştirak halinde mülkiyet" oluşturan malvarlığı

<sup>98</sup> Vakıf kurma işleminin başka bir işleme çevrilmesi konusunda Bkz. HATEMİ Vakıf Kurma Muamelesi sh.273-276

<sup>99</sup> Bkz. DALAMANLI L. Medeni Hukuk Davaları (Şahısın Hukuku, Aile Hukuku, Miras Hukuku, Aynı Haklar, İlgili Özel Kanun ve İçtihatlar, Ankara 1968, sh. 50.

unsurlarının kurulan tüzel kişiliğe intikali ile gerçekleşir. Yahut hiç değilse tüzel kişiliğin bunları talep etme hususunda alacak hakkı doğar. Dolayısıyla bu olasılıkta kurucular arasında adi şirket kaynaklı çözümlenmesi gereken bir hukuki sorun kalmamaktadır.

Ayrıca şu hususa da dikkat edilmek gerekir. Adi şirket ile güdülen amaç, adi şirket sözleşmesinin konusudur. Eğer bu konu hukuka ve ahlaka aykırı ise, adi şirket sözleşmesi batıl olur. Bu durumda da kurucular arasındaki karşılıklı talepler bu husus göz önüne alınarak değerlendirilir.

Kurucular arasındaki adi şirket, kişilik kazanamayan bir tüzel kişinin Medeni Kanun'un 55. maddesi gereğince yasal bir tahvil ile meydana gelmez<sup>100</sup>. Çünkü tahvil, geçersiz bir işlem, başka bir işlemin geçerlik şartlarını içeriyorsa, işlemin bu ikinci işlem olarak ayakta tutulması demektir. Oysa burada tüzel kişilik kurma işleminin yanında esasen tüzel kişilik kuruluncaya kadar bir adi şirket sözleşmesi de mevcut bulunmaktadır.

Şirketin sona ermesiyle ortaklar, tasfiye işlemlerine katılmak yükümlülüğü altına girmektedirler (BK. m. 540/I). Zira tasfiyeye katılmak bir hak olduğu kadar, bir borç niteliğini de taşımaktadır. Başka bir ifade ile, bütün ortaklar tasfiye memuru sıfat ve hakkını haizdirler. Ancak ortakların ittifakla karar vermek suretiyle (BK. m. 524,525), içlerinden birini veya bir kaçını tasfiyeye memur etmelerine yahut dışardan bir veya daha fazla tasfiye memuru tayin etmelerine bir engel yoktur. Kanunda açıklık olmamakla beraber kanaatimizce<sup>101</sup> tasfiye işlemleri bütün tasfiye memurlarının ittifakıyla yapılır.

Ortaklar, tasfiyede veya tasfiye memuru tayininde ittifak edemedikleri takdirde, tasfiye memuru bir ortağın müracaatı üzerine mahkemece tayin edilir.

<sup>100</sup> Aksi yönde fikir için bkz. KANETİ, sh. 159.

<sup>101</sup> Aynı yönde bkz. DOMANIÇ, sh. 115.



Yargıtay Ticaret Dairesi'nin<sup>102</sup> 1968 tarihli bir kararında "... Tüzel kişiliği bulunmayan adi şirketin tasfiyesi için bir tasfiye memurunun tayinine lüzum olmayıp fesih ve tasfiyenin mahkemece verilen karar üzerine yapılması gerekeceği ..." ne karar vermiştir. Domaniç<sup>103</sup> görevlerini gereksiz yere artırıcı ve esasen çok uzun sürmekte olan tasfiye işlerini daha zorlaştırıcı ve çıkmaza sokan bir yol olarak görmektedir<sup>104</sup>

Tasfiye işlemi, şirketin üçüncü şahıslara ve ortaklara karşı olan borçlarının ödenmesi, her bir ortağa sermayesinin iadesi ve bakiye karın ortaklar arasında taksiminden ibarettir (MK.m. 539). Şirketin mevcudu üçüncü kişilere karşı olan borçları ödemeye yetmediği takdirde, ortaklara bir sermaye iadesi yapılmaz. Çünkü, ortakların sermaye alacaklarına nazaran üçüncü kişilerin hakları imtiyazlıdır.

## 2. Kurucularla Üçüncü Kişiler Arasında

Borçlar Kanununun 541. maddesi gereğince: "Şirketin nihayet bulması üçüncü şahıslara karşı olan taahhütleri tadil etmez." Bu nedenle şirket mallarıyla üçüncü kişilerin alacakları karşılanmadığı takdirde, bakiye borçtan ortaklar müteselsilen sorumludurlar (BK.m.534,539/II, 541). Şirket zararı, ortaklar arasında zarara katılma oranına göre (BK.m.523) taksim edileceğinden, üçüncü kişilere karşı müteselsil sorumluluk nedeniyle payından fazla bir ödemede bulunmak zorunluluğunda kalan ortaklar fazla ödemeleri oranında ve zarara katılma derecelerine göre diğer ortaklara rücu hakkını haizdirler (BK. m. 539/II).

<sup>102</sup> Y.TD.13.12.1968 tarih ve E. 1968/5794. K. 968/6795.(Banka ve Ticaret Hukuk Dergisi, Mart 1970, C. V. sayı 3, sh. 594-597).

<sup>103</sup> Geniş bilgi için bkz. DOMANIÇ, sh. 116-124

<sup>104</sup> Aksi yöndeki görüş için bkz. ALVER Cemil, Açıklamalı İçtihatlı Adi Ortaklık Ankara 1988, sh. 20.

### § 3. TÜZEL KİŞİLİĞİN SONA ERME HALLERİ

#### I. Genel Olarak

Medeni hukuk tüzel kişilerinin tüzel kişilik kazanabilmeleri kadar, sona ermeleri de, devlet tarafından bazı koşullara bağlı kılınarak düzenlenmiş bulunmaktadır. Tüzel kişilerin hukuk düzenindeki varlığı, tüzel kişilik kazanmalarından sonra, bunların devlet tarafından düzenlenen kuruluş ve tüzel kişilik kazanma koşullarıyla çelişebileceği gibi (örneğin, amacın sonradan olanaksızlaşması); tüzel kişilerin sona ermesi, bunların kişiliklerine bağlı hak ve borçların tasfiye ve tahsis işlemlerini de başlatacaktır. Bu meyanda, tüzel kişilerin hangi hallerde ve ne zaman sona ereceğini bilinmesi, söz konusu tasfiye ve tahsis işlemlerine başlanacağı durum ve zamanı gösterecektir. Bu nedenle devletin tüzel kişilerin sona ermelerini de düzenlemesi önemli bir gereksinimi karşılamaktadır.

Görülüyor ki, tüzel kişiliğin kazanılması ve sona ermesi, devlet tarafından aynı derecede bir önemle düzenlemeye tabi tutulmuştur. Böyle bir yaklaşım yerinde olmuştur. Zira, tüzel kişiliğin kazanılması ile sona ermesi, birbirlerine karşı ters yönlü bir paralellik arz etmektedir. Örneğin hukuka ve ahlaka aykırı bir amaç, bir kişi veya mal topluluğunun tüzel kişilik kazanması için bir neden olurken; bir kişi veya mal topluluğu tüzel kişilik kazandıktan sonra amacı hukuka ve ahlaka aykırı bir nitelik arz ederse, bu durum tüzel kişiliğin bu kez sona ermesi için bir neden olmaktadır.

Tüzel kişiler amaç topluluklarıdır. Bir amaca hizmet için kurulurlar. Tüzel kişilerin bu özelliğinin neticesi, onun hizmet edeceği bir amacın bulunmaması durumunda tüzel kişiliklerinin sona ermesidir. Diğer taraftan tüzel kişiliğin kuruluşundaki özellik sona erişde de dikkate alınmak

gerekir. Tüzel kişiliği kuran iradedir. Bu kurucu iradenin, sona erişî düzenlemede, sona erişin zamanını ve nedenlerini belirlemede söz sahibi olması doğaldır. Bunların yanında tüzel kişiliğin sona ermesi sorunu tüzel kişinin iradesine de bağlıdır. Tüzel kişi bağımsız irade sahibi birlik olarak kendi kendisine son verebilmelidir. Aynı biçimde, kişilik olarak tanınmaları kanun koyucunun iradesine yani kanuna dayanan bu amaç topluluklarının sona ermeleri de kanun koyucunun iradesine bağlı olmalıdır.

Belirtilen durumlar, tüzel kişiliğin farklı sona erme nedenlerinin olacağını göstermektedir. Gerçekte de öyledir. Burada tüzel kişiliklerin ortak sona erme nedenleri mevcut olduğu gibi; tüzel kişiliklerin yapısına özel sona erme nedenleri de mevcuttur. Çeşitli kanunlarda tüzel kişiliklerin sona erme nedenlerine dair düzenlemeler yapılmıştır.<sup>105</sup>

Gerçek kişiliğin sona ermesi ise iki şekilde olur<sup>106</sup>. Bunlar, ölüm ve gaiplik (kayıplık) hallerinin gerçekleşmesidir.

Diğer taraftan tüzel kişiliğin sona erme nedenlerinin hükmü de gerçek kişilikten farklıdır. Tüzel kişilikte sona erme nedenlerinden birinin gerçekleşmesi ile kişilik sona ermez, sadece tüzel kişinin amacı değişir<sup>107</sup>. Kişi veya mal topluluğunun amacı (kişilik kurma işleminin konusu), tasfiye sürecine girmiş olur. Kişiliğin sona ermesi, tüzel kişiliğin bu yeni amacının gerçekleşmesi yani tasfiye sürecinin bitmesi ile olur. Bu nedenle, sona erme nedenlerini, tüzel kişilikte kişiliğin sona ermesinde ön şart<sup>108</sup> ve ön işlem<sup>109</sup> olarak değerlendiren yazarlar olmuştur. Bize göre bu ifadeler yanlış anlaşılmalara neden olabileceğinden yerinde olmamıştır.

Tüzel kişiliğin sona ermesi konusunun geniş bir konu olması nedeniyle bizim burada her çeşit tüzel kişilik için sona erme konusunu ele almamız olanaksız olduğu gibi; zaten inceleme

<sup>105</sup> Derneklerin sona erme nedenleri MK m. 69-71'de ve DK m. 49-53'de; Vakıfların sona erme nedenleri MK m. 81/A'da düzenlenmiştir. Diğer tüzel kişi çeşitleri için de sona erme nedenleri kendi özel kanunlarında düzenlenmiştir. Örneğin, sendikaların sona erme nedenleri Sendikalar Kanunu da, siyasi partilerin sona erme nedenleri Siyasi Partiler Kanunu'nda, ticari ortaklıkların sona erme nedenleri Türk Ticaret Kanunu'nda ....vs. düzenlenmiştir.

<sup>106</sup> Gerçek kişiliğin sona ermesi konusunda geniş bilgi için bkz. DURAL, Gerçek Kişiler, sh. 20-35.

<sup>107</sup> Bkz. § 1., II., 2, dn. 50

<sup>108</sup> Bkz. DOĞANAY, sh. 19.

<sup>109</sup> Bkz. ÇEVİK O. N. Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat (Açıklama -Yargı Kararları Uygulama Örnekleri) Gözden Geçirilmiş ve Güncelleştirilmiş 4. bs. , Ankara 1994, sh.. 809).

konumuzun kapsamına da girmemektedir. Bu nedenle burada, dernek ve vakıf tüzel kişiliklerinin sona erme halleri incelenecektir. Yalnız sona erme hallerini incelemeye geçmeden önce genel hatlarıyla dernek ve vakıf kavramlarına değinilecektir.

Dernek, özel hukuk tüzel kişisi olup, en az yedi gerçek<sup>110</sup> kişinin kazanç paylaşma<sup>111</sup> dışı, ideal bir ortak amaçla<sup>112</sup> bedensel ve zihinsel güçlerini birleştirmeleriyle oluşan ve tüzükte somutlaşan bir hukuki işlemle kurulan tüzel kişidir<sup>113</sup> (DK. m. 1).

Bu tanım kısa bir hukuki formüle indirgenirse, derneğe "ideal amaç çevresinde birleşmiş kişilerin topluluğu" denebilir<sup>114</sup>

Burada belirtmek gerekir ki, yedi kişilik bu en az kurucu sayısı, Dernekler Kanunu'nun, genel kurul toplantılarında en az on altı kişiyi bir araya getiremeyen derneğin kendiliğinden dağılmış sayan düzenlemesi karşısında fiilen on altı kişiye çıkmış sayılabilir.<sup>115</sup> (m. 23, 27, 29, 51,).

Dernekler Kanunu'nun 1. maddesine göre, dernek kurma hakkı, sadece gerçek kişilere tanınmıştır. Öğretide ÖZSUNAY, kişinin en önemli temel haklarından biri olan "dernek kurma hakkından (1982 AY. m. 33), tüzel kişilerin de yararlanabileceğini savunmaktadır. Bize göre ise, temel haklar "insan" içindir. Zira, temel haklar "insan" için korundukça, tüzel kişilerin arkasında

<sup>110</sup> Genel olarak dernek kavramı için bkz. ENGİN, sh. 19-20

<sup>111</sup> DK m.1 açıkça sadece gerçek kişilerin dernek kurabileceklerini, belirtmekle, tüzel kişilerin dernek kuramayacaklarını öngörmüştür. Uygulamada da, İdare, derneklerin tüzüklerini inceleme sırasında, kurucular arasında tüzel kişilere rastladığı zaman, tüzüğü geri çevirmekte ve sadece gerçek kişilerin dernek kurabileceklerini (ve derneklere üye olabileceklerini) belirtmektedir. Bkz. İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 2. bs.1973 tarihli ve 104285 sayılı yazısı.

<sup>112</sup> Kazanç paylaşma dışı amaç, dernekleri diğer kişi birlikleri olan şirketlerden ayıran esaslı bir özelliktir. Bkz. SAYMEN F.H., Türk Medeni Hukuku, C.II, Şahıs Hukuku, Yenilenmiş 2. bs. İstanbul 1960, sh. 332.

<sup>113</sup> Doktrinde derneğin amaç unsuru ile ilgili çeşitli tanımlara yer verilmiştir. Bu konuda VELİDEDEOĞLU: "Cemiyetin gayesi demek, o cemiyetin üyelerinin iradelerinin kendi üzerinde birleştiren fikri menfaat denektir" şeklinde bir tanım vermektedir (VELİDEDEOĞLU, H. V., Türk Medeni Hukuku, c.I, cüz 2: de benimsemiştir: "Amaç dernek üyelerinin benimsediği ve kendisine ulaşabilmek için ortak çaba harcadıkları hedeftir. sh. 605; ÖZSUNAY'a göre amaç, bir derneğin kurucularını, derneğin kuruluşu hususunda harekete geçmeye sevk eden dernek faaliyetlerini nihai hedefleri tüm üyelerce benimsenmiş tasarımıdır (Tüzel Kişiler, sh. 149).,

<sup>114</sup> Benzer tanımlar için bkz. AKÜNAL, sh. 49; ÖZSUNAY, sh. 101.

<sup>115</sup> Bkz. SEROZAN R., Tüzel kişiler, İstanbul 1994, sh. 53; ZEVLİLİLER, sh.605; DOĞANAY, sh. 44; AKİPEK, Cemiyetler, sh. 3.

bulunan "insan" ların tüzel kişide varolan hakları da korunacaktır. Bu durumda "insan" ların karşısında tüzel kişilere de temel haklar tanınmanın gereği kalmayacaktır. Bunun yapılması halinde, "insan"ların karşısında, temel haklarla güçlendirilmiş tüzel kişiler çıkargurupları tarafından birer maske olarak kullanılabilir. Bu nedenle, öğretide ileri sürülen bu gerekçeye dayanarak tüzel kişilere dernek kurma hakkı verilmesi sakıncalı olur.

Sosyal hayatın gelişmesi artan ihtiyaçların gereği gibi karşılanması ve kapsamlı amaçların daha yararlı olarak gerçekleştirilmesi nedenleriyle derneklerin kazandığı önem, Medeni Kanunumuz'da düzenlenmeleri yanında, ayrıca Dernekler Kanunu<sup>116</sup> ile de tekrar ele alınarak, ayrıntılı hükümlerle donatılması sonucunu meydana getirmiştir.

Dernek bir üst kavramdır. Bu kavramın içine kural olarak ideal amaç güden insan topluluğu biçimindeki tüm tüzel kişiler girer<sup>117</sup>.

Kanuni terim olarak Medeni Kanun'da bu tüzel kişi için "cemiyet" terimi kullanılmıştır. Bu terim ülkemizde eskiden beri kullanılmaktadır<sup>118</sup>. Ancak günümüzde "dernek" terimi eski bir terim olan "cemiyet" sözcüğüne kıyasla gerek halk arasında, gerek öğretide ve gerekse uygulamada daha çok kullanılmaktadır.

Vakıf, derneklerin aksine malvarlığına dayanan bir tüzel kişidir<sup>119</sup>. Gerçekten Medeni Kanun'a göre (m. 73/I), "Vakıf, başlı başına mevcudiyeti haiz olmak üzere, bir malın belli bir gayeye tahsisidir". Oysaki dernek, kişi topluluklarından ibaret bulunmaktadır. Vakıfta da kişi unsuru vardır, fakat bu unsur derneklerde olduğu gibi birinci planda değildir. Vakıfta insan

<sup>116</sup> Kanun Koyucu Medeni Kanun'daki dernekler ile ilgili hükümleri yeterli görmeyerek, önce 28.6.1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'nu, daha sonra, bu kanuna ek ve değişiklikleriyle birlikte ilga eden 22.11.1972 tarihli ve 1630 sayılı Dernekler Kanunu'nu ( 1630 sayılı DK m. 76) en son olarak da, adı geçen Kanunu ek ve değişiklikleriyle olmak üzere yürürlükten kaldıran 4.10.1983 tarihli ve 1908 sayılı Dernekler Kanunu'nu yürürlüğe koymuştur (2098 sayılı DK m. 95).

<sup>117</sup> Bu tüzel kişiler değişik terimlerle ifade edilir. Bunlardan bilimsel amaç güden dernekler "kurum" (Örn: Türk Hukuk Kurumu, Kanser Araştırma Kurumu...vs.); eğlence ve spor amacı güden dernekler "kulüp" (Örn: Fenerbahçe Kulübü, Galatasaray Kulübü...vs.); siyasal amaç güden dernekler "parti" (Örn; Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti...vs.); üyelerinin çalışma ilişkilerinde, ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek amacını güden dernekler "sendika" (Örn. Türk-İş, Hak-İş, DİSK...vs.) terimleri ile ifade edilir.

<sup>118</sup> 03.08.1325 (1909) tarihli Cemiyetler Kanunu'nda bu kurum için cemiyet deyiimi kullanılmıştır.

<sup>119</sup> Bkz. KÖPRÜLÜ, Medeni Hukuk, sh. 431.

unsuru, genellikle vakfın organlarıdır. Fakat bu organlar, tahsis edilen malvarlığının tahsis edildiği amacı sağlamak ve bunu gerçekleştirmek maksadıyla mevcutturlar. Ayrıca kuruluş biçimi ve tüzel kişilik kazanmaları<sup>120</sup> yönünden de bu iki tüzel kişi arasında önemli farklar vardır.

Vakıf kurulurken yapılan tahsis işlemi, karşılıksız ve tek yanlıdır.<sup>121</sup>

Eski hukuk ve halk dilinde senelerce önemli bir yer işgal etmiş olan bu terime Medeni Kanun'da yakın zamanlara kadar yeknesak bir şekilde yer verilmemiştir.

Türk Medeni Kanunu'nda, bu kurum için önce "tesis" teriminin yer aldığı görülmektedir. Her ne kadar bu tesis terimi, vakıf kurumunun karşılığı yani onu açıklayan bir terim olarak kullanılmış ise de, aynı Kanunun başka maddelerinde<sup>122</sup> vakıf kelimesinin varlığına rastlanmaktadır.

Medeni Kanun'un halen 903 sayılı kanunla değiştirilmiş bulunan 73. maddesinin eski metninde yer almakta olan tesis terimi, sözü geçen kanunun her yerinde kullanılmamıştır.<sup>123</sup>

Medeni Kanun ile hukuk literatürümüze yeni bir terim olarak katılmış olan tesis terimi konusunda öğretilerde değişik yaklaşımlarda bulunulmuştur<sup>124</sup>. Ancak 13.7.1967 günlü ve 903 sayılı

<sup>120</sup> Dernekler ancak sağlıkta ve tüzükle kurulup kuruluş bildirisi ile eklerinin kurulduğu yerin en büyük mülki amirine verilmesiyle tüzel kişilik kazanırken; vakıflar, hem sağlıkta ve resmi senetle, hem de ölümünden sonra hüküm ifade etmek üzere, vasiyetname ve miras sözleşmesi ile kurulup, ikametgahlarının bulunduğu yerin asliye hukuk mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişilik kazanırlar.

<sup>121</sup> Bu karşılıksızlık özelliği, bağışlama ile kesişip çakışır. Ancak ondan sıkı biçimde tek yanlılık (işlemin varması gerekli olmayan bir irade beyanında oluşması) karakteriyle ayrılır. Aynı yönde bkz. ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 5.

<sup>122</sup> MK m. 322,392 ve 473.

<sup>123</sup> Böyle bir durum, bu Kanunun değişik kişiler tarafından dilimize fasıl fasıl çevrilmesi, yasama organında ivedilikle görüşülmesi ve tasarının bütün halinde (madde madde olmayarak) kabul edilmesinden meydana gelmiştir.

<sup>124</sup> KÖPRÜLÜ (Medeni Hukuk, sh. 553), gerek hukuk ve gerek halk dilinde çok yerleşmiş ve herkesçe bilinen vakıf sözcüğünün kullanılmasının daha uygun olacağını savunmuştu. VELİDEDEOĞLU (sh 256) ile ÖZSUNAY (Tüzel Kişiler, sh. 358) ise, tesis terimini uygun bulmamakta ve bunun bir an önce Medeni Kanun'dan çıkarılması temennisini açıklamakta idiler. ARSEBÜK (sh. 330)'e göre vakıf ve tesis terimleri Medeni Kanun karşısında aynı anlamı ifade eden terimlerdi. SAYMEN (sh. 182) ise, vakıf teriminin Medeni Kanundan önce ve tesis teriminin de bu kanundan sonra meydana gelen tüzel kişileri belirtmesinin uygun olacağı kanısındaydı. AKİPEK (Vakıflar, sh. 328)'de SAYMEN'in görüşünü paylaşmakta idi. Terim sorununa ilişkin olarak bkz. İŞERİ/ AKÜNAL/ADNAN/BAYRAKERİ, sh. 17 vd.



Kanun ile Medeni Kanunda yapılan değişiklik sonucu, tesis terimi yerine, vakıf terimi konulmuştur.<sup>125</sup>

Önceki hukukumuzda ise, vakıf kurumu şöyle tanımlanmakta idi: "Vakıf, menfaati insanlara ait olmak üzere mülk mahiyetindeki bir aynı (malı), Cenab-ı Hakkın (Allah'ın) mülkü hükmünde olmak üzere ve bir zaman süresi ile kısıtlanmaksızın temlik (devir) ve temellükten (devralma) hapis (alıkoyma) ve men eylemektir"<sup>126</sup>.

Medeni hukuk tüzel kişileri olan dernek ve vakıfların birbirleri ile kesişen sona erme halleri olduğu gibi, ayrılan (kendine özgü) sona erme halleri de mevcuttur. Ayrı sona erme hallerinin varlığı, dernek ve vakıf tüzel kişilerinin niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Yukarıdaki açıklamalarda da ifade edildiği gibi derneklerin yapıları kişilere dayanırken, vakıfların yapıları malvarlığına dayanmaktadır.

Tüzel kişiliğin sona ermesi, ya kendiliğinden ya da bir kararla gerçekleşir. Kendiliğinden sona erme, yasada belirtilen nedenlerden birinin varlığı durumunda tüzel kişiliğin yasa gereği ortadan kalkmasıdır<sup>127</sup>. Bunun için bir organ ya da makamın karar alması gerekmez (DK.m. 51 ). Bu çeşit sona erme yasada belirtilen nedenin oluşması ile gerçekleştiğinden ve ayrıca bir işleme gerek kalmadığından, bu sona ermeye kendiliğinden sona erme de denilebilir. Bir karar ile sona ermede ise, tüzel kişiliğin ortadan kalkabilmesi için bir organın ya da makamın bu doğrultuda karar vermesi gerekir. Bu konuda tüzel kişinin kendi organı (genel kurul) karar verebileceği gibi (DK m. 49/I); yasada belirtilen nedenlerin varlığı durumunda da mahkeme ya da yönetim organı tarafından sona erme kararı verilebilir (DK. m. 50 52, 53/II; MK. m. 71 ).

Konumuzun kapsamına medeni hukuk tüzel kişileri girdiğinden, burada dernek ve vakıf tüzel kişiliklerinin sona erme halleri ele alınacaktır. Ancak yukarıda değinildiği gibi bu tüzel kişiliklerin ortak ve ayrı (kendilerine özgü) sona erme halleri bulunduğundan, yöntem olarak

<sup>125</sup> Terim sorununa ilişkin olarak bkz. İŞERİ/ AKÜNAL/ADNAN/BAYRAKERİ, sh. 17 vd.

<sup>126</sup> Bkz. KÖPRÜLÜ, Medeni Hukuk, sh. 554, dp 11. ZEVKLİLER, sh. 555; DOĞANAY, sh. 58.

<sup>127</sup> Bkz. ZEVKLİLER, sh. 598; DOĞANAY, sh. 58.



ortak olan sona erme halleri bir başlık altında ele alınacak sonra, kendilerine özgü sona erme halleri de başka başlıklar altında ele alınacaktır.

## II. Dağılma

Dağılma, tüzel kişiliğin dışarıdan veya içeriden hiç bir müdahale veya karar olmaksızın kendiliğinden sona ermesi ve tüzel kişiliğin ortadan kalkması demektir.

Tüzel kişiliğin bu biçimde, sona ermesi, kendisi tarafından alınmış bir karar veya devletçe yapılmış bir müdahale olmaksızın ya statüsüne (tüzük veya senede) ya da yasaya göre olabilir.

Yasal nedenle kendiliğinden sona erme, tüzel kişiliğin herhangi bir formaliteye gerek kalmaksızın belirli bazı nedenlerin ortaya çıkmasıyla beraber kendiliğinden dağılması yani otomatik olarak hak öznesi özelliğini yitirmesidir<sup>128</sup>. Tüzük veya<sup>129</sup> senede bağlı olarak tüzel kişiliğin kendiliğinden sona ermesi, daha baştan tüzel kişi tüzük ya da senetle kurulurken kurucu iradenin belirlediği bazı nedenlerin gerçekleşmesi üzerine kişiliğin son bulmasıdır.

Medeni Kanunumuz, derneğin yasaya göre kendiliğinden dağılmış olması düşmesi durumuna "bihakkın infisah" demektedir (m.70).

### I. Ortak Dağılma Halleri

#### a) Sürenin dolması

<sup>128</sup> Derneğin başlıca dağılma nedenleri için bkz. ZEVKLİLER, sh. .609-611; AKİPEK, Cemiyetler, Türk Medeni Hukuku, C.I, cüz II, 1969, sh. .46; ÖZSLTNAY, Tüzel Kişiler, sh. 318; 2.HD., 2.12.1972, E.7768, k.7217, "Tüzükte yazılı sürenin dolması gayesinin gerçekleşmesi yahut imkansızlaşması, genel kurulun teşekkülünü mümkün kılmayacak şekilde üyelerin azalması, bütün üyelerin ölmesi, malı bakımdan idare edilemez hale gelmesi sebebi ile acze düşmesi veya yönetim kurulunun teşkiline imkan kalmaması halinde mahkeme kararına lüzum olmaksızın dernek kendiliğinden infisah eder. Medeni Kanun'un 70. maddesinin öngördüğü bu ilkeye göre mahkemeden fesih istenemez. Ancak infisah sebeplerinin gerçekleştiğinin tespiti talep olunabilir. Yani fesih davası değil kendiliğinden fesih sebeplerinin varlığını tespiti ilişkin dava açılabilir..."

<sup>129</sup> Bkz. AKİPEK, Cemiyetler, sh. .253.

Bir dernek veya vakıf kurulurken, belirli bir süre için faaliyette bulunacağı dernek tüzüğünde veya vakıf senedinde kabul edilmiş olabilir. Zira tüzel kişilik kurma işlemi, süreye düşman olan bir işlem değildir<sup>130</sup>. Bu süre yirmi, otuz, elli veya yüz sene gibi belirli olabilir veya bir mehil tayini suretiyle belirsiz olabilir. Mesela harbin sonuna kadar devam etmek üzere kurulan bir dernek veya vakıf harp sona ermekle kendiliğinden sona erer. Herhangi bir organın veya diğer bir makamın buna karar vermesine gerek yoktur. Böyle bir halde dernek veya vakıf otomatik olarak sona erecektir.

Süreye bağlı olarak kurulan derneklerde sürenin dolmasıyla derneğin de sona ermesi olağan bir durumdur. Çünkü kurucu üyeler, kurma iradelerini açıklarken ve öteki üyeler de derneğe üye olarak girerlerken, tüzükte belirtilen süre boyunca ortak amaç çevresinde birleşmek istediklerini açığa vurmuşlardır. Üyelerin bu süreden sonra da o amaca bağlı kalmaya zorlanmaları olanağı yoktur. Eğer üyeler sürenin dolmasından sonra da aynı amaç çevresinde toplanarak faaliyetlerini sürdürmek istiyorlarsa, aynı amacı taşıyan yeni bir dernek kurmaları gerekir.

Vakıfta, dernekte olduğu gibi üyeler ve vakfın yazgısına hakim bir genel kurul bulunmamaktadır. Hatta vakfı kuranın bile, vakfın tüzel kişilik kazanmasından sonra yapabileceği bir tasarruf bulunmamaktadır. Bu durumda vakıf için tek belirleyici olan vakıf senedir. İşte bu vakıf senedinde, vakfın belirli bir süre için faaliyette bulunacağı kararlaştırılmışsa, bu sürenin dolmasıyla birlikte vakıf da kendiliğinden sona erer.

Dernekte genel kurul marifetiyle tüzük değişikliğine gidilerek süre kaydı uzatılabilir veya tümünden ortadan kaldırılabilir. Böylece de derneğin sona ermesi önlenabilir. Yalnız bu değişikliğin süre dolmadan önce yapılması gerekir. Aksi halde sona eren derneğin genel kurulu tüzük değişikliği yapamaz.

<sup>130</sup> Bkz. HATEMİ, Kişiler Hukuku, sh. 167.

Vakıfta ise vakfın yazgısına hakim dernek genel kurulu gibi bir kurul bulunmadığından, vakıf senedindeki süre kaydı ile ilgili bir değişiklik, vakfın kendi organları tarafından yapılamaz. Ancak vakfın yönetim organı mahkemeden bu yönde talepte bulunabilir. Bu halde mahkemede, süre kaydını uzatabilir veya tümten ortadan kaldırabilir. Böylece vakfın da sona ermesi önlenabilir.

#### **b) Amacın gerçekleşmesi**

Tüzel kişiler bir amacın gerçeklemesi için varolan hak özneleridir. Amaç, tüzel kişinin ruhudur; bu ortadan kalkınca tüzel kişi de kendiliğinden ortadan kalkmış olur<sup>131</sup>. Bundan dolayı, tüzel kişinin ulaşmayı hedef tuttuğu amaç herhangi bir biçimde gerçekleşmiş olursa tüzel kişinin varlık nedeni ortadan kalkar ve kişiliği sona erer.

Örneğin, okuma yazma bilmeyenlere okuma-yazma öğretmek amacıyla kurulan bir tüzel kişi, ülkede okur-yazar olmayan hiçbir kimsenin kalmamış olduğunun istatistiklerle sabit olması durumunda varlığını yitirir. Aynı şekilde kanserin tedavisini sağlayacak bir ilaç keşfi için kurulmuş tüzel kişi bakımından da ilacın bulunması üzerine amaç gerçekleşerek ortadan kalkar ve tüzel kişilik kendiliğinden sona ermiş olur.

Medeni hukuk tüzel kişilerinden dernekler, ortak bir amaç çevresinde birleşen kişi topluluğu biçimindeki tüzel kişilerdir. Derneğin üyelerini bir araya getiren, ortak amaca ulaşma isteğidir. Onları bir arada tutan da bu amaca ulaşma çabasıdır. Ortak amacın gerçekleşmesi durumunda tüzel kişinin varlığını sürdürmesinin gereği de ortadan kalkmış olur. Amaç, derneğin önemli bir ögesi olduğuna göre, amacın gerçekleşmesi durumunda artık bu ögeden söz edilemeyeceğinden dernek de kendiliğinden ortadan kalkar. Aslında bu sonuç, yalın düşünce gereği olağan sayılan bir sonuçtur. Vakıflar, malvarlığı topluluğu biçiminde tüzel kişiler olduğundan, derneklerdeki gibi ortak amaç olayı yoktur. Çünkü vakıf tek kişi ile kurulabilmektedir. Böyle olunca da vakfın ortak amaçla kurulmasına olanak olamaz. Zira bu halde, vakfi kuranın vakfi kurarken vakıf senedine kaydettiği amaç, vakıf tüzel kişiliğinin amacı

<sup>131</sup> Bkz. VELİDEDEOĞLU/ATAAY, Türk Cemiyetler Hukuku, İstanbul 1956, sh. 103.

olur. Aynı şekilde birden fazla kişi malvarlıklarını birleştirerek ortak bir senetle vakıf kurduklarında bu kişilerin anlaştıkları amaç, ortak bir amaç olsa bile, vakıf kurulup tüzel kişilik kazandıktan sonra vakfın amacı, yine vakıf senedine kaydedilen amaçtır. Vakfı kuranların bundan sonraki amaçla ilgili düşünceleri, vakıf tüzel kişiliğini bağlamaz. Zira artık bu durumda, vakıf da kendisini kuran kişiler gibi, hukuk alanında bağımsız bir kişidir. Üstelik bu tüzel kişinin yönetim organı derneklerde olduğu gibi statü (tüzük, senet) değişikliği yapabilme yetkisine sahip bulunmadığından, vakıf tüzel kişiliğinin amacı, senette yazılı olan amaç olarak kalmaya devam eder. Ancak vakfın bu amacı gerçekleşirse vakfın varlık nedeni ortadan kalkacağı için, tüzel kişiliği de sona erer.

Tüzel kişinin amacının gerçekleşmesinden kaynaklanan sona erme hali, statü (tüzük, senet) değişikliği yapılmak suretiyle gerçekleşen amacın yerine yeni bir amaç edinilerek önlenebilir<sup>132</sup>. Ancak, bu değişikliği dernekler kendi kendilerine yapabilirlerken; vakıflar<sup>133</sup> kendi kendilerine böyle bir değişiklik yapamayıp sadece mahkemeden bu yönde bir talepte bulunabilirler. Her iki tüzel kişi de, bu şekilde usulüne uygun olarak amacını yeni amaç ile değiştirirse; o zaman tüzel kişi sona ermeyerek, yeni amacı gerçekleştirmek üzere kişiliğini korumaya ve sürdürmeye devam eder.

### c) Amacın gerçekleşmesinin olanaksızlaşması

Medeni hukuk tüzel kişilerinin amaçlarını gerçekleştirmelerinin olanaksız bir duruma girmesi, bu tüzel kişilerin kendiliğinden sona ermelerine neden olur. Çünkü, tüzel kişinin amacının olanaksızlaşması durumu gerçekleşmesinde olduğu gibi tüzel kişinin varlık nedenini ortadan kaldırır.

<sup>132</sup> Bu yeni amaç da koşullara uygun olmalı. Örneğin, amacın belirli olmayışı, onun yokluğunun bir delilidir. Vakıfta amaç kavramı hakkında geniş bilgi için bkz. GÜNERİ, H., Türk Medeni Hukuku Açısından Vakıfta Amaç kavramı ve Amacına Göre Vakıf Türkleri. Ankara 1976, sh. 25 vd.

<sup>133</sup> Vakıf, vakfı kuranın isteklerine uygun olarak gerçekleştirilen bir tüzel kişiliktir. Bu nedenle vakıf senedinin değiştirilmesi kural olarak serbest değildir. Bu konuda bkz. TEKİNALP, G., Medeni Kanunumuzda Tüzel Kişilerin Mirasçılığı ve Dernekler Hususi Hukuku (İ.Ü. Mukayeseli Hukuk Enstitüsü, Medeni Kanunun 50.Yılı Sempozyumu I.Tebliğler). İstanbul 1978, sh .369-370.

Bir derneğin, tüzüğünde belirtilmiş bulunan amacın gerçekleşmesi, herhangi bir nedenle olanaksızlaşmışsa, derneğin o amaca ulaşması için çaba harcaması artık hiç bir sonuç doğurmayacağından bu derneğin kendiliğinden sona ermesi gerekir (DK m. 51 ). Örneğin belli bir kenti ya da yöreyi güzelleştirmek amacıyla oralarda parklar ve yeşil alanlar kurmak üzere kurulmuş bir dernek, bu yerlerde zengin petrol yataklarının keşfedilmesi ve buraların kamulaştırılarak petrol kuyuları açılmaya başlanması durumunda kendiliğinden sona erer. Çünkü amacın gerçekleşmesi artık olanaksızlaşmıştır.

Aynı şekilde bir vakfın, vakıf senedinde belirtilmiş bulunan amacın gerçekleşmesi herhangi bir nedenle olanaksızlaşmışsa, vakfın o amaca ulaşması için çaba harcaması da hiç bir sonuç doğurmayacaktır. Bu nedenle amacının gerçekleşmesi olanaksız hale gelen vakıf, herhangi bir karara gerek olmadan kendiliğinden sona erer (MK m. 81/AI). Örneğin belirli bir kasaba halkının belirli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan bir vakıf, bu kasaba halkının tümünün deprem sonucunda ölmesi durumunda, kendiliğinden sona erer, çünkü amacın gerçekleşmesi olanaksızlaşmıştır. Aynı şekilde, savaş esirlerinin aileleriyle yazışmalarını sağlamak üzere kurulmuş bir vakfın, savaşın sona ermesi ve esirlerin anavatana dönmesi ile amacı ortadan kalkar. Bu durumda artık amaç anlamını kaybetmiş, hatta olanaksızlaşmış olur. Bunun üzerine vakıf tüzel kişiliği kendiliğinden sona erer.

Vakıflarda amacın gerçekleşmesinde olanaksızlık bakımından ayırım yapmak gerekir. Buna göre, bazen amacın gerçekleşmesine objektif bakımdan olanak bulunmayabilir. Örneğin vakıftan yararlananların tümünün ölmeleri yada yararlanma koşullarını yitirmeleri durumunda, amacın gerçekleşmesi yüzünden objektif bir olanaksızlık söz konusudur. Bu durum, özellikle aile vakıflarında sık sık gözlemlenebilir<sup>134</sup>. Amacın gerçekleşmesine bazen de sübjektif bakımdan olanak bulunmayabilir. Burada amacın objektif olarak gerçekleştirilebilmesi olanağı mevcuttur; fakat vakıf, bu amacı gerçekleştirecek araçlara sahip bulunmamaktadır. O halde bir vakıf, sahip olduğu malları sürekli olarak ve tümüyle yitirdiği takdirde, sübjektif bir olanaksızlık söz konusudur. Burada, bir anlamda vakfın aciz durumuna düşmesinden söz edilir.<sup>135</sup> Zira vakfın,

<sup>134</sup> Ayrıntı için bkz. GÜTNERİ, Türk MEDENİ Hukuku Açısından Amaç Kavramı ve Amacına Göre Vakıf Türleri, Ankara 1976, sh. .168.

<sup>135</sup> İŞERİ, sh. .218; KÖPRÜLÜ, Medeni Hukuk, sh. 109.

örgütünün varlığını sürdürmesine ve amacının objektif bakımdan gerçekleşmesinin olanaklı bulunmasına karşın, bu amaca vakıf mallarıyla varmak olanağı ortadan kalkmıştır. Böylece bir vakfın sürekli olarak malvarlığını yitirmesi ve yenisini sağlamak olanağını da bulamaması halinde, amacın, sübjektif bakımdan erişilmez olması sebebiyle vakıf, yine kendiliğinden sona erer<sup>136</sup> -<sup>137</sup>.

Vakfın amacının gerçekleşmesinin olanaksızlaşması bazen amacın kesin olarak olanaksızlaşması ile olur; fakat çok kere mali olanakların devamlı olarak veya tamamen kaybetmesi ile ortaya çıkar. Eğer vakıf, amacın veya örgütün değiştirilmesi suretiyle kurtarılabilecekse (MK m. 79, 80) olanaksızlığın varlığı kabul edilemez.

Yukarıda II.1.b'de olduğu gibi burada da tüzel kişi eğer tüzüğünü değiştirerek olanaksızlaşan amaç yerine olanaklı bir amaç ikame ederse o zaman tüzel kişi sona ermeden kurtulur. II.1.b'de ele alınan bazı konulara burada tekrar olmaması için değinmiyor, yollama yapmakla yetiniyoruz.

#### **d) Aciz durumuna düşme**

Aciz durumuna düşmek, borçlarını ödeyemeyecek biçimde kötü bir mali durumda bulunmak demektir<sup>138</sup>. Burada ödeyememe durumu sürekli<sup>139</sup> olmalıdır. Bazı geçici nedenlerle ödeme zorlukları ve aksaklıkları baş göstermişse bu, derneğin sona ermesini gerektirmez<sup>140</sup>. Örneğin belli bir yılın üye ödentilerini henüz toplayamadığı için borcunu o yıl içinde ödeyemeyen dernek aciz halinde sayılmaz. Buna karşılık ödentileri ve malvarlıkları sürekli olarak borçlarını ödemeye yetmeyen derneğin aciz durumunda olması söz konusudur ve dernek başka bir işleme gerek kalmaksızın kendiliğinden sona erer (MK. m. 70; DK m. 51 ). Aynı şekilde, üyelerin

<sup>136</sup> Aile vakıfları bakımından bkz. GÜNERİ, sh. 169/170.

<sup>137</sup> Amacın gerçekleşmesindeki olanaksızlık, kuruluş anında ortaya çıktığı takdirde, vakıf, tüzel kişilik kazanamaz. Buna karşı, amacın gerçekleşmesinin sonradan olanaksızlaşması durumunda ise, vakıf yasa uyarınca kendiliğinden sona erer.

<sup>138</sup> Bkz. AKİPEK, sh. 256; ZEVLİLER, sh. 658,689; OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 178; benzer tanım için bkz.

ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 323; DOĞANAY, sh. 59. Bkz. ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 323; ZEVLİLER, sh. 658; OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 178; SAYMEN, sh. 416.

<sup>139</sup> Bkz. ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 323; ZEVLİLER, sh. 658; OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 178; SAYMEN, sh. 416.

<sup>140</sup> Bkz. KÖPRÜLÜ, sh. 539; ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler 323

verdiği aidat derneğin kira vesaire gibi masraflarını karşılayamadığı halde, sırf üyeden zengin bir kişinin ara sıra yaptığı bağışlarla yaşamak olanağı bulan dernek, bu zengin üyenin ölümü neticesinde aciz durumuna düşmek tehlikesi ile karşı karşıyadır. Eğer yeni üye kaydetmek veya aidatı fazlaştırmak gibi tedbirlerle bu boşluğu doldurmak olanağı elde edilemezse, o zaman, masraflarını karşılayamayan ve kırtasiye, kira vesaire borçlarını ödeyemeyen dernek aciz duruma düşmüş olur. Bu da dernek tüzel kişiliğini kendiliğinden sona erdirir.

Vakıf tüzel kişiliği bakımından da aciz durumuna düşme vakfın mal ve alacaklarının borçlarını karşılayamayacak bir duruma gelmesini ifade eder<sup>141</sup>. Ancak bu durum sona erme nedenidir. Buna karşılık, vakfın malvarlığının aktif pasifinden daha çoksa, fakat parasal güçlükler varsa bu bir sona erme nedeni değil ama "malların değiştirilmesi" nedeni (MK. m.80/A) olur. Fakat malların, başka mallar ve parayla değiştirilmesi de olanaklı değilse, örneğin vakfın aktifinde çok az bir değer kalmış ve başka mallarla değiştirilmesi de olanaksızsa artık o zaman bu durumu bir kendiliğinden sona erme nedeni saymak gerekir.

Bazı durumlarda vakfi kuranların mirasçıları vakfa itiraz edebilirler (MK. m. 76; Vakıflar T. m. 16). Bu itirazlar, vakfa yapılan malvarlığı tahsisinin yetersizliğine (eksilme dolayısıyla) neden olursa, bu halde de vakıf aciz durumuna düşme nedeniyle dağılır. Mirasçıların vakfa itirazı, miras bırakanın terekeye ilişkin olarak yapacağı tasarruflara karşı olduğu gibi, burada da tenkis ve iptal davası açılarak yapılır (MK. m. 499-500,502). Ancak vakfi kuran, vakfi sağlığında kurmuşsa tenkis davası Medeni Kanunun 507. maddesinin üç ve dördüncü fıkralarına göre açılır.

Yalnız mirasçıların saklı payı, 13.7.1969 gün ve 903 sayılı Kanunun 2. maddesi ile Medeni Kanunun 453. maddesine eklenen fıkra ile kamu yararına bağışlamalarda ve gelirinin yarısından fazlası kamu görevi niteliğindeki işlerin yapımına bırakılarak kurulacak vakıflarda mirasçının sosyal durumuna uygun nafakadan az olmamak kaydıyla, kanunun kabul ettiği miktarın üçte biri olarak değiştirilmişti. Aynı kanun ile 453. maddeye eklenen diğer bir fıkra ile de vakfın gelirinin yüzde yirmisi veya bu vakıflara bağışlanan yahut ölüme bağlı tasarruflar

<sup>141</sup> Bkz. ZEVKLİLER, sh. 689.



suretiyle tahsis edilen malların gelirinin yüzde yirmisi kendisine bırakılan saklı paylı mirasçılar bu durumlarını kaybetmeleri nedeni ile tenkis davası açamazlardı.

Ancak Medeni Kanun'un 453. maddesi en son 14.11.1990 gün ve 3678 sayılı Kanun ile bir kez daha değişikliğe uğrayarak, gelirinin yarısından fazlası kamu görevi niteliğindeki işlerin yapımına bırakılarak vakıf kurulmasında saklı pay, kanunun kabul ettiği miktarın üçte ikisi olarak düzenlenmiştir.<sup>142</sup>

Bir tüzel kişinin aciz durumuna düştüğünün en büyük delili aleyhine yapılan icra takibatı neticesinde borçlarını ödeyecek malları bulunmamasından dolayı alacaklılarına icra yoluyla borç ödemekten aciz vesikasının verilmiş olmasıdır. Aciz durumu maddi bir vaka olduğu için, her türlü vasıta ile ispat edilebilir.

Aciz duruma düşmenin, tüzel kişiliğin sona ermesi nedeni olması, bu durumda tüzel kişinin varlığını devam ettirmesinde yarardan çok zararın olmasıdır.

Tacir sıfatına sahip olan derneklerde, iflasın açılması, derneğin aciz haline düşmesi anlamına gelir<sup>143</sup>. Böyle bir durumda dernek kanun uyarınca sona erer (TK. m.18, 20/3; İİK. m.165 vd).

Aciz durumuna düşmenin tüzel kişiliğin sona erme nedeni olduğuna Yargıtay<sup>144</sup> içtihatlarında da değinilmiştir.

<sup>142</sup> Söz konusu değişiklik 23.11.1990 tarihli ve 20704 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

<sup>143</sup> Bkz. ÖZSUNAY, sh. 324; KÖPRÜLÜ, sh. 539-540; SAYMEN, sh. 416.

<sup>144</sup> Y.2 HD.,18.1.1988, E.10493, K.800, KAZANCI M./DALAMANLI L., Türk Medeni Kanun'u ile İlgili İlmi ve Kazai İctihatlar, İstanbul 1991, sh. 574.,

<sup>144</sup> Bkz. ZEVKLİLER, sh. 659; OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 178

<sup>144</sup> Bkz. AKİPEK, Cemiyetler, sh. 255; VELİDEDEOĞLU/ATAAY, sh. 104; ARSEBÜK, sh. 227. 144 Dernekler Kanunu'nda yönetim kurulunun, her ne kadar beş asıl üye ile birlikte beş yedek üyeden az olmamak üzere genel

## 2. Derneğe Özgü Dağılıma Halleri

### a) Yönetim kurulu kurulmasının kesin biçimde olanaksızlaşması

Medeni Kanuna göre, yönetim kurulunu kuramayacak duruma gelmiş olan dernek, bu nedenle herhangi bir işleme gerek kalmaksızın kanundan ötürü hak öznesi olmak özelliğini yitirir (MK. m. 70; DK m. 51 ). Yönetim kurulunun dernek tüzüğünde belirttiği biçimde kurulmak gerekir. Burada sözü edilen yönetim kurulunu kuramama durumu, sürekli olmalıdır<sup>145</sup>. yönetim kurulu geçici olarak yönetim kurulu üyeliklerindeki boşalmalar nedeniyle kurulamıyorsa, bu durumda, dernek genel kurulu olağanüstü toplantıya çağrılır ve sorunu çözüme bağlar (DK. m. 28). Yani geçici olarak yönetim kurulunun kurulamaması bir sona erme nedeni değildir. Buna karşılık yönetim kurulu sürekli bir biçimde kurulamıyorsa, yani üyelerin azalması sonucu geri kalan üye sayısı yönetim kurulunu oluşturmaya yetmiyorsa, bu süreklilik taşıdığından dernek kendiliğinden sona erer<sup>146</sup>.

Yönetim kurulu kural olarak tüzel kişilerin yürütme ve temsil organıdır. Tüzel kişi bu organı eliyle üçüncü kişilerle ilişkiye girer ve kişiliğini tebarüz ettirir. Yönetim kurulunun kaç kişiden oluşması gerektiği konusunda Medeni Kanun'da bir açıklık yoktur. Medeni Kanundaki bu boşluğu Dernekler Kanunu doldurmuştur. Buna göre, derneklerin yönetim kurulu beş asıl ve beş yedek üyeden az olamaz (DK. m. 27). Dernekler Kanun'u bu düzenlemesiyle, yönetim kurulunu oluşturacak olanların asgari sınırını göstermiştir. Bu nedenle dernek tüzüğüyle bu sayının çoğaltılması olanaklıdır. Eğer dernek tüzüğüyle bu sayı çoğaltılırsa, yönetim kurulunun kurulmuş sayılması bu çoğaltılmış sayıya ulaşılması ile olur.

Şu halde bir dernek kanunda veya tüzüğünde belirlendiği üzere yönetim kurulunu oluşturamayacak bir duruma düşerse yasal nedenle kendiliğinden tüzel kişiliğini kaybeder. Böyle

<sup>145</sup> Bkz. ZEVKLİLER, sh. 659; OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 178

<sup>146</sup> Bkz. AKİPEK, Cemiyetler, sh. 255; VELİDEDEOĞLU/ATAAY, sh. 104; ARSEBÜK, sh. 227. 144 Dernekler Kanunu'nda yönetim kurulunun, her ne kadar beş asıl üye ile birlikte beş yedek üyeden az olmamak üzere genel kurul tarafından seçileceği (m. 27/3) belirtilmişse de, asıl üyelerin tam olması durumunda yedek üyelerin yokluğu, yönetim kurulunun kurulmasını engellemeyeceği için, yedek üyeler yönetim kurulu toplam sayısına katılmamıştır.

bir dağılma, dernek üyelerinin, yasada (DK. m. 27/5) öngörülen asgari beş asıl<sup>147</sup> veya dernek tüzüğü ile artırılmışsa bu artırılan yönetim kurulu üye sayısından aşağı düşmesi durumunda da söz konusu olur<sup>148</sup>. Çünkü böyle bir derneğin yönetim kurulunu kurma olanağı kalmadığı gibi, Dernekler Kanununun 1. maddesi<sup>149</sup> karşısında o zaten dernek olma özelliğini yitirmiş olur.

Bir derneğin geçici olarak yönetim kurulunu kuramamasının onun yasadan ötürü kendiliğinden ortadan kalkması için bir neden olmadığına yukarıda değinildi. Belirtilen bu durumun varlığı halinde yönetim kurulunun yeniden seçilmesine kadar derneğin işlerini görmek üzere Medeni Kanunun 377. maddesini dördüncü bendi gereğince bir kayyım atanır.

Görüldüğü gibi Medeni Kanun'un 70. maddesinin belirttiği "olanaksızlık"tan maksat, yönetim kurulunun oluşturulmasında, hiç çaresi olmayan, devamlı bir olanaksızlıktır<sup>150</sup>.

#### **b) İlk genel kurul toplantısının yapılamaması**

Dernekler Kanunu'nun 14. maddesine göre dernekler, tüzüklerinin gazetede yayınlandığı günü izleyen altı ay içinde ilk genel kurul toplantılarını yapmak ve organlarını seçmek zorundadırlar. Bu zorunluluğa uyulmaması durumunda derneğin bulunduğu yerin en büyük mülki amiri tarafından derneğin dağılmış sayılmasına karar verilir.

#### **c) Üst üste iki olağan genel kurul toplantısının yapılamaması**

Dernekler Kanunu'na göre (m. 23/I), genel kurul, genel kurula katılma hakkına sahip üyelerin mutlak çoğunluğu ile toplanır. İlk toplantıda bu yeter sayı sağlanamazsa, yapılacak ikinci toplantıda bu çoğunluk aranmaz; fakat bu ikinci toplantıya katılacak üye sayısı dernek yönetim ve

<sup>147</sup> Dernekler Kanunu'nda yönetim kurulunun, her ne kadar beş asıl üye ile birlikte beş yedek üyeden az olmamak üzere genel kurul tarafından seçileceği (m. 27/3) belirtilmişse de, asıl üyelerin tam olması durumunda yedek üyelerin yokluğu, yönetim kurulunun kurulmasını engellemeyeceği için, yedek üyeler yönetim kurulu toplam sayısına katılmamıştır.

<sup>148</sup> Kıyas için bkz. AKİPEK, Cemiyetler, sh. 255; VELİDEDEOĞLU/ATAAY, sh. 103; Aynı yönde bkz. OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 178.

<sup>149</sup> Söz konusu maddede derneğin amacını gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirecek en az "yedi gerçek kişi" nin olacağı belirtilmiştir.

<sup>150</sup> Bkz. VELİDEDEOĞLU/ATAAY, sh. 104; ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 324.

denetleme kurulları üye tam sayı toplamının iki katından aşağı olamaz (DK. m. 23/II). Buradaki üst üste toplanamama durumu, Dernekler Kanununun 23. maddesindeki yeter sayısının yani derneğin yönetim ve denetleme kurulları üye sayısı toplamının iki katının sağlanamamasından ileri gelmesi gerekir (DK. m. 51 ).

Dernekler Kanununun 27. maddesinde yönetim kurulunun beş asıl, 29. maddesinde de denetleme kurulunun üç asıl üyelerden az olamayacağını belirttiğinden genel kurulun ikinci toplantısına en az on altı üye katılmazsa, genel kurul toplantısı, yetersayı elde edilemeyerek yapılamayacaktır. Böylece de üst üste iki olağan genel kurul toplantısı yapılamadığından, dernek sona erecektir. Bu sona eriş, yasa gereği gerçekleşir ve herhangi bir organ ya da makamın bir işlem yapmasına gerek yoktur. Ancak, derneğin dağılmış olduğunun belirlenmesi ve İçişleri Bakanlığı'na bildirilebilmesi için dernek merkezinin bulunduğu yerdeki en büyük mülki amirliğe sona ermeyi saptamak görevi verilmiştir (DK. m. 51 ). Bu yetki yalnızca durumun belirlenmesine, yani ortadan kalkmış derneğin ortadan kalktığını saptamaya ilişkindir. Yoksa, derneğin ortadan kalkmasını sağlayan bir işlem değildir.

#### **d) Ölüm ya da çekilme nedeni ile üyesiz kalma**

Dernekler, en az yedi kişi ile kurulabileceklerinden (DK. m. 1 ) derneğin tüm üyelerinin ölmesi ya da ayrılanlarıyla, dernek de kendiliğinden sona erer. Çünkü dernek tüzel kişiliği, bir kişi birliği olup, yapısı, kurucu üyeler veya sonradan üye olanlar tarafından oluşturulur. Derneğin yazgısına hakim olan genel kurul, üyelerin katılımı ile olduğu gibi, dernek tüzel kişiliğini tebarüz ettiren yönetim kurulu da, genel kurulu oluşturan üyeler tarafından seçilir.

Dernek, amacının gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesinin olanaksızlaşması durumunda varlık nedenini kaybederken üyesiz kalmasıyla da varlık temelini kaybeder. Bu durumda derneğin kendiliğinden sona ermesi doğal bir sonuçtur.

#### **e) Özel intibak sürelerine uyulmaması**

2098 sayılı Dernekler Kanunu'nun 1. maddesi ile bu kanun yürürlüğe girdiğinde mevcut olan Dernekler, en çok altı ay içinde durumlarını bu kanun hükümlerine uydurmak ve değişiklik yapılmasa bile tüzüklerinden dört nüshasını merkezlerinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirine vermek zorunda tutulmuştur.

Aynı maddenin son fıkrasına göre, yukarıdaki yükümlülüğü yerine getirmeyen dernekler en büyük mülki amirin kararı ile kendiliğinden dağılmış sayılır<sup>151</sup>.

Dernekler Kanununun 1983 yılında yürürlüğe girdiği ve mevcut derneklerin yeni kanuna altı ay gibi kısa bir süre içinde intibaklarını öngördüğü dikkate alınır, artık bu hükmün pratik bir öneminin kalmadığı anlaşılr.

#### **f) Dernek üst örgütlenmesinde üye sayısının üçten aşağı düşmesi**

Kuruluş amaçları aynı olan ve kamu yararına çalışan en az üç derneğin, amaçlarını gerçekleştirmek üzere üye sıfatıyla bir araya gelmeleriyle federasyon; kuruluş amaçları aynı olan en az üç federasyonun üye sıfatıyla bir araya gelmeleri suretiyle konfederasyon kurulur (DK. m. 34).

Federasyon ve konfederasyonların üye sayısı üçten aşağı düştüğü ve bu durum üç ay içersinde giderilmediği takdirde, haklarında Dernekler Kanununun 51. maddesinde yazılı kendiliğinden dağılma hükümleri uygulanır.

### **3. Dağılma durumunun saptanması**

Medeni hukuk tüzel kişiliğinin dağılması sonucunu doğuran hallerden birinin varlığı durumunda, tüzel kişi, yasa uyarınca son bulur. Böyle bir durumda dağılma kararı alınmasına

gerek yoktur. Ancak "dağılma durumunun saptanması" çeşitli bakımlardan önem taşır. Dernekler Kanunu derneğin dağılma durumunun saptanmasının dernek merkezinin bulunduğu yerin, en büyük mülkiye amirinin kararı ile olacağını belirtmiştir<sup>152</sup> (DK m. 51).

Vakıflarda ise, yönetim organı, yazılı olarak asliye hukuk mahkemesine başvurur ve vakfın sona erdiğinin sicile tescilini ister. Mahkeme durumu, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bildirerek görüşünü alır. Bundan sonra yönetim kurulunun talebini karara bağlar( Vakıflar T. m.30). Mahkeme vakfın dağılmış olduğu sonucuna varırsa, vakfın sona erdiğini mahkemede tutulan sicile işler (Vakıflar T. m. 30/III9).

### III. Dağıtma

Dağıtma söz konusu olduğunda, medeni hukuk tüzel kişiliğinin ortadan kalkabilmesi için, yasada belirtilmiş bulunan nedenlerin ve koşulların varlığı yeterli olmayıp ayrıca belirli organ ya da makamın dağıtma kararı vermesi gerekmektedir. Dağıtma kararı vermeye yetkili organ tüm dernekler yönünden genel kuruldur. Vakıflar kendi kendilerini dağıtamadıkları için vakıflar bakımından yetkili organdan bahsetmeye yer olmamaktadır. Yetkili makam ise, vakıflar bakımından her zaman, dernekler bakımından ise kural olarak mahkemedir. Uluslararası faaliyette bulunan dernekler yönünden de yetkili makam Bakanlar Kurulu'dur.

Böylece dağıtma, tüzel kişilerin ya bizzat kendilerinin ya da devletin yetkili makamının bu konuda vereceği bir kararla kişiliğin sona erdirilmesi anlamına gelmektedir.<sup>153</sup>

#### I. Genel Kurul Kararıyla Dağıtma

Tüzel kişinin kendi kendisini dağıtması, derneklerde söz konusu olurken, vakıflarda böyle bir işlemin yapılmasına olanak bulunmamaktadır. Bunun nedeni derneklerde tüzel kişinin yazgısına hakim genel kurul üst organı varken, vakıflarda böyle bir organın mevcut olmayışdır.

<sup>151</sup> Kendiliğinden dağılmış sayılan dernekler için fesih kararı verilmesi isabetsizdir. Y.2 HD., 25.11.1985, 9196/9831 (İKİD,1987, sh. 4619).

<sup>152</sup> Mahkemenin fesih kararı söz konusu olamaz. Y. 2HD., 18.1.1988, 10493/800 (YKD. 1989/1, sh.18); bkz. OĞUZMAN/SELİÇİ, sh. 179, ayrıca dp 50.

Belirtilen bu nedenlerle burada sadece derneğin kendi kendisinin varlığına son vermesi incelenecektir.

Bir derneğin genel kurulu derneğin dağıtılmasına her zaman karar verebilir (MK m.69; DK m. 49/I)<sup>154</sup>. bu konuda tek yetkili organ, derneğin en üst organı niteliğindeki genel kuruldur; bu yetkinin tüzük ile veya genel kurulun alacağı bir kararla başka bir organa devri olanaklı değildir (DK m. 19/II, 26/bent 8)<sup>155</sup>.

Medeni Kanun, dernek genel kurulunun, her zaman derneği dağıtabileceğini öngörmekle birlikte, dağıtma kararının genel kurul tarafından ne şekilde verileceği sorununu düzenlemez. Bunu derneklerin kendisine yani dernek tüzüklerine bırakır.

Dernekler Kanunu, derneklerin kendi kendilerini dağıtabilmeleri için genel kurul tarafından uyulması gerekli olan bazı şartları saptamıştır. Bu şartlar Dernekler Kanununun bütün maddeleri gibi emredici bir nitelik arz eden 49. maddesinde düzenlenmiştir.

Derneklerde genel kurul kararları kural olarak toplantıya katılan üyelerin oy çokluğu ile alınır (MK m.60/I; DK m.23/I). Ancak, Dernekler Kanunu, derneğin dağıtılması gibi derneğin varlığını etkileyen önemli bir konuda karar yetersayısını artırmıştır.

Yapılan yasal düzenlemeye göre, derneğin kendi kendisini dağıtmaya karar verebilmesi için tüzüğe göre genel kurula katılma hakkına sahip bulunan dernek üyelerinin en az üçte ikisinin toplantıda hazır bulunması şarttır. Eğer ilk toplantıda bu çoğunluk sağlanamaz ise, üyeler ikinci defa toplantıya çağrılır. İkinci toplantıya katılan üye sayısı ne olursa olsun<sup>156</sup> toplantı yeter sayısı varsayılarak dağıtma konusu görüşülebilir (DK m. 49/I).

<sup>153</sup> Bkz. AKİPEK, Cemiyetler, sh. .256.

<sup>154</sup> Tüzel kişilerin, yetkili organının alacağı bir karar ile varlığına son verebilmesi, derneklere özgü bir ilke değildir. Örneğin 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'na (m. 116) göre de genel kongrece alınacak bir karar ile, siyasal bir partinin kapatılmasına karar verilebilir.

<sup>155</sup> Bkz. KÖPRÜLÜ, Medeni Hukuk, sh.. 538; AKÜNAL, sh. 106.

<sup>156</sup> Kanımızca, Dernekler Kanunu'nun 49. maddesinin I. fıkrasındaki "....ne olursa olsun...." ifadesi belirli bir çoğunluk veya oranın aranmayacağı anlamında olmakla birlikte asgari bir sayının olmayacağı manasına da gelmemektedir. Nitekim aynı Kanunun genel kurul toplantı yetersayısını düzenleyen 23. maddesine göre ikinci



Dernek genel kurulunun ilk toplantısında yukarıda belirtildiği üzere toplantının yapılabilmesi için gerekli olan en az üçte iki çoğunluk sağlanırsa bu toplantıda; sağlanamazsa ikinci toplantıda, toplantıya katılan üyelerin en az üçte iki çoğunluğu ile derneğin dağıtılmasına karar verilir.

O halde doksan üyesi bulunan bir derneğin dağıtılmasına ilişkin ilk genel kurul toplantısında görüşme yetersayısı altmış; karar yetersayısı ise, kırktır. İlk toplantıda bu çoğunluk sağlanamadığı için, ikinci toplantı yapıldığında, toplantıya otuz üyenin katıldığı varsayılsa, derneğin dağıtılmasına ilişkin genel kurul kararı ancak yirmi üyenin olumlu oyu ile alınabilir.

Derneği sona erdirmeye kararı, tüzükteki özel hükümlere uyularak alınması gerekir. Tüzükte özellikle toplantı ve karar yeter sayısı konusunda zorlaştırıcı hükümler bulunabilir. Bu tür zorlaştırmaların bir sınırı yoktur. Dernekler Kanunu sona erdirmeye kararı alma konusunda bir alt sınırlamaya yer vermiştir.

Medeni Kanun'un 59. maddesinin ikinci fıkrasında "Bütün azanın tahriren iltihak ettiği bir teklif, heyeti umumiye kararı gibidir" hükmü öngörülmektedir. Genel kurul bu hükme göre derneği dağıtma kararı verebilir mi? Burada duraksanılacak tek konu, genel kurul toplantısı yapılmadığı için hükümet komiserinin katılımı olmadan bir karar alınmış olmasıdır. Bize göre, hükümet komiserinin görevi, genel kurul toplantısının kanun ve tüzükte belirlenen kurallara göre yapılmasını gözetmek olduğundan ve bir teklifi bütün üyelerin imzalaması konusunda gözetilecek bir kanun ve tüzük kuralı bulunmadığı için onun katılımı olmadan Medeni Kanun'un 59.maddesinin ikinci fıkrası hükmüne göre derneğin dağıtılmasına karar verilebilir.

Ancak öğretide ÖZSUNAY, genel kurul toplantısında yalnız gündemde yer alan maddelerin görüşülebileceğini, bununla beraber hazır bulunan üyelerin en az onda biri tarafından görüşülmesi istenen hususların gündeme alınmasının zorunlu olduğu gerekçesi ile derneğin dağıtılmasında Medeni Kanunun 59. maddesinin ikinci fıkrasının uygulanamayacağını

---

toplantıda çoğunluk aranmamakla birlikte toplantının yapılabilmesi için katılan üye sayısının dernek yönetim ve

savunmaktadır<sup>157</sup>. Bizce ileri sürülen gerekçe yeterli değildir. Zira eğer onda biri bazı hususların görüşülmesini istiyor ve bundan vazgeçmemiş ise, karara imza koymayarak MK 59/II'nin uygulanmasını önleyebilirler.

Derneğin dağıtılması, yönetim kurulu tarafından beş gün içinde derneğin bulunduğu yerin en büyük mülkiye amirine<sup>158</sup> yazılı olarak bildirilir (DK. m. 49/II).

Siyasi partiler yönünden bu husustaki bildirim için belirli bir süre öngörülmemiştir. Kanuna göre bir siyasi partinin kapanmasına büyük kongre tarafından karar verilirse bu karar derhal, kapanan partinin genel başkanı tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı'na, Cumhuriyet Başsavcılığı'na, ve İçişleri Bakanlığı'na bildirilir (SPK. m. 109/II).

## **2. Mahkeme Kararıyla Dağıtma**

### **a) Temel ilke**

Türk hukukunda, medeni hukuk tüzel kişilerin varlığına dışarıdan son verebilme bakımından temel ilke “yargıç kararıyla kapatılma” ilkesidir. (AY.m. 33/III<sup>159</sup> MK. m.71, 81A. DK, m.52/I). Medeni kanunumuz, derneğin kapatılmasına ilişkin kararın (DK. m. 50/III), Cumhuriyet savcısı ya da ilgililerden biri tarafından açılacak dava sonucunda; vakfın dağıtılması kararının ise, teftiş makamının müracaatı üzerine verebileceğini öngörmüştür. (MK m. 71; 81A/III)<sup>160</sup>.

---

denetleme kurulları üye sayısı toplamının iki katından az olamayacağını öngörmektedir.

<sup>157</sup> ÖZSUNAY E. Türkiye'de Dernekler Hukukunun Gelişimi Bakımından "Medeni Kanunun Derneklere İlişkin Düzenlemesinin Değerlendirilmesi (Medeni Kanunun 50.Yılı, Bilimsel Halta 15-17 Nisan 1976) Ankara 1976, sh. 106.

<sup>158</sup> Dernekler Kanunu m.3/I. bent 3'e göre, mahallin en büyük mülki amiri, Vali ve Kaymakamı ifade eder.

<sup>159</sup> Bkz. dp. 37

<sup>160</sup> 23.7.1995 tarih ve 4121/ sayılı Kanu'un 2. maddesi ile değişik.

Burada kapatma ile fesih birbirinden ayrılmalıdır. Kanaatımızca hukuka ve ahlaka aykırılık hallerinde kapatma; usule dair hükümlere aykırılık hallerinde ise, fesih söz konusu olmalıdır.

Kapatma ve fesih yenilik doğuran bir ilam ile gerçekleşir.

## **b) Ortak dağıtma halleri**

### **aa. Amacın hukuka ve ahlaka aykırı duruma gelmesi**

Amacın hukuka ve ahlaka aykırı duruma gelmesi medeni hukuk tüzel kişileri bakımından ortak dağıtma nedenidir. Burada önemli olan nokta, tüzel kişinin amacının ne zaman "hukuka ve ahlaka aykırı" olduğudur.

Hukuka ve ahlaka aykırılık daha medeni hukuk tüzel kişilerinin kuruluşunda mevcutsa, mahkeme kararıyla dağıtılmaları söz konusu olamaz. Zira bizim hukukumuzda göre hukuka ve ahlaka aykırı amaçlar izlemek için kurulan dernek ve vakıflar tüzel kişilik kazanamazlar (MK 45/II; BK.m. 19, 20; DK m. 5). Böyle bir durumda ise, tüzel kişiliğe sahip olmayan ama hukuka ve ahlaka aykırı bir amacı izlemek için bir araya gelmiş bulunan bir kişi veya mal topluluğu söz konusudur <sup>161</sup>.

Buna karşı kişilik kazanmış bir dernek veya vakfın, sonradan hukuka ve ahlaka aykırı amaçlar izlemesi söz konusu ise, o zaman mahkemece dernek veya vakfın dağıtılması yoluna gidilir. <sup>162</sup>

Kuruluş aşamasında amacı hukuka ve ahlaka aykırı olan tüzel kişi görünümündeki dernek ve vakıflar hakkında verilecek kapatma kararının bir tespit niteliğinde olduğu kabul edilmelidir. <sup>163</sup>

<sup>161</sup> Dernek, konusunun emredici hükümlere ve temel ahlak değerlerine aykırılığı dışında kuruluş bildirisi ve eklerinin mülki amirliğe verilmesiyle tüzel kişilik kazanır.

Kanımızca burada bir ayırım yapmalı ve tüzel kişilerin hukuka ve ahlaka aykırı amaçlar izlemeleri niteliğinde olmayan salt hukuka ve ahlaka aykırı işlem yapmış olmaları dağıtılmaları için bir neden olmamalıdır. Ancak tüzel kişilerin bu suretle yaptıkları işlemler tekrarlanarak devamlı bir faaliyet haline gelirse durum değişir. Çünkü dernek veya vakıfların hukuka ve ahlaka aykırı olan devamlı faaliyetleri onların amaçlarının değişmiş olduğunu ve fiilen takip etmekte olduğu amaçlarının hukuk ve ahlak kurallarına aykırı olduğunu gösterir. Bu ise tüzel kişinin mahkeme tarafından dağıtılması için yeterli bir neden oluşturur.

Dernekler ve vakıflar, kanunun ön gördüğü durumlarda hakim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir (AY. m. 33/IV, VI).<sup>164</sup> Buna göre dernekler, Dernekler Kanunu'nun 5.; vakıflar ise Medeni Kanun'un 74/II. maddesinde belirtilen yasakları ihlal ederse, haklarında açılacak dava üzerine mahkemece dağıtılmalarına karar verilir.

Anayasa'nın 33. maddesinde yapılan değişiklikle vakıfların siyasi amaç güdemeyeceklerine dair yasak kaldırıldığı için Medeni Kanun'un 74/II. maddesindeki siyasi düşüncüyü destekleme amacı gütmeye durumu Anayasaya aykırı olmaktadır.

Anayasanın 33. ve Dernekler Kanunu'nun 5. maddesinde<sup>165</sup> belirtilmiş bulunan yasak amaçlardan birini güden dernekler dağıtılır. Aynı şekilde Anayasanın 33. maddesinde belirtilmiş bulunan yasak amaçlardan birini güden vakıflar da Anayasanın 33. maddesinin altıncı fıkrası gereğince dernekler gibi ortadan kaldırılır. Vakıflar ayrıca, Medeni Kanunun 74. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen kanun ve ahlaka aykırılıktan başka, milli menfaatlere aykırı olan veya belli bir ırk veya cemaat mensuplarını destekleyen bir amacı güderlerse yine mahkeme tarafından dağıtılır.

<sup>162</sup> Amacı kuruluş aşamasında hukuka ve ahlaka aykırı tüzel kişiliği görünümündeki dernek ve vakıflar hakkında verilecek kapatma kararı bir tespit niteliğinde olduğu kabul edilmelidir. Bu hususta bkz. HATEMİ, T.K. sh. 168

<sup>163</sup> Bu hususta Bkz. HATEMİ, Tüzel Kişiler, sh. 168

<sup>164</sup> Anayasa değişikliği için bkz.

<sup>165</sup> Bkz. §2., III., dp 37

Tüzel kişilerin tüzüklerine aykırı faaliyette bulunmaları bir dağıtma nedeni teşkil etmez<sup>166</sup>. Tüzel kişilerin amaçları ve konuları dışında faaliyette bulunmaları da, amaçlarını hukuka ve ahlaka aykırı duruma getirmemek kaydıyla mahkeme tarafından dağıtılmalarını gerektirmez. Bu olsa olsa yapılan işlemin genel hükümlere bağlı olarak geçerli kabul edilmemelerini gerektirir.

Bu nedenlere dayanılarak tüzel kişinin dağıtılmasını ilgililerden her biri isteyebilir. İlgili kişiler, derneğin üyeleri, vakıflarda ondan yararlananlar, savcı olabileceği gibi tüzel kişinin dağıtılmasını istemek konusunda korunmaya layık bir çıkarı bulunanlar da olabilir. Örneğin tüzel kişinin alacaklıları, aynı amaç takip etmekte olan diğer tüzel kişiler de ilgili kişi kabul edilmektedir.

Biz AKİPEK<sup>167</sup> gibi ve VELİDEDEOĞLU<sup>168</sup> nun görüşüne katılmayarak mahallin en büyük mülki amirin ilgililer arasına dahil olmayacağı kanaatindeyiz. Zira kamunun temsilcisi sıfatıyla hareket yetkisi savcıya aittir (MK m. 71 ). Mahalli en büyük mülki amir bu gibi görevlerde ancak savcayı dava açmaya tahrik edebilir.

Dağıtma kararı vermek hususunda yetkili merci Medeni Yargılama Usulü Kanununun 17. maddesine dayalı olarak tüzel kişinin ikametgahının bulunduğu yerdeki mahkemesidir. Görevli mahkeme ise yine aynı Kanununun 8. maddesine dayalı olarak asliye hukuk mahkemesidir.

Eğer tüzel kişinin ikametgahının bulunduğu yerde sıkıyönetim varsa, görevli mahkeme sıkıyönetim mahkemesidir.

## **bb. Suç İşlenilmesi**

Terörle Mücadele Kanunu,<sup>169</sup> 1. maddesinde tanımını yaptığı teröre destek oldukları tespit edilen dernek<sup>170</sup> ve vakıfların önce faaliyetlerinin durdurulacağı sonra da mahkemece

<sup>166</sup> Bkz. AKİPEK, sh. 258; EGGER A. (ÇERNİŞ V.), İsviçre Medeni Kanun Şerhi, Giriş ve kişiler hukuku, Ankara 1947, sh. 147.

<sup>167</sup> AKİPEK, Cemiyetler, sh. 259.

<sup>168</sup> VELİDEDEOĞLU/ATAAY, sh. 107.

<sup>169</sup> TMK 12.4.1993 gün ve 3713 sayılı (RG 12.4.1991 gün ve 20843 Mükerrer sayılı)

kapatılacağını öngörmektedir (TMK. m. 7/IV). Bu Kanun kapsamına giren suçlarla ilgili davalara Devlet Güvenlik Mahkemesinde bakıldığı için, kapatma kararını verecek görevli mahkeme Devlet Güvenli Mahkemesidir (TMK m. 9).

Dernekler Kanunu'nun 53. maddesi de, yöneticilerin işlediği bazı suçlar veya derneğin suç sayılan eylemlerin kaynağı haline gelmesi nedeniyle mahkeme kararı ile kapatılması hükmüne yer vermiştir.

Benzer düzenlemeler Siyasi Partiler için de Siyasi Partiler Kanunu'nda yapılmıştır.<sup>171</sup>

Bu hükme göre, dernekler, ülkenin başka başka yerlerinde olsa bile, dernek yöneticileri tarafından veya dernek yöneticileri ile dernek üyelerinin iştiraki ile, siyasi veya ideolojik amaçla suç işlenmiş olduğunun; dernek üyesi tarafından işlenen siyasi veya ideolojik amaçlı suçların, dernek yöneticilerinin azmettirmesi, teşviki, zorlaması, yardımı veya kolaylık sağlaması suretiyle işlendiğinin ya da derneğin suç sayılan eylemlerin kaynağı haline geldiğinin kesinleşen mahkeme kararı ile belirlenmesi halinde mahkemece temelli olarak kapatılır.

Sözü geçen durumların varlığı kesinleşen bir mahkeme kararı ile ortaya çıkınca<sup>172</sup> savcı, bir ilde faaliyet gösteren dernekler için valilik, birden fazla ilde faaliyet gösteren dernekler için içişleri Bakanlığı veya dernek merkezinin bulunduğu yer Valiliği, kapatma kararı için mahkemeye başvurabilir.

<sup>170</sup> Y.2HD. E.6943, K.732. T.5.2. 1970'de verdiği bir kararda derneğin kanuna aykırı bir faaliyet düzenlenmesinden ve katılmasından sorumlu olabilmesi için yetkili organları tarafından bu yönde bir karar alınması gerektiği; böyle bir karar alınmadan dernek başkanı veya üyelerinin bu tür bir faaliyet düzenlemeleri veya katılmalarının kendilerinin şahsen sorumluluğunu gerektirdiğine değinmiştir. Karar için bkz. YAZICI H./ATASOY H. Şahıs Aile ve Miras Hukuku İle İlgili Yargıtay Tatbikatı İstanbul 1971 sh. 109-110. Organ kavramının kapsamına tüzel kişinin varsayılan iradesinin alınmasında ve açıklanmasında aracı olan kurul-organlar girer. Hatta belirli konularda karar verebilme ve icra edebilme yetkisini haiz kişileri de organ sayabiliriz. Bu konuda bkz. HATEMİ, H., Organ Eyleminden Tüzel Kişinin Sorumluluğu (İ.Ü.M.H.E. Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler I. Sempozyumu) Ankara 1980, sh. 138-139.

<sup>171</sup> Bkz. 22.4.1983 tarih ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu m. 98-108. Tez, RP'nin kapatılmasından önce hazırlandığı için bu konuya girilmedi.

<sup>172</sup> Y. 2HD. 23.2.1990, 755/2242 (YKD. 1990/8, sh. 1147); Y.2 HD, 5.11.1990, 4381/10422 (İKİD. 1991. sh. 7767

Eğer bir derneğin veya şubesinin faaliyetleri bakımından devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin, genel ahlakın, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde o derneğin merkezinin veya şubesinin bulunduğu ilin valiliği gerekçeli bir kararla derneği veya şubeyi faaliyetten alıkoyabilir. Bu gibi durumlarda valilik men kararını 24 saat içerisinde onamaz veya kaldırmazsa, idari karar kendiliğinden yürürlükten kalkar(3.7.1997 gün ve 4279 sayılı Kanun ile değişiklik DK. 54/I).

Faaliyetten alıkonulan dernek şubesinin bulunduğu yerde men kararının geçerlilik süresi içinde aynı derneğin başka bir şubesi açamaz (DK m. 54/II).

Medeni Kanunun 71. maddesinde öngörülen sebebin varlığı halinde davayı cumhuriyet savcısı veya korunmaya layık maddi veya manevi menfaati olan herhangi bir kişi açabilir. Dernekler Kanunun 50. maddesine dayanan her iki sebeple derneğin feshini mahkemeden talep etme yetkisi, derneğin merkezinin bulunduğu yerin en büyük mülkiye amirinin yazılı ihbarı üzerine Cumhuriyet savcısına aittir (DK. m. 50/III). Bu durumda, asliye hukuk mahkemesinde açılacak davada savcının da hazır bulunması öngörülmüştür.

### **c) Derneğe özgü dağıtma halleri**

#### **aa. Tüzükteki eksikliklerin ve kanuna aykırılıkların giderilmemesi**

Bir derneğin kuruluşu sırasında dernek tüzüğünün dört adedinin mahalli mülki amirliğe verilmesi zorunludur (DK. m. 9). Tüzük, bir tek ilde faaliyet gösterecek dernekler yönünden o ilin Valiliği; birden çok ilde faaliyet gösterecek dernekler yönünden de İçişleri Bakanlığı tarafından incelenerek, tüzükte kanuna aykırılık ya da eksiklik varsa, bunun otuz gün içerisinde giderilmesi ilgili dernekten yazıyla istenir (DK. m. 10). Dernek otuz gün içinde bu eksiklikleri tamamlamaz ya da yasaya aykırılıkları gidermezse, bu, derneğin mahkeme kararıyla dağıtılması nedenlerinden birini oluşturur (DK. m. 10, 50/I).



Kanımızca, derneğin kuruluşundan sonra da tüzük değişikliği nedeniyle kanuna aykırılık ya da eksiklik meydana gelirse, aynı yöntem uygulanarak, bunun otuz gün içinde giderilmesi ilgili dernekten istenmelidir. Dernek otuz gün içinde bu eksiklikleri tamamlamaz ya da kanuna aykırılıkları gidermezse, bu da, derneğin mahkeme kararıyla dağıtılması nedenlerinden birini oluşturmaktadır.

#### **bb. Olağan genel kurul toplantısının süresinde yapılmaması veya zorunlu organların oluşturulmaması**

Dernek olağan genel kurul toplantısının tüzükte belirtilen süre içerisinde, eğer tüzükte bir süre kaydı yoksa en geç iki yılda bir (DK. m. 20/II), yapılması gerekir. Yine belirlenen süre içerisinde zorunlu organların da oluşturulması gerekir (DK m. 50/II).

Dernek tarafından bu gereklere uyulmazsa, mahallin en büyük mülki amiri tarafından yazılı olarak uyarılır. İşte bu uyarıdan itibaren üç ay içinde söz konusu gerekler yerine getirilmezse, dernek merkezinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirinin yazılı ihbarı ve Cumhuriyet savcısının açacağı dava üzerine asliye hukuk mahkemesinin kararıyla dernek dağıtılır. Duruşmada Cumhuriyet savcısı da bulunur (DK m. 50/II).

#### **cc) Olağan genel kurul toplantısının üst üste iki defa yapılamaması**

Dernekler Kanunu gereğince olağan kurul toplantısının en geç iki yılda bir yapılması zorunludur. (DK 29/II). Bu zorunluluk yerine getirilmezse dernek mahkeme kararıyla dağıtılır(DK 50/II).

Yukarıda derneğin kendiliğinden dağılması nedenleri içinde dernek genel kurulunun üst üste iki kez toplanmaması belirtilmişti. Oradaki nedenle, buradaki neden birbirinden farklıdır.

Şöyle ki; yukarıdaki neden toplanamamanın Dernekler Kanunu'nun 23. maddesinde belirtilen yeter sayının sağlanamamasından ileri gelmesi gerekir.

Oysa burada Dernekler Kanunu'nun 40. maddesinde belirtilen toplanamama durumu herhengi bir nedenden kaynaklanmış olabilir. Yani, ilk toplantı yeter sayısının bulunamamasından ileri gelmiş olması zorunlu değildir.

**d) Vakfa özgü dağıtım hali:**

**aa) Alacaklıların itirazı üzerine sona erme**

Eğer bir vakıf kurulduktan sonra vakfi kuranın kalan malları kendi borçlarını ödemeye yetmiyorsa, alacaklılar, vakfa itiraz olarak karşılıksız tasarrufların iptali davasında bulunabilirler (MK. m. 76; İİK. m. 278).

Alacaklıların, ancak vakfi kuranın kendilerinden mal kaçırmaması veya kasten onları zarara sokması (hileli ve kötü niyete ilişkin davranışlar) durumlarında vakfa itirazda bulunabilecekleri kabul edilmelidir<sup>173</sup>. Dava kabul edilirse sonuçta vakıf iptal edilir (MK m. 76).

**bb) Malvarlığının amaca yetmemesi**

Vakfın amacını gerçekleştirebileceği kadar malvarlığına sahip olması gerekir. Bunun için mahkemece vakfın tesciline karar verilirken; vakfa tahsis edilen malvarlığının amacını gerçekleştirmesine yeterli olup olmayacağı hususuna dikkat edilir.

Buna rağmen tesciline karar verilmesine hukuksal olanak bulunmayan ancak her nasılsa kurulmuş ve tescil edilmiş olan bu tür vakıfların dağılmalarına Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün başvurusu üzerine yetkili mahkemece karar verilebilir.<sup>174</sup>

<sup>173</sup> Bkz. Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Kurulan Vakıflar Hakkında Tüzük m.7/1

<sup>174</sup> Bkz. KÖPRÜLÜ, Medeni Hukuk, sh. 565; sh. 130; ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 416, İŞERİ A/AKÜNAL, T./ADNAN, T.BAYRAKERİ, T. Türkiye'de Medeni Kanuna Göre Kurulmuş Vakıflar ve Sorunları (Vehbi Koç Vakfı) Ankara 1975, sh. 130.

#### e) Görevli ve yetkili<sup>175</sup> mahkeme

Medeni Kanunun 71. maddesinde derneğin dağıtılması için yetkili ve görevli makam belirtilmemiştir. Ancak maddenin başlığından dağıtma kararının mahkeme tarafından verileceği anlaşılmaktadır.

Dernekler Kanun'un 50. maddesinin ikinci fıkrasında dağıtma kararını vermeye görevli olan mahkemenin, asliye hukuk mahkemesi olduğu belirtilmiştir<sup>176</sup>. Böylece de, dağıtma kararını vermekle görevli mahkemenin hangisi olduğuna ilişkin öğretisel tartışma da sona ermiş bulunmaktadır.<sup>177</sup>

Dernekler Kanunu'nun 50. maddesinin ikinci fıkrasında derneğin dağıtılması davasının dernek merkezinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirinin yazılı ihbarı üzerine açılacak olmasının öngörülmesi, bu konuda yetkili mahkemenin ise, derneğin konutunun (merkez) bulunduğu yerdeki asliye hukuk mahkemesi olduğunu göstermektedir (HUMK m. 17).

Vakfin dağıtılmasına karar verecek görevli mahkeme, asliye hukuk mahkemesi; yetkili mahkeme ise, vakfin tescil edildiği (vakfi kuranın konutu) asliye hukuk mahkemesidir. Vakfin dağıtılmasına karar verilmesi, bir çekişmesiz yargı olduğu halde, burada, mahkeme, ayrık olarak duruşma yapmakla yükümlü tutulmuştur.

Mahkemenin, vakfin dağıtılması kararını vermezden önce, duruşmaya denetim makamı ile vakıf yönetim organını davet ederek dinlemesi yerinde olur.

Derneğin kapatılmasına ilişkin davalar, Cumhuriyet savcılarının huzuru ile görülür (DK m. 50/II). Bir dernek hakkında kapatma davasının açılması derneğin faaliyette bulunmasına engel olmaz ancak, gerek varsa mahkeme, davanın her aşamasında, talep üzerine ya da kendiliğinden

<sup>175</sup> Yetkili mahkeme için bkz. KURU, B., Hukuk Muhakemeleri Usulü El Kitabı, İstanbul 1995, sh.137.

<sup>176</sup> 19.5.1971 tarihli ve 1402 sayılı "Sıkı Yönetim Kanunu"na göre sıkı yönetim bölgesinde, derneklerin dağıtılmasına ilişkin davalar, asliye hukuk mahkemesinde değil, fakat sıkı yönetim komutanı nezdindeki askeri mahkemelerde (sıkı yönetim mahkemelerinde) görülür (m. 15). Aynı şekilde, Terörle Mücadele Kanunu Kapsamına giren davalar da ise Devlet Güvenlik Mahkemesi görevlidir. (TMKm. 9).

(resmen), derneğin her çeşit faaliyetini yasaklayabilme yetkisine de sahiptir. Derneğin dağıtılmasına ilişkin hukuk davalarının da, acele olarak görülmesi gerekir (HUMK m. 171/bentli). Hiç kuşkusuz, derneğin kapatılmasına ilişkin mahkeme kararlarının temyiz yoluyla incelenmesinde, duruşma yapılması istenebilir (HUMK m. 438). Dernek ve vakfın tüzel kişilikleri dağıtma hükmünün kesinleşmesi ile son bulur.

#### f) Davacı

Derneğin mahkeme kararı ile kapatılabilmesi için, bir davanın açılması gerekir (MK m. 71 ve DK m. 50/II. 52/I, 53/II). Medeni Kanun'un 71. maddesine göre, bu dava savcılık ve ilgilerden biri tarafından açılabilir. Medeni Kanun, derneğin amacının kanuna ya da ahlaka aykırı bir durum alması üzerine savcılığın kendiliğinden harekete geçebileceğini öngörürken; Dernekler Kanunu (m. 50/II), dernek merkezinin bulunduğu yerin en büyük mülki amirinin yazılı ihbarı üzerine savcılığın dava açacağını öngörmüştür. Ancak aynı Kanun'un 53. maddesi, bu maddede düzenlenen nedenlere dayanılarak ve faaliyetin bir ya da birden çok ilde gösterilmesine göre Valilik, İçişleri Bakanlığı veya Cumhuriyet Savcılığının talebi ile mahkemece dağıtma kararının verileceği düzenlenmiştir.

Medeni Kanun, dava açma yetkisine sahip olan "ilgililer"in kimler olduğunu belirtmemiştir, bu kavramın belirlenmesini öğreti ve uygulamaya bırakmıştır. Öğretide azınlıkta kalan yazarlara göre<sup>178</sup>, "ilgili" kavramı, dar bir kapsama sahip olup, sadece dernek üyeleri ile derneğin organlarını içerir. Çoğunluğunun fikrine<sup>179</sup> göre ise, derneğin dağıtılmasında korunmaya değer bir çıkarı olan herkese, "ilgili" gözüyle bakılmalıdır. Bu görüş fikrimizce de yerindedir. Bu nedenle, derneğin organları ve üyelerinden başka, derneğin alacaklılarını ve özellikle aynı amaca yönelik başka dernekleri de, "ilgiler" arasında saymak gerekir.

<sup>177</sup> Bkz. ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 133

<sup>178</sup> Bkz. ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 335. dp. 26

<sup>179</sup> Bkz. SAYMEN, sh. 421; VELİDEDEOĞLU/ATAAY, sh. 107; ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 335

Vakfın dağıtılmasına ise, vakıfların denetim makamı olan Vakıflar Genel Müdürlüğünün başvurusu üzerine mahkemece karar verilir.<sup>180</sup>

### 3. İdari Kararla Dağıtma

Bu, dernekler için söz konusu olan istisnai bir yoldur. Ve ancak bir durumda gerçekleşir. Uluslararası beraberlik ve işbirliği yapmasının faydalı olacağına kanaat getirilerek Türkiye'de kurulmalarına veya uluslararası faaliyette bulunmalarına veya başka memleketlerde kurulu olanların yurt içinde şube açmalarına Bakanlar Kurulu kararıyla izin verilmiş olan dernekleri ve açılan şubeleri "kanunlarımıza veya ulusal çıkarlarımıza uymayan yahut kuruluş amaçlarıyla bağdaşmayan faaliyetler bulunması" durumunda verilmiş olan izin geri alınmak suretiyle, idari yoldan sona erdirilirler (DK. m. 12/son) Bunun için dışişleri bakanlığının görüşünün alınarak İçişleri Bakanlığının Bakanlar Kuruluna talepte bulunması gereklidir. Kapatma kararı ile dernek sona erer.

---

<sup>180</sup> 903 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikten önce, vakfın kapatılmasını çıkarı bulunan her ilgili isteyebildiği halde; MK m. B 1/AIII ve Vakıflar Tüz.m.31'I. bu yetkiyi sadece Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne vermiştir. Böylece, yeni çözüme göre, vakfın dağıtılmasında çıkarı bulunan ilgililer (örneğin vakıftan yararlananlar, vakfın alacaklıları v.b) vakfın dağıtılmasını mahkemeden isteyemeyeceklerdir. Bununla beraber MKm.B1'A III hükmü, ilgilerin, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nü, vakfın dağıtılması isteminde bulunmağa davet edebilmesine engel değildir. Bkz. İŞERİ, sh. 221

## § 4. TÜZEL KİŞİLİĞİ TASFİYE İŞLEMLERİ

### I. Genel Olarak

Medeni hukuk tüzel kişilerinin dağılmaları (infisahları) veya dağıtılmaları (feshleri, kapatılmaları) ile, tüzel kişilerin kişilikleri bütünüyle sona ermez. Bu konuda Medeni Kanunda açık bir hüküm yoksa da<sup>181</sup>, bu husus doktrinde<sup>182</sup> genel olarak kabul edilmektedir. Uygulama da bu yoldadır<sup>183</sup>.

Bu durumda tüzel kişilerin medeni haklardan yararlanma ehliyetlerinin sınırı değişmiş olur. Aslında bu bir zorunluluğun ifadesidir. Zira kişilik bir anda bertaraf edilirse, tasfiye sürecinde yapılması zorunlu olan faaliyetlerin kime yöneltileceği anlaşılamaz. Bu nedenle sona erme hallerinin gerçekleşmesinden sonra da, tüzel kişilerin ehliyeti, tasfiye işleminin sonuna kadar ve pasif tasfiye amacıyla sınırlı olarak devam eder. Böylece artık bunların medeni haklardan yararlanma ehliyetleri, ancak tasfiye amacı için gerekli olan çerçevede (örneğin, malların paraya çevrilmesi, borçların ödenmesi hallerinde) mevcuttur. Bunun dışındaki (örneğin tasfiye için gerekli olmayan eşya satın almak gibi) hallerde bu ehliyet yoktur. Zira tüzel kişinin aktif amacı yerine, artık pasif tasfiye amacı geçmiştir. Eski tarihli bir Yargıtay İçtihadı Birleştirme

<sup>181</sup> Medeni Kanun'da bu hususta hüküm olmamasına karşılık, Türk Ticaret Kanunu, kolektif (m. 208), komandit (m. 67) ve anonim (m. 439) ortaklıklarda, tüzel kişiliği tasfiye amacıyla sınırlı olmak üzere tasfiyenin sonuna kadar devam edeceğini ifade etmektedir.

<sup>182</sup> Bkz. dn 50.

<sup>183</sup> Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu'nun 6.11.1971 tarih ve E. ve 1970/3 K. sayılı kararında bu konu ile ilgili olarak "İnfisalı üzerine tasfiye haline giren.....den alacaklarına karşı dava açabileceklerine göre, infisahtan sonra.... ..tüzel kişiliğinin devam ettiği ilkesi kanun koyucu tarafından kabul edilmiştir. Ancak tüzel kişiliğin sadece tasfiye sayesinde sınırlı ve geçici bir zaman için mevcut olduğundan.... . normal varlığı sona ermiş sayılır. Tasfiye kurulu, malları, paraya çevirme, borçluları takip ve dava namına düzenlenecek evrakları (Tasfiye halinde bulunan.....tasfiye kurulu), ibaresini yazmak suretiyle imzalamaları zorunluluğu kanunda öngörülmüştür. Bu hükümde tüzel kişiliğin dar bir alana inhisar eylediğini, sadece tasfiye işlemleri ile mahdud ve muayyen olduğunu gösterir" denilmektedir. Bkz. BALLAR, sh. 280.

Kararında<sup>184</sup> da tasfiyenin devamı süresiyle sınırlı olmak üzere tüzel kişilerin mallarını satmak, borçlularını takip ve alacaklarını tahsil etmek gibi konularda tüzel kişiliğin devam edeceği esası kabul edilmiştir. Bu karara göre diğer konularda tüzel kişilerin ehliyeti yoktur. Tüzel kişiliğin sadece pasif tasfiye amacıyla sınırlı ve geçici bir zaman için mevcut olması bu durumda tüzel kişilerin normal varlığının sona erdiğini gösterir.

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu'nun kararında<sup>185</sup> da belirtildiği üzere Medeni Kanunun 51. maddesinde tüzel kişilerin kooperatif şirketlere uygulanan hükümlere göre tasfiye edileceği açıklanmıştır. Türk Ticaret Kanunu'nun 208. maddesinde "Tasfiye haline giren şirket, ortaklarla olan münasebetlerinde dahi tasfiye sonuna kadar ve ehliyeti 232. madde hükmü mahfuz kalmak kaydıyla, tasfiye gayesiyle mahdut olarak hükmi şahsiyetini muhafaza ve ticaret ünvanını (tasfiye halinde) ibaresini ilave suretiyle kullanmakta devam eder" biçiminde bir düzenleme yer almaktadır. Aynı Kanunun 439. maddesinin ikinci fıkrasında da buna benzer bir düzenleme vardır. Bu düzenlenmeler her ne kadar Türk Ticaret Kanunu'nda ve ticaret şirketi biçimindeki tüzel kişiler için yer almışlarsa da, bunların medeni hukuk tüzel kişileri yönünden de uygulanması, gerek Medeni Kanun'un 51. maddesindeki yollama, gerekse Türk Ticaret Kanun'un (m.1/1). Medeni Kanun'un ayrılmaz bir parçası olması dolayısıyla gereklidir. Böylece medeni hukuk tüzel kişilerinin de, tüzel kişilikleri, tasfiye sonuna kadar tasfiye amacıyla sınırlı olarak sürecektir ve tüzel kişilerin ehliyetleri tasfiye amacıyla sınırlı olarak kullanılmaya devam edecektir.

Tüzel kişilerin dağılmaları ya da dağıtılmaları durumunda yapılacak sona erdirme işlemleri hakkında Medeni Kanunda sadece malların sonucunun ne olacağı ve ne gibi bir işleme tabi tutulacağına ilişkin kurallar düzenlenmiş bulunmaktadır (MK.m.50). Benzer düzenleme derneklere ilişkin olmak üzere Dernek Kanunu'nun 55.maddesinde de yapılmıştır.

Tüzel kişilerin tasfiyeleri ile ilgili olarak ise, kooperatif şirketlerin tasfiyesine ilişkin kurallara yollama yapılmıştır (MK. m. 51 ).

<sup>184</sup> 14. 5.1947 gün ve 16 s.'lı (24.7.1947 gün ve 6666 s.'lı RG); Ayrıca bkz. KÖPRÜLÜ, Medeni Hukuk, sh. 76; VELİDEDEOĞLU/ATAAY, sh. 110; KARINABADİZE/SUNGURBEY, sh. 84

<sup>185</sup> Bkz. AKÜNAL. sh. 195; SAYMEN,sh. 326; ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 338



Bu paragrafta tüzel kişiliği sona erdirmeye işlemleri, tasfiye, tahsis, terkin sırası ve alt başlıkları altında incelenmektedir.

## II. Tasfiye

### 1. Kavram

Tasfiye, sona erme nedenlerinden birinin gerçekleşmesi ile tüzel kişinin malvarlığının aktif ve pasif kısımları saptanarak, borçların ifa, alacakların tahsil edilmesi, hak ve malların paraya çevrilmesi işlemlerinin yapılmasıdır. Bu işlemlerin yapılması için, tüzel kişinin sona ermeden önce kurduğu tüm hukuki ilişkiler kesilir.<sup>186</sup>

Tasfiye, diğer bir ifade ile, tüzel kişide bir amaç değişikliğini ifade eder<sup>187</sup>. Sona eren tüzel kişi kural olarak tasfiye haline girer. Artık tüzel kişi varlığını, hukuki ve mali ilişkilerin çözülmesi için devam ettirir.

Ticaret şirketlerinde de tasfiye şirketin son bulması üzerine, şirket alacaklarının, mallarının ve borçlarının belirlenmesi ile, alacakların tahsil ve malların paraya çevrilip borçların ödenmesini ve geri kalanın ortaklara, kanun ve tüzük hükümlerine göre verilmesini temin eden bir işlemdir<sup>188</sup>.

Sona erme nedenlerinden birinin gerçekleşmesi ile, tüzel kişiliğin<sup>189</sup> tümüyle ortadan kalkmayacağına yukarıda<sup>190</sup> değinildi. İşte tasfiye, sona eren tüzel kişiliğin malvarlığı hakları bakımından var olan sınırlı ehliyetine de son vererek, tüzel kişiliğin tüm ehliyetlerine son vermekle, kişiliği söndürmekte ve böylece tüzel kişiliği ortadan kaldırmaktadır.<sup>191</sup>

<sup>186</sup> Bkz. BİNATLI, sh. 254

<sup>187</sup> Bkz. POROY/TEKİNALP/ÇAMOĞLU, sh. 181.

<sup>188</sup> Bkz. BİNATLI, sh. 254

<sup>189</sup> Tüzel kişi ile, tüzel kişiliğin sona ermesi birbirinden ayrıdır. Sadece tasfiyesiz sona erme hallerinde tüzel kişi ile tüzel kişiliğin sona ermesi aynı zamana rastlar. Ortaklığın sona ermesi ile tüzel kişiliğin sona ermesi konusunda bkz., PORAY/ÇAMOĞLU Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku 6. Baskı., İstanbul 1995, sh. 181

<sup>190</sup> Bkz. dn. 50.

<sup>191</sup> Bkz. ARIK F. K., TODAİE, Türk hukuk sistemi Ankara, 1964, sh. 70.

Aslında tüzel kişinin dağıldığı anda kişiliğin (ehliyetin) de sona ermesi gerekirken, bu kişiliğin tasfiye sürecinin sonuna değin uzatılması, tüzel kişinin malvarlığını sahipsiz bırakmama kaygısından kaynaklanır<sup>192</sup>. Gerçek kişiler gibi, "ölüm veya gaiplik üzerine kendiliğinden mirasçılara intikal" ilkesine, yasal, külli halef mirasçısı olmayan tüzel kişilerde ister istemez yer verilmeyince, kişiliği malvarlığının tümüyle tasfiye edilmesi sürecinin sonuna dek uzatmak da kaçınılmaz hale gelmiştir.

Tasfiye kavramının temelinde belirli bir malvarlığının sonucunu belirlemek işlemi bulunduğu ve ticaret şirketleri ekonomik amaç (kazanç paylaşmak amacı) güttüklerinden, tüzel kişiler alanında tasfiye işlemine en çok gereksinim duyan tüzel kişiler, ticaret hukuku tüzel kişileridir.

Tasfiye kavramının içeriği ve ticaret hukuku tüzel kişilerinin varlık nedeni, bu kavramın ticari şirketlerle birlikte ve tamamlayıcı bir parça olarak doğduğunu gösterir.

Diğer tüzel kişilerin bu kavramla ilişkileri malvarlığı değerleri ile olan ilişkileri düzeyinde gerçekleşir. Bu nedenle tüzel kişilerin tasfiyeleri ile ilgili temel düzenlemeler ticari şirketler alanında yapılmalı ve diğer tüzel kişilerin tasfiyeleri kendi yapılarına özgü tasfiye kuralları dışında, ticari şirketlerin tasfiyelerine yollama yapılarak yapılmalıdır.

Medeni hukuk tüzel kişilerinden yakınların amaçları ticari şirketlerdeki gibi kazanç paylaşma iktisadi amacı olmasa da, yapıları malvarlığına dayanmakta olup, amacını bu malvarlığından yaptığı harcamalarla gerçekleştirmektedir. Bu durum sona eren vakıfların yapılarını oluşturan ve ortada kalan malvarlığının tasfiye edilmesinin ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.

---

<sup>192</sup> Bkz. ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 49.

Her ne kadar Dernekler Kanunu, derneklerin taşınmaz malları hakkında bazı kısıtlayıcı<sup>193</sup> hükümler koymuşsa da, bu esaslar ancak dernek malların miktarının sınırlandırılmasını sağlamakta, yoksa taşınmaz çeşidinden mal edinmelerini önlememektedir<sup>194</sup>. Dolayısıyla bir kişi birliği olan dernek tüzel kişiliğinin de sona ermesi durumunda tasfiye edilmesi gereken bir malvarlığı söz konusu olmaktadır.

## 2. Uygulanacak hükümler

Medeni Kanun tüzel kişilerin tasfiyelerine ilişkin kurallar öngörmeyip, bu konuda kooperatif şirketlerin tasfiyelerine ilişkin hükümlerine yollamada bulunmakla yetinmiştir.

Bu durumda tüzel kişilerin özel kanunlarında ayrı bir düzenleme yapılmadığı takdirde, tasfiye kuralları olarak kendisine yollama yapılan kooperatif şirketlerin tasfiyesine ilişkin kurallar uygulanacaktır.

Derneklerin tasfiyelerinde özel kanun olan Dernekler Kanunu öncelikle uygulanır. Buna göre, "feshedilen veya kendiliğinden dağıldığı tespit edilen derneklerin mal, para ve haklarının tasfiyesi, tüzüklerinde gösterilen esaslara göre yapılır" (m. 55/T).<sup>195</sup> Eğer tüzüklerinde mal, para ve hakların tasfiyesinin esaslarını saptamak genel kurulun kararına bırakılırsa, genel kurulun alacağı karara göre tasfiye yapılır (m. 55/T).

Derneklerin tasfiyelerine ilişkin tüzüklerinde bir hüküm bulunmaz ve genel kurulca da bir karar alınmazsa, derneklerin tasfiyelerine de Medeni Kanun'un 51. maddesinin yaptığı yollamaya göre kooperatif şirketlerin tasfiyesine ilişkin kurallar uygulanır.

Aynı uygulama vakıflar bakımından doğrudan uygulanır. Zira vakıflara özel olarak çıkarılan Vakıflar Kanununda bu konuda özel bir düzenleme yoktur.

<sup>193</sup> Kısıtlamaktaki amaç, tedavül etmeyen taşınmaz miktarını azaltmaktır. Bu konuda bkz. GÖRELİ İ.H., Medeni Kanun Hükümlerine göre Cemiyetler ve 3512 s.'li Cemiyetler Kanunu (Medeni Kanunun 15. Yıl dönümünden ayrı bası) İstanbul 1943, sh. 598.

<sup>194</sup> Bkz. KÖPRÜLÜ, Medeni Hukuk, sh. 76.

<sup>195</sup> Bkz dn. 76.

Kooperatif şirketin tasfiyesine ilişkin kuralların uygulanmasında dernek ve vakfın niteliğine uygun bir "intibak ettirme" işlemine gerek vardır.

Kooperatif şirketlerde tasfiyenin nasıl yapılacağı Türk Ticaret Kanun'un 489. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilmişti. Bu madde de aynı Kanunun 439 ve devamı maddelerine yollama yaparak; yani, anonim şirketlerde tasfiyenin nasıl yapılacağına ilişkin düzenlemeleri temel alarak sorunu çözümlmekteydi. Buna göre, Medeni Kanun'un kooperatif şirketlere; kooperatif şirketlerle ilgili 489. maddesinin üçüncü fıkrasının da anonim şirketlere yollama yapması dolayısıyla, tüzel kişilerin mallarının tasfiyesinde anonim şirketlerle ilgili Türk Ticaret Kanunu'nun 439. ve devamı maddeleri uygulanmaktaydı.

Fakat 24.4.1969 tarih ve 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ile Türk Ticaret Kanunun'un 484-502 maddeleri yürürlükten kaldırılmış ve yerine bu Kanunun hükümleri geçerlik kazanmıştır. Bu durumda Medeni Kanun'un 51. maddesindeki yollamanın Kooperatifler Kanunu'na yapıldığını kabul etmek gerekir.

Tüzel kişinin tasfiyesine, anonim şirketlerin tasfiyesine ilişkin hükümler yerine, Kooperatifler Kanunu'nun 81 - 83. maddelerinde yer alan tasfiye kurallarının uygulanacak olması, bu kuralların ilk bakışta kooperatiflerin tasfiyesi için, anonim şirketin tasfiyesine ilişkin hükümlerinden daha basit bir usul öngörmüş olması dolayısıyla daha isabetli gözükmektedir. Ancak, Kooperatifler Kanunun'da yer alan tasfiye kuralları, tasfiyede ortaya çıkabilecek bir çok problemlerin çözümünü öngörmemekte olduğundan çoğu zaman yine Kooperatifler Kanunu'nun 98. maddesi gereğince tamamlayıcı olarak anonim şirketin tasfiyesine ilişkin kurallara gitmek gerekecektir<sup>196</sup>. Eğer, kooperatiflerin tasfiyesine ilişkin kurallar, tasfiyede ortaya çıkabilecek problemlerin çözümünde yeterli olabilseydi, tasfiye işlemini güçleştiren anonim şirketlerin tasfiyesine ilişkin kurallarına gitmeye gerek kalmazdı. Bu da kooperatiflerin tasfiyesine ilişkin kuralların uygulanma isabetini artırırdı.

<sup>196</sup> Bkz. TANDOĞAN H. Türk Medeni Kanunu Ön tasarısının Tüzel Kişilere İlişkin Hükümler Üzerinde Görüşler (AÜHFD, C.XXX. Cumhuriyetin 50.Yılı Armağanı) Ankara 1973, sh. 123-124.

İsviçre'de kooperatif şirketlerin tasfiyesi daha basit bazı işlemlerle yapılabilirken, bizde durum incelenmeksizin sevk edilen Medeni Kanunun 51. madde hükmü gayet karışık olan, nitelik ve amaç itibarıyla pek de ilişkisi olmayan anonim şirketler hakkındaki tasfiye hükümlerinin uygulanmasını gerektirmekteydi (Koop. K. m.98 / TTK m. 441-450). Anonim şirketlerin tasfiyesine dair karışık işlemleri bütün medeni hukuk tüzel kişileri hakkında uygulamak, bazı durumlarda olağanüstü zor ve bilhassa gereksiz bulunacaktır. Zira birçok medeni hukuk tüzel kişilerinin malvarlıkları pek ziyade sınırlıdır. Hatta bazen yoktur bile. Bu nedenle medeni hukuk tüzel kişilerin tasfiyesine, tasfiyesi daha kolay olan kooperatiflere ilişkin hükümlerin uygulanması isabetli olmakla birlikte, bu hükümlerin yetersiz kalışı nedeniyle anonim şirketlerin tasfiyesine ilişkin hükümlere gidilmemesi için, tasfiyede ortaya çıkabilecek sorunların çözümünde yeterliliği sağlayacak yeni hükümler getirilmeli veya bu bölüm bu amaçla tümüyle yeniden düzenlenmelidir.

Kooperatifler kanunu kooperatiflerin tasfiyesinde uygulanmak üzere özel hükümler getirmekle yetinmemiş, aynı zamanda anonim şirketler ile kollektif şirketlerin tasfiyesine ait hükümlerin bir kısmının uygulanmasını da istemiştir.

Tasfiye işlemlerinde uygulanacak özel hükümler Kooperatifler Kanunu'nun 81 ile 83. maddelerinde belirtilmiştir. Kooperatifler Kanunu'nun 98.maddesinde yapılan yollama nedeniyle Türk Ticaret Kanununun 441 ile 450. maddeleri kooperatifin bünyesine uygun olduğu oranda uygulanacaktır. Türk Ticaret Kanunu'nun 450. maddesi ile yapılan yollama nedeniyle Türk Ticaret Kanunu'nun kollektif şirketlere ait hükümlerinden 207/III, 212/III, 217-221, 224, 227-232, 235-236 ve 240.maddeleri anonim şirketlerin tasfiyesinde de uygulanacağından bu maddeler gerekirse medeni hukuk tüzel kişilerinin tasfiyeleri için de uygulanacaktır.

### **3. Tasfiye şekilleri**

Medeni hukuk tüzel kişilerinin tasfiyeleri ile ilgili olarak Medeni Kanunun 51.maddesi ile yollamada bulunduğu kooperatiflerin tasfiyeleri, iflas hükümlerine veya Kooperatifler Kanunu ile Ticaret Kanunu hükümlerine göre olmak üzere iki şekilde yapılabilmektedir.

İflas hükümlerine göre tasfiye, kooperatif yönetim kurulu veya alacaklılar tarafından yapılan talep üzerine mahkemece verilen iflas kararı hükümlerine göre alacaklılar lehine ve alacaklıların temsilcileri (iflas idaresi) tarafından yapılan tasfiye şeklindedir.

Kooperatifler Kanunu ve Ticaret Kanunu hükümlerine göre yapılan tasfiyede, kooperatifin aktif üçüncü kişilerin alacaklarını ödemeye yeter sayıldığından tasfiye ortaklar lehine ve ortakların temsilcileri (tasfiye memurları) tarafından yapılır.

Medeni Kanun'un yollaması karşısında, kooperatifliler için söz konusu olan bu iki tasfiye şeklinin ideal amaç güden dernek ve vakıfların tasfiyeleri için de geçerli olup olmayacağı üzerinde durmak gerekir.

Konuya açıklık getirebilmek için önce bu tüzel kişilerin ticari işletme<sup>197</sup> işlettiklerinde tacir<sup>198</sup> sayılıp sayılmadıklarını, sonra da tacir sayılırlarsa, iflas edip etmeyeceklerini belirlemelidir.

Bu konuda dernekler için bir ayırım yapmak gerekir. Buna göre; adi (özel) nitelikli dernekler amaçlarını gerçekleştirmek için ticari işletme işletirlerse, tacir sayılırlar<sup>199</sup> (TTK. m.18/I), buna karşılık, kamu yararı nitelikli dernekler tacir sayılmazlar (18/II).

Buna karşılık vakıfların durumu, dernekler kadar açık değildir. Hukukumuzda, bir vakfın "ekonomik amaçlar" için kurulmasını engelleyen bir hüküm bulunmadığından bu tür vakıflar ülkemizde kurulmaktadır.

Bir vakıf amacını gerçekleştirmek için ticari işletme işletebilir veya bir ticari işletme, bir vakfın kuruluşu için malvarlığı olarak tahsis edilebilir. Ancak bu son halde vakfın

<sup>197</sup> Bkz. DOMANIÇ, sh. 165 -166; İMREGÜN, O., Kara Ticareti Hukuku Dersleri (Genel Hükümler Ortaklıklar - Kıymetli Evrak), Yeniden Gözden Geçirilmiş 9. bs., İstanbul 1991, sh.37; ERİŞ, G., Açıklamalı İçtihatlı Ticari İşletme ve Şirketler Gözden Geçirilmiş 2. bs., Ankara 1992, sh. 209 -210.

<sup>198</sup> Bkz. DOMANIÇ, sh. 165 -166; İMREGÜN, sh.37; ERİŞ, G., açıklamalı İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu (Ticari İşletme ve Şirketler), Genişletilmiş 2. bs., Ankara 1992, sh. 209 - 211

<sup>199</sup> Derneğin yürüteceği bu ticari faaliyet, derneğin amacını gerçekleştirmek için bir araç olduğu sürece, derneğin niteliğini değiştirmeyecektir. Aynı görüş için bkz. AKİPEK, Cemiyetler, sh. 299.

gerçekleştireceği bir asli amacı bulunur. Yoksa kurulacak vakfın tek ve asli amacı ticari işletmeyi işletmek olamaz.

Türk Ticaret Kanunu'nun 18. maddesinin birinci fıkrasında, ticari işletme işleten tüzel kişilerden hangilerinin tacir sayılacağı açıkça belirtildiği halde amacını gerçekleştirmek için ticari bir işletme işleten vakıftan söz edilmemiştir. Fakat Ticaret Sicil Nizamnamesi'nde (m.76/c) "Medeni Kanun hükümlerine tabi vakıfların kurdukları işletmelerin" ticaret siciline tescil edilecekleri bildirilmiştir.

Diğer taraftan Türk Ticaret Kanunu'nun 18. maddesinin ikinci fıkrasında ticari işletme işletmelerine rağmen tacir sayılmayacak olan tüzel kişilerin mevcut olduğu belirtildiği halde, vakıflardan yine söz edilmemiştir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 18. maddesinin birinci ve ikinci fıkra hükümleri karşısında, amacını gerçekleştirebilmek için ticari bir işletme işleten vakıf tacir sayılamaz.

Medeni Hukuk tüzel kişilerinin tacir olmaları dolayısıyla iflas etmemeleri gerekir. Ancak bu tüzel kişiler amaçlarına varmak için ticari işletme işletip de borçlarını ödemedikleriyse, dağılmalıdır. Bu durumda tasfiyenin, iflas hükümlerine göre yapılmasının mesela, gâmenin tüzel kişi iflas etmiş gibi dağıtılmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

Fakat amacını gerçekleştirmek için ticari işletme işleten dernekler tacir sayıldıkları<sup>200</sup> için bunlar hakkında doğrudan iflas hükümleri uygulanacaktır.

Buna karşılık amacını gerçekleştirmek için ticari işletme işleten vakıflar tacir sayılmadıkları için, bunlar hakkında doğrudan iflas hükümleri uygulanmayacaktır. Ancak bu durumda tasfiyenin iflas hükümlerine göre yapılmasının uygun olacağını yukarıda belirtmiş bulunmaktayız.

<sup>200</sup> Bkz. ÜSTÜNDAĞ İflas Hukuku (İflas, Konkordo, İptal Davaları) 5. bs. İstanbul 1991 sh. 8, KURU/ASLAN/YILMAZ İcra ve İflas Hukuku Ders Kitabı 8.bs. Ankara 1995 sh



#### **4. Tasfiye Halinin Etkileri**

##### **a) Tasfiye halindeki tüzel kişinin hak ehliyetinin sınırı**

Tüzel kişi, tasfiyeye girmekle birlikte aktif amacı sona erer ve bunun yerine tüzel kişinin malvarlığını, paraya çevirmek, borçlarını ödemek ve artakalanı usulüne uygun olarak tahsis yapmaktan ibaret pasif tasfiye amacı gelir. Bu nedenle tasfiye işlemi yapılırken medeni haklardan sınırlı olarak yararlanır ki, yararlanacağı bu haklar, tasfiye işlemleriyle ilgili ve bu işlemlerin dışına çıkamayacak olan haklardır. Örneğin tüzel kişi (bir vakıf borçlarını ödemek için elindeki malları satabilir; fakat büyük yararlar elde etmek olanağı olsa dahi, hiçbir mal satın alamaz. Temyiz Mahkemesi de bir İçtihadi Birleştirme Kararı'nda bu hususu şirketler için kabul etmiştir.<sup>201</sup>

Tasfiye halinde tüzel kişiliğin, tüzel kişi olarak yararlanabileceği haklar ve ilzam edebileceği borçlar (MK. m. 46) tasfiye amacı ile sınırlıdır.

Kanunen sınırlandırılmış bulunduğu tasfiye amacı dışında yapılan işlem ve tasarruf ehliyet dışında bulunduğu tüzel kişiyi bağlamaz.

##### **b) Tasfiye sürecinde organların hukuki durumu**

Tüzel kişi organları tasfiye halinde de varlığını korur. Ancak, bu organların görev ve yetkileri kısıtlanmıştır. Tüzel kişi tasfiye haline girince organların görev ve yetkileri, tasfiyenin yapılabilmesi için zorunlu olan ve fakat nitelikleri gereği tasfiye memurlarınca yapılamayan işlemlere inhisar eder (Koop.K. m. 98 / TTK. m. 440). Örneğin, mahkemenin atadıkları dışındaki tasfiye memurlarını genel kurul azledebilir (Koop. K. m. 98 / TTK m. 442/I). Genel kurulun yapacağı işler tasfiye memurları tarafından yapılması mümkün olmayan işlerdir

<sup>201</sup> Bkz. 24.7.1947 gün, 6666 sayılı RG.

Ayrı bir tasfiye kurulu seçilmiş olsa bile tasfiye halinde tüzel kişiliği devam eden tüzel kişinin yönetim kurulu da var olmakta devam eder. Yönetim kurulunun görevleri tasfiye amacına dönük şekilde sürdürülür. Yönetim kurulunun tüzel kişiyi temsil ve idare yetkisi geniş ölçüde kısıntıya uğramakla birlikte, ilk envanter ve bilançonun yapılmasına katılma ve bunu imzalama (Koop. K. m. 98 / TTK m. 226) genel kurulu olağanüstü toplantıya çağırma (Koop. K. m. 98 / TTK m. 365) gibi yetkileri devam eder. Genel kurul kararlarının iptali talep ediliyorsa, bu davada tüzel kişiyi temsil yönetim kurulunun yetkisindedir (Koop. K. m. 98 / TTK m. 381).

Tüzel kişinin tasfiye haline girmesi ile denetçilerin görev ve yetkileri kısıtlanmış olur (Koop. K. m. 98 / TTK. m. 440). Bu dönemde denetçilerin denetim görevi tasfiye işlerine yönelir. Denetçiler bu halde tasfiye memurlarına nezaret eder ve onları denetlerler (Koop. K. m. 98 / TTK m. 353/I,b.7).

## **5. Tasfiyenin Yapılması**

### **a) Tasfiye memurlarının tayini**

Tasfiye, tasfiye memurları tarafından yapılır. Kural olarak tasfiye memurluğu görevini yönetim kurulu yapar (Koop. K. m.98 / TTK m.441 ). Bu durumda yönetim kurulu üyeleri, hem tasfiye memuru sıfatıyla işlerini yürütürler ve hem de tasfiye süresince kanunen yönetim kurulu üyelerine yükletilmiş olan işleri de birlikte yerine getirirler.

Ancak, tüzükle ve vakıf senedi ile önceden tasfiye memurları gösterilebileceği gibi tüzel kişinin sona ermesinden önce veya sonra genel kurul tasfiye memur veya memurları seçebilir (Koop. K. m. 98 / TTK m. 441 ). Tüzel kişi statüsü veya genel kurul kararı ile tayin edilmiş olan tasfiye memurlarının yahut bu iki şeklin

bulunmaması nedeni ile tasfiye işlerini kanunen yürütmekte olan yönetim kurulu üyelerini, genel kurul her zaman azlederek yerlerine yenilerini tayin edebilir (Koop.K. m. 98/TTK. m. 33,TSN. m. 101 ).

Kanundaki genel kurulun azil yetkisine dair bu hüküm emredici hüküm niteliğinde olup, tüzel kişi statüsüne konacak bir hükümle kaldırılmaz ve ağırlaştırılmaz.

Kanunda, tasfiye memuru seçimi için özel bir toplantı ve karar yeter sayısı öngörülmemiştir. Bu nedenle burada da olağan yeter sayılar uygulanır.

Tüzel kişinin dağıtılmasına mahkemece karar verildiği hallerde işin gereğine göre, tasfiye memuru, mahkemece tayin edilebilir. Dernek üyeleri veya vakıf yetkililerinden herhangi birisinin talebi üzerine, tasfiye memurları, haklı sebepler varsa mahkeme tarafından azil ve yerlerine yenilerini seçilebilir (Koop. K. m. 98 / TTK m. 442/II).<sup>202</sup>

Haklı sebep kanunda gösterilmemiştir. Tasfiye memurları arasında devamlı bir ahenksizlik, zıddiyet, fahiş ihmal, ehliyetsizlik, işi savsaklamak veya tasfiyenin lüzumsuz yere uzatılması haklı sebebi oluşturabilir. Mahkeme haklı sebebin varlığına kanaat getirirse tasfiye memurunu azleder. Bu takdirde tasfiye memurluğu yitirilir.

Bu talep basit yargılama usulüne göre karara bağlanır. Mahkemenin bu hususta vereceği karar temyiz edilebilir<sup>203</sup>. Mahkemenin kararı Yargıtayca bozulacak olursa, azledilen tasfiye memurunun, tasfiye memurluğu sıfatı geri gelir. Ancak Yargıtayın bozma kararına kadar geçen süre içinde, diğer tasfiye memurları tarafından yapılmış işlemler geçerliliğini korur.

<sup>202</sup> İl.HD. 15.6.1978 gün, 3182 E. 3229 K. sayılı kararı "Tasfiye memurunun azline ilişkin davanın azli istenen tasfiye memuruna karşı açılması gerekir.

<sup>203</sup> Tasfiye memurunun azline ilişkin davanın azli istenen tasfiye memuruna karşı açılması gerekir." İl.HD. 15.6.1978 gün 3182 E., 3229 K. sayılı kararı Bkz. ERİŞ, Ankara 1987, sh. 1285

Tüzel kişilerin tasfiye memuru olup olamayacakları ise tereddüt doğuracak nitelikte bir konudur. Öğretide tüzel kişilerin de tasfiye memuru olabilecekleri görüşü ileri sürülmektedir<sup>204</sup>. Bizce, Kooperatifler Kanunu'nun 81. maddesinin yedinci fıkrasında, aynı Kanunun 56. maddesinin birinci fıkrasının üçüncü bendine yaptığı yollama nedeniyle, tüzel kişilerin tasfiye memuru olabileceğini savunmak oldukça zordur<sup>205</sup>.

Zira , bu atıfla tasfiye memurlarının bentte sayılan suçları işlemeleri aranmıştır. Tüzel kişilerin bu suçları işlemelerine olanak yoktur. Tüzel kişileri organları temsil ettikleri için bu suçları organları teşkil eden gerçek kişilerin işlemeleri düşünülebilir.

Burada bizzat tasfiye memurunun suç işlemesi aranılmaktadır. Halbu ki, tüzel kişinin tasfiye memuru olması durumunda bu sıfat organında değil, bizzat tüzel kişinin kendisindedir.

Tasfiye memuru, görevinden her zaman istifa edebilir. Tasfiye memurunun ölümü veya medeni hakları kullanma ehliyetini kaybetme hallerinde tasfiye memurluğu görevi sona erer.

#### **b) Tasfiye memurlarının yetkileri**

Tasfiye halindeki tüzel kişinin yönetim ve temsil organı tasfiye memurlarıdır (Koop. K. m. 98 / TTK m. 450/I. 219/II). Tasfiye memurları, bu sıfatla ortaklığı mahkemelerde temsil, sulh, feragat, kabul ve tahkime dahi yetkilidirler (Koop K. m. 98/ TTK m. 450/3. 219/3. II).

Tasfiye memurlarının yetkilerinin sınırı, tüzel kişinin medeni haklardan yararlanma ehliyeti ve nitelik ve niceliği itibarıyla ancak tüzel kişi organlarının görevine giren hususlardır.

Kural olarak tasfiye memurları birlikte hareket ederler (Koop. K.m.98/ TTK m 450/I, 217/I). Buna karşılık, tüzel kişinin çıkarları için tehlike görülen durumlarda, özellikle kanun yollarına gidilmesinde, tasfiye memurları tek başlarına hareket edebilirler. Aynı şekilde üçüncü

<sup>204</sup> Bkz. ÇEVİK, sh.626; ERİŞ, G./ULUSOY, Y. Kooperatifler Kanunu ve Vergilendirme, Ankara 1987, sh. 733.

<sup>205</sup> Aynı görüşte, bkz. ARPACI, A., Açıklamalı İçtihatlı Kooperatifler Kanunu ve Uygulaması, İstanbul 1995, 2.bs, sh 250.

kişiler tarafından tüzel kişiye karşı yapılacak öneri, icap, ihtar, tebliğ gibi beyanların tasfiye memurlarından sadece birisine yapılması yeterlidir (Koop. K. m 98 / TTK m. 450/I, 218).

Bununla beraber, tüzel kişi statüsü ya da genel kurul kararı ile, tasfiye memurları tüzel kişiyi tek başlarına temsil yetkisi de verilebilir.

Tasfiye memurları bu yetkilerini bizzat kullanmalıdırlar, diğer bir tasfiye memurlarına veya bir üçüncü kişiye yetkilerini devredemezler. Ancak belirli bir iş veya işlemi ifa için içlerinden birisini veya bazılarını veya üçüncü bir kişi veya kişileri vekil atayabilirler (Koop. K. m. 98 / TTK. m. 450/I, 218).

Tasfiye memurlarının iç ve dış ilişkilerde hak ve yetkileri, tasfiyeyi gerçekleştirmek için gerekli her türlü işlemin yapılmasını kapsar. Tüzel kişinin faaliyette bulunduğu süre içinde başlanmış olup da henüz sonuçlanmamış olan iş ve muameleleri tamamlamaya, tüzel kişinin borç ve taahhütlerini yerine getirmeye, tüzel kişinin alacaklarını tahsile, ve mevcut mallarını paraya çevirmeye, kısaca, safi mevcudu elde etmeye yarayan bütün iş ve muameleleri yapmağa yetkilidirler.

Mahkeme tarafından seçilmiş bulunan tasfiye memurlarının yetkileri yalnız haklı sebep olduğu takdirde mahkemece daraltılabilir. Böyle bir sebep olmadığı sürede tasfiye memurları Kanunun tanıdığı yetkileri kullanırlar. Mahkemenin tayin ettiği tasfiye memurlarının yetkilerinin genişletilmesi de, mahkeme tarafından yapılabilir.

Yönetim haklarında söz konusu olan "mutad işler" ayrımı tasfiye memurları hakkında cari değildir. Mutad olsun, fevkalade olsun, tasfiye gayesine giren bütün işleri yapabilirler (Koop. K. m.. 98 / TTK.m. 480/TTK. M. 231 ).

Tasfiye memurlarının yönetim hakları genel kurul kararı ile kısıtlanabilir veya genişletilebilir (KK. m. 98/TTK. m. 450/TTK. m. 221 ). Haklı sebepler varsa aynı olanak mahkemeye de tanınmıştır.

### c) Tasfiye memurlarının görevleri

Tasfiye amacının gerektirdiği tüm iş ve işlemleri yapmak tasfiye memurlarının görevidir. "Tasfiye memurları tasfiye halinde bulunan tüzel kişinin bütün mal ve haklarının muhafazası için basiretli iş adamı gibi gerekli tedbirleri almakla ve tasfiyeyi mümkün olan en kısa zamanda bitirmekle mükelleftirler" (Koop. K. m. 98 / TTK m. 225).

Tasfiye memurlarının ilk görevi, tüzel kişinin tasfiyeye girdiği andaki durumunu saptamaktır. Bu amaçla tasfiye memurları bir ilk envanter ve bilanço hazırlarlar ve genel kurulun onayına sunarlar (TTK. m. 444/I). Bu bilanço Türk Ticaret Kanununun 226. maddesindeki esaslara göre hazırlanır. Bu esaslar uyarınca tasfiye memurları yönetim kurulu üyelerini davet ederler, gelirlerse, birlikte, gelmezlerse kendileri tüzel kişinin mali durumunu gösterir bir bilanço hazırlarlar. Gerekirse tüzel kişi malvarlığına değer biçmek üzere bilirkişi de seçebilirler. Düzenlenen envanter ile bilanço tasfiye memurlarının huzuru ile yönetim kurulu üyeleri tarafından da imzalanır. Yönetim kurulu üyeleri imzadan kaçınır veya imza etmeye çağrıldıkları halde gelmezlerse, durum bir tutanakla saptanıp envanter ve bilanço sadece tasfiye memurları tarafından imzalanır. Envanter ve bilançonun imzalanmasından sonra, tasfiye memurları envanterde yazılı tüm malvarlığı ile evrak ve defterlere el koyarlar (Koop. K. m.98 / TTK. m. 226).

Tasfiye memurları tasfiyenin düzenini sağlamak için gerekli defterleri tutmakla dahi yükümlüdürler (Koop. K. m. 98 / TTK. 450/I,227).

Aynı şekilde tasfiye memurları, ilgililere, tasfiye işlerinin durumu hakkında her zaman bilgi ve istedikleri takdirde bu hususta imzalı bir belge vermek zorundadırlar (Koop. K. m. / TTK m. 450/I. 240/I).

Başlangıç envanteri ve bilanço hazırlandıktan sonra, sıra tüzel kişi alacaklılarının davetine gelir. Alacaklı oldukları tüzel kişi defterleri veya diğer vesikalar mündericatından anlaşılan ve ikametgahları bilinen kişiler taahhütlü mektupla, diğer alacaklılar hükümet merkezinde bütün

Türkiye'ye ait sicil kayıtlarını ilana mahsus gazetede ve aynı zamanda tüzel kişi statüsü ile belirlenen şekilde ilan suretiyle tüzel kişinin sona erdiğinden ve alacaklarını beyana davet edilirler (Koop.K. m. 98 / TTK. m. 445/I). Bu davet ve çağrı en az üç defa tekrarlanmalıdır.<sup>206</sup>

#### **d) Tasfiye memurlarının sorumluluğu**

Tasfiye hükümlerine aykırı hareket eden tasfiye memurları haksız ödedikleri paralardan dolayı Türk Ticaret Kanununun 224. maddesi uyarınca sorumlu olurlar (Koop. K. m. 98 / TTK m. 445/IV).<sup>207</sup>

1988 yılında kabul edilen 3476 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikle Kooperatifler Kanunu'nun 81. maddesine eklenen bir fıkra ile 62. madde hükmünün tasfiye kurulu üyeleri hakkında da uygulanacağı öngörülmüştür.

Tasfiye memurlarının sorumlu olduğu hallerden bir hususa da 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkındaki Kanun'da (m. 33) değinilmiştir.

Tasfiye memurları ve tasfiyeyi yürütenler, kamu idarelerinin her türlü alacaklarını ödemedi veya ödemek üzere ayırmadan önce tasfiye sonunda elde edileni dağıtamazlar veya bunlar üzerinde herhangi bir şekilde tasarrufta bulunamazlar. Aksi halde tahakkuk etmiş ve edecek kamu alacaklarından tasfiye memurları veya tasfiyeyi yürütenler şahsen ve müteselsilen mesul olurlar. Bu mesuliyet yapılan tasarrufların ifade ettiği para miktarını geçemez.

<sup>206</sup> TTD 26.6.1962 gün 4537 E., 1840 K. sayılı kararı. Alacaklı üçüncü ilandan itibaren bir yıllık süre içinde alacağını kaydettirmişse, alacak hakkı sona ermez, alacaklı hatta ortaklığın telkininden sonra dahi, ortaklığın tekrar sicile kaydını talep ve alacağını normal zaman aşımı süresi içinde talep ve dava edebilir. Bkz. ANSAY T., Anonim Şirketler Hukuku, 3 bası, Ankara 1971, sh. 236. Burada belirtilen kararda yazılı olan ortaklık ifadesini, inceleme konumuz bakımından dernek ve vakıf olarak almak gerekir.

<sup>207</sup> TTD. 7.4.1967 gün.1540 E.,1439 K. sayılı kararı Bkz ERİŞ, sh. 1293

#### e) Tasfiye işlemleri

Tasfiye işlemleri, tüzel kişiliğe bağlı mali ilişkilerinin çözülmesi ve safı mal varlığının ortaklara dağıtılması için gerekli işlemlerin tümünden oluşur.

Tasfiye memurları bunun için; tüzel kişinin mal ve haklarının muhafazası için gerekli tedbirlerin alınması, başlangıç bilanço ve envanterinin hazırlanması, tasfiye işlemlerine ait defterlerin tutulması, noksan kalmış işlerin tamamlanması, tüzel kişi mallarının paraya çevrilmesi, alacakların tahsili ve borçların ödenmesi için gerekli işlemleri yaparlar.

Tasfiye memurları, işe başlar başlamaz kooperatifin mal ve haklarının korunması için basiretli bir iş adamı gibi gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler (Koop. K. m.K.98 / TTK.450/TTK.225).

Koruma tedbirleri, tüzel kişinin mal ve haklarının durumuna göre, tasfiye memurları tarafından takdir edilir. Bu bakımdan alınacak koruma tedbirleri için basiretli bir iş adamından beklenecek nitelikte olmasını işaretle yetinilmiştir.

Tasfiye memurları, mahiyetine ve önemine göre tasfiye işlerinin gerektirdiği defterlerin tasfiye işleri tamamlanıncaya kadar tutulmasını sağlamakla yükümlüdürler.

Bu defterlerin neden ibaret olduğu hususunda kanunda hüküm mevcut değildir. Tüzel kişinin kişiliğinin devamı süresince tutulan defterler tutulmaya devam edilir. Ayrıca, tasfiye işlemleri defteri, taşınır ve taşınmaz mallar defteri, satış defteri, tasfiye borçları ve alacaklıları defteri şeklinde tasfiye dolayısıyla tutulması gerekli yardımcı defterler de tutulur.

Tasfiye memurları görevlerini ifa edebilmek için tasfiyenin başlangıcında tüzel kişinin mali durumunu gösteren bir envanter ile bilanço düzenlerler (Koop K. m.98 /TTK.450/TTK.226). Bu bilanço tasfiye bilançosu denilir.



İlk envanter ve bilanço sona ermeden sonra tasfiyenin başlangıcındaki durumu esas alınmak suretiyle çıkarılır. Bilançonun tanzim günü, sona ermenin gerçekleştiği tarihtir.

İlk envanter ve bilanço, tasfiye memurları ile yönetim kurulu üyeleri birlikte hazırlar.

Yönetim kurulu dışında görev almanın söz konusu olduğu hallerde tasfiye memurları önceden seçilmişlerse tüzel kişinin sona ermesinden hemen sonra, sonradan genel kurul kararı ile seçilmiş veya mahkemece atanmışlarsa, seçim ve atanmaların müteakip tüzel kişinin işlerini gören kimseleri davet ederler.

Yönetim kurulunun mevcut olması veya envanter tanzimi işine katılmaması halinde, tasfiye memurları envanter ve bilanço, yalnız başlarına tanzim ederler.

Bütün aktifler muhtemel satış değeri ile envantere geçirilir. Tüzel kişinin alacak ve borçlarına, taşınır ve taşınmaz menkullerini gerçek değerleri takdir olunur. Tasfiye memurları bu değerleri piyasa rayicine göre şahsen tesbit ve takdir ederler. Lüzum görülürse, tüzel kişinin mallarına değer biçmek için eksperlere de başvurulabilir.

Tüzel kişinin mal varlığını ortaya koyan ve bu mal varlığının yönetimini bundan sonra tasfiye memurlarına bırakan bir devir teslim belgesi niteliğini taşıdığından, ister birlikte ister yalnız olarak düzenlenecek envanter ve bilançonun tasfiye memurlarının huzuruyla yönetim kurulu tarafından imzalanması öngörülmüştür (Koop.K.m.98 / TTK.450/TTK.226, TTK.440).

Tasfiye memurları tarafından düzenlenen bilanço tasfiye bilançosu olarak tanımlanır.

Envanter ve bilançonun yönetim kurulunca imzalanmasından sonra tasfiye memurları sona eren tüzel kişinin envanterde yazılı bütün malları ile evrak ve defterlerine el koyarlar. Bu işlemlerin yapılmasından sonra tüzel kişinin varlığını teşkil eden bütün taşınır ve taşınmaz kıymetler ile haklar tasfiye memurlarına teslim edilmiş demektir. Bundan sonra defterlerin

tutulması ve lüzumlu belgelerin düzenlenmesi, kayıtların yapılması işleri tasfiye memurlarınca görülür.

Tasfiye memurları, öncelikle tüzel kişinin devamı sırasında başlanmış olup henüz sonuçlanmamış olan (bağlı) iş ve işlemleri tamamlarlar. Tasfiyenin amaç ve gereklerinden sayılamıyacak yeni bir işleme girişemezler. Sadece tüzel kişinin devamı sırasında ifasına başlanmış olan işlemlerin bir an önce bitirilmesi için gerekli işlemleri yapabilirler. Yeni işlemlerin tasfiye amacına yönelik olup olmadığı objektif ölçülere göre değerlendirilir. Bu nitelikteki işlemleri yaparken ortakların muvafakatlarını almağa zorunlu değildir.

Tüzel kişinin görülmekte olan davaları, tasfiye memurları tarafından takip ve intaç olunur. Tasfiye icabı davaların açılması gerekiyorsa bu davalar açılır. Tasfiye memurları, tasfiyenin gereklerinden olmayan yeni bir işlem yapamazlar. Aksi takdirde bu türlü işlemlerden dolayı müteselsilen sorumludurlar.

Tasfiye memurları, envanter ve tasfiye bilançosunun tanziminden sonra tüzel kişinin defterleri veya mevcut diğer belgelerde alacaklı olarak gözüken gerçek ve tüzel kişilerden ikametgahları bilinenlere taahhütlü mektup göndererek kendilerini sona ermeden haberdar etmek suretiyle alacaklarını beyana davet ederler. Tasfiye memurları ayrıca ikametgahı bilinmeyen alacaklılarla alacağı henüz defter ve kayıtlara geçmemiş alacaklıları sona ermeden haberdar ve alacaklarını beyana davet etmek üzere keyfiyeti Türk Ticaret Kanunu'nun 37 nci maddesinde yazılı Türkiye Ticaret Sicil Gazetesi ile ve statü ile öngörülen şekilde ilan ederler. Alacaklıları davet hususunda ki bu ilanın, defter kayıtları ile diğer belgeler, şüpheli bir borcun bulunduğu dair bir emarenin mevcudiyetine olanak vermeyecek şekilde düzenli olsa dahi mutlaka yapılması gerekir (Koop.K. m. 98 /TTK:447)

İkametgahı bilinen Tüzel kişinin alacaklılarına gönderilecek taahhütlü mektuplarda borcun miktar ve mahiyeti hakkında bir açıklamada bulunulması faydalı olur. Tüzel kişinin henüz vadesi gelmemiş borçları varsa, tasfiye memurları, bunları iskontonun tenzili suretiyle derhal ödemeye ve alacaklılar da bu ödeme şeklini kabul etmek zorundadırlar (Koop. K.m 98 / TTK. m

450/I. 236). Tüzel kişinin tartışmalı olan borçlarını karşılayacak bir miktar para da notere tevdi olunmak gerekir. Bu gibi borçlar için yeteri kadar güvence gösterilmiş veya tüzel kişi varlığının tahsisi bu borçların ödenmesine ertelenmişse bu tevdi gerek yoktur (Koop. K. m.98 / TTK. m.445/III). Türk Ticaret Kanununun 445. maddenin üçüncü fıkrasında "müeccel alacaklar" karşılığının da notere tevdi gerektiğini belirtmekte ise de, aynı Kanunun 236. maddesinin açık ve kesin ifadesi karşısında bunun uygulama alanı yoktur. Müeccel alacaklar, iskonto uygulanarak ödenmelidir. 445. maddesinin üçüncü fıkrasında müeccel alacaklar için belirtilen bu olanağın tasfiye memurları için bir seçim hakkı sağladığı söylenebilse dahi, tüzel kişinin çıkarı, 236. maddenin (iskonto yaparak ödemenin) 445.. maddesinin üçüncü fıkrasını tercihen uygulanmasını gerektirir. Gerçekten müeccel alacakları bir indirimle ödeme olanağı varken, tüzel kişiye hiç bir yarar sağlamadığı halde bunların tutarını bir notere tevdi edip vadeyi bekleyip indirimsiz ödemenin hiç bir anlamı yoktur.

Hazırlanan envanter ve bilançodan veya alacaklılara karşı yapılan davet ve ilan sonucu başvuran alacaklılardan tüzel kişi borç ve yükümlerinin tüzel kişinin malvarlığını aştığı anlaşıldığı takdirde, tasfiye memurları hiç kimseye ödeme yapmayarak durumu derhal mahkemeye bildirmek zorundadırlar (Koop. K. m.98 / TTK. m.446/II). Mahkeme, gerekiyorsa, iflas hükümlerini uygular. Böyle bir durumda ödeme yapmak, bazı alacaklıların alacaklarını hiç alamamaları sonucunu doğurur ki, bu da alacaklılar arasında eşitlik ilkesine aykırıdır. Bu şekilde hareket eden tasfiye memurları, zarar görenlere karşı müteselsilen sorumlu olurlar (Koop. K. m. / TTK. m.445/IV, 224).

### III. Tahsis

#### I. Kavram

Tahsis, tasfiyenin son işlemi olup, tüzel kişilerin malları tasfiye olunduktan sonra geriye bir şey kaldığı takdirde, kalan bu malvarlığının kime ait olacağını belirlemektir.<sup>208</sup> Tasfiyenin sonunda bir mal artmazsa tahsis söz konusu olmayacaktır. Bu durumda tüzel kişinin kişiliği tahsisten önce gelen son tasfiye işlemi ile son bulur.<sup>209</sup>

Gerçek veya tüzel kişilerin sermaye koyarak kurdukları ticaret hukuku tüzel kişileri kar paylaşmak amacı güttüklerinden, sona ermeleri durumunda malvarlığı tasfiye edilipde artakalan bir mal olursa, şirketin ortakları bu malları aralarında taksim edebilirler (TTK. m. 238,239,447). Fakat medeni hukuk tüzel kişilerinde kar paylaşmak amacı olmadığı gibi, ticari amaca yönelik bir sermaye koyma da söz konusu bulunmadığından, tasfiyeden sonra ortada bazı mallar kalırsa, bunları genel bir kural olarak üyelere (veya yararlananlara) dağıtmak doğru olmaz<sup>210</sup>. Zira tüzel kişilerin malvarlığı ile onu meydana getiren gerçek veya tüzel kişilerin malvarlıkları ideal amaca yönelik olarak birbirinden tamamen ayrılmış bulunmaktadır.

O halde bu durumda artakalan mallar ne olacaktır? İşte bu sorunun cevabı medeni hukuk tüzel kişileri bakımından tahsisin nasıl olacağını gösterecektir.

Bu konuda Medeni Kanun'un (m.50) dayandığı ana fikir şudur:

Tüzel kişilerin malları, kendisini kuran gerçek ve tüzel kişilerin mallarından ayrı bir varlık meydana getirir ve bu mallar belli bir amaca tahsis olunmuştur. Tüzel kişi sona erse de, malvarlığı bir amaca tahsis edildiğinden, söz konusu malvarlığı ortadan kalkmaz. Kuşkusuz bu amaç malvarlığı üzerinde hak sahibi olamaz, fakat bu amaç malvarlığını bir mülkiyet altına

<sup>208</sup> Bkz. ZEVKLİLER slı. 557; SAYMEN, sh.328

<sup>209</sup> Bkz. KARINABADİZE/SUNGURBEY, sh.85.

sokmuş gibi olur. Devlet bu amacı göz önünde bulundurarak tahsis yönünü belirler. Devlet, eğer bu amacın devamına gerek görürse tahsisin ona göre yapılacağını, fakat amacının devamına gerek görmez veya bu amacın daha az bir malvarlığı ile elde edileceğini düşünürse tahsisin ona uygun bir biçimde yapılmasını bildirir.

## 2. Tahsis İşlemi

Tüzel kişinin tasfiye sürecinin sonunda artakalan malvarlığının hukuki akibeti, bir tahsis işlemi sorunudur. Bu konuda Medeni Kanunun 50. maddesinde tüm tüzel kişiler yönünden geçerli olan bir genel düzenleme yer almaktadır. Bu düzenlemelerde tahsisin nasıl yapılacağı konusunda tüzük ya da vakıf senedinde veya kanunda bir kural bulunmaması ve genel kurulun da bu konuda bir karar vermemesi durumunda ne yapılacağı belirtilmektedir.

Bu düzenleme karşısında, tasfiyesi söz konusu olan tüzel kişinin çeşidine göre tahsisin nasıl yapılacağı konusunda özel kanunlarda bir düzenleme bulunup bulunmadığına bakmalıdır. Özel kanunda tahsisin nasıl yapılacağı konusunda bir düzenleme varsa, öncelikle o düzenleme çerçevesinde tahsis işlemi yürütmek gerekir. Örneğin, derneklerle ilgili olarak Dernekler Kanunu'nda (m.55); vakıflarla ilgili olarak Vakıflar Tüzüğü'nde (m.33); ticaret ortaklıkları ile ilgili olarak Türk Ticaret Kanunu'nda (m.238, 239, 447); derneklerin özel bir çeşidi olan sendikalarla ilgili olarak Sendikalar Kanunu'nda (m.46); siyasi partilerle ilgili olarak da Siyasi Partiler Kanunu'nda (m.107, 110) bu çeşit tüzel kişilerin mallarının tahsisiyle ilgili düzenlemeler vardır.

Özel kanunda tahsisin nasıl yapılacağı konusunda bir düzenleme yoksa ve tüzel kişinin tüzüğü'nde ya da vakıf senedinde tahsisin nasıl yapılacağı konusunda bir kural bulunursa, tahsisi bu kural doğrultusunda gerçekleştirmelidir.

Özel kanunda ya da tüzük veya vakıf senedinde bu konuda bir kural yoksa, tüzel kişinin yetkili organı tahsisin nasıl yapılacağını kararlaştırabilir. Bu durumda yetkili organın verdiği karar

<sup>210</sup> Artakalan malvarlığının vakıf senedinde belirtilen gerçek ya da tüzel kişilere geçeceğine belirten görüş için bkz.

doğrultusunda malların tahsisi gerekir. Bu yetkili organların kimler olacağını kanun açık olarak bildirmiyorsa da bunun derneklerde esas itibariyle genel kurulun, genel kurulun yokluğu halinde yönetim kurulunun, vakıflarda ise, vakıf organlarının ve bilhassa denetim ve kontrol makamının olduğu söylenebilir.

Özel kanunda, tüzük ya da vakıf senedinde bir kural bulunmaz; tüzel kişinin yetkili organı da tahsis konusunda bir karar vermezse, tahsisin Medeni Kanunun 50. maddesindeki hükümlere göre yapılması gerekirse de, Dernekler Kanunu, düzenleme konusu dernekler bakımından özel ve Medeni Kanundan sonra çıkarılan bir kanun olduğundan, buradaki düzenlemeler Medeni Kanun'daki düzenlemelere öncelik taşıyacaktır.

Eğer tüzel kişilik, amacı hukuka ve ahlaka aykırı olduğu için mahkeme kararıyla ortadan kaldırılmışsa, dağıtılan tüzel kişinin artakalan malvarlığı isteğe bakılmaksızın kamu hukuku tüzel kişilerine verilerek, tahsis gerçekleştirilir<sup>211</sup> (MK m.50). Dernekler Kanunu'nun 55. maddesinin ikinci fıkrasında böyle bir durumda malların Hazineye geçeceği belirtilmektedir ki, bu düzenleme Medeni Kanun'dakinden daha tutarlıdır. Vakıflar yönünden hukukumuzda bu konuda özel bir düzenleme vardır. Vakıflar Hakkında Tüzük'ün<sup>212</sup> 33. maddesinin ikinci fıkrasının amacı hukuka veya ahlaka aykırı duruma geldiğinden mahkeme kararıyla dağıtılan vakıfların mallarının, vakıf senedinde aksine bir şart olsa dahi "Mazbut Vakıflar Tüzel Kişiliği" ne kalacağı düzenlenmiştir.

Tüzel kişinin amacının hukuka veya ahlaka aykırı olması nedeniyle mahkeme kararıyla ortadan kaldırılması durumunda, malların kamu hukuku tüzel kişilerine geçeceği yolundaki düzenleme emredici niteliktedir. Bu nedenle, mahkeme kararıyla ortadan kaldırılan bir tüzel kişinin tüzüğünde ya da senedinde malların tahsisi konusunda bir kural bulunsa bile, artık buna bakılmaz. Bunun gibi, tüzel kişinin yetkili organı tahsis konusunda bir karar vermiş olsa bile, bu karara da değer verilmeksizin tüzel kişinin malları kamu hukuku tüzel kişilerine verilir. Eğer dernek, Dernekler Kanunu'nu 53. maddesine göre kapatılmışsa Hazineye intikal ederler (DKm. 55/II.).

---

BALLAR, Vakıflar, sh.145.

<sup>211</sup> SEROZAN'a göre bu şekil tahsis, tam anlamıyla bir müsadere ( slı. 49); Aynı görüş için bkz. ÖZTAN, Tüzel Kişiler, sh. 25.

Tüzel kişinin mahkeme kararıyla sona erdirilmediği durumlarda (kendiliğinden sona erme ya da genel kurul kararıyla sona erdirilmede) ise, tüzel kişinin tüzüğünde ya da senedinde bir kural bulunmaz, ayrıca yetkili organı da bu konuda bir karar vermemiş olursa tüzel kişinin malları amacıyla en yakın amaç güden kamu kurumlarına geçer (MKm. 50).

Tüzel kişilerin mallarının kamu kurumlarına intikali durumlarında bu kamu kurumları devlet, il özel idaresi, belediye ve köyden hangisi olacaktır?<sup>213</sup> Burada tüzel kişinin amacı başlıca rol oynar. Örneğin Polenez Köyü'nü güzelleştirme derneği adıyla bir dernek olsa ve sona erse bunun malvarlığı Köye intikal eder. Yine örneğin, şehrin çevre temizliğinin sağlanmasını amaç edinen bir dernek kurulsa ve sona erse malvarlığı Belediyeye intikal eder. Aynı şekilde, ilkokulu yaptıрма derneğinde ise, il özel idaresine intikal eder.

Kapatılması için haklarında soruşturma ya da dava açılmış bulunan dernekler, genel kurul kararı ile dağılma ve buna bağlı olarak dernek mallarının devrine ilişkin bir karar almaları durumunda, soruşturma ve dava sonuçlanıncaya kadar devir işlemlerini yapamayacaklardır. Buna göre, kapatmaya ilişkin kesinleşen mahkeme kararı uyarınca tüm para, taşınır ve taşınmaz mallar ile haklar Hazineye kalacağından tüzükte belirtilen ya da genel kurulca kararlaştırılan halefe herhangi bir tahsis yapılamayacaktır.

Kapatılan ya da dağıtılan derneklerin tüm para, taşınır ve taşınmaz malları ile hakların Hazineye kalması durumlarında, mal ve hakların tahsisi hükümet komiseri ya da Maliye Bakanlığı temsilcisi gözetiminde yapılır.

Tüzel kişiyi kuranlar, tasfiye neticesinde kalan malların tahsis yönünü serbestçe belirlerler. Bu yön genellikle tüzel kişinin amacına en yakın kamu hukuku tüzel kişileri olmakla birlikte bu zorunlu değildir. Tahsis konusu malları, bir hayır müessesesine bırakabilecekleri gibi, genel bir kural olarak doğru bulmamakla birlikte bir gerçek veya tüzel kişiye bağışlayabilirler,

<sup>212</sup> Yürürlüğe koyan Bakanlar Kurulu Kararnamesi. N0:2/5042-17 Temmuz 1936 (RG. 7 Temmuz 1936, Sayı 3371)

<sup>213</sup> Bkz. ÖZTAN, Tüzel Kişiler, sh.24.



kendisinden yararlananlar veya üyeleri arasında da paylaştırabilirler.<sup>214</sup> Vakıf için de vakfı kuran, malların kendisine veya ailesine geri döneceğini bildirebilir.<sup>215</sup> şöyle bir kayıt yoksa vakfın dağılması halinde Vakıflar amaçta aynı olan bir vakfa tahsis eder. Vakfın dağılmasına Vakıflar Tüzüğü'nün 7. maddesi uyarınca mahkemece karar verilen durumlarda vakfeden itiraz etmedikçe veya vakıf senedinde aksine bir hüküm bulunmadıkça vakfedilmiş mallar Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün görüşü alınarak amacına en yakın vakfa mahkemece tahsis olunur.

Tüzel kişinin amacının hukuka veya ahlaka aykırı olması nedeniyle mahkeme kararıyla dağıtılması durumunda malların kamu hukuku tüzel kişilerine geçeceği yolundaki düzenleme, meşru bir amaç ile teşekkül etmiş iken yayınlanan bir kanun veya sonradan değişen düşünceler gereği amacı hukuku veya ahlaka aykırı duruma gelen tüzel kişiler hakkında uygulanır. Çünkü, başında hukuka veya ahlaka aykırılık olursa tüzel kişilik kazanılamaz. Tüzel kişi bu yeni durumda hukuka veya ahlaka aykırılığa dönüşen amacını devam ettirmeyerek mahkemenin kararından önce kendini tasfiye edip mallarını tüzüğüne göre tahsis edebilir.<sup>216</sup> Sona eren tüzel kişinin tasfiyeden sonra artakalan maları Hazineye tahsis edilmiş ve merkezinin bulunduğu valiliğe teslim edildikten sonra, tüzel kişinin ödemediği bir borç ortaya çıkarsa alacaklının kimi dava edeceği sorunu ortaya çıkar. İşin aslına bakılırsa böyle bir durumun ortaya çıkmaması gerekir. Zira tahsisten önce tasfiye yapılmış ve borçların hepsi ödenmiş olmak gerekir. Her nasılsa bir borç ödenmemişse, davanın valiliğe değil Hazineye yöneltilmesi gerekir.<sup>217</sup>

Tüzel kişinin tüzük veya senedinde tahsis konusu malların yerel mülki amirinin emredeceği yere makbuz karşılığında teslim edileceği yazılı ise, valiliğe husumet yöneltilemez. Bununla beraber, valilik henüz malları teslim etmemişse icrai takibata maruz kalabilir. Teslim etmişse, malın zilyedi aleyhine dava ikame edilir.

<sup>214</sup> Bkz. SAYMEN, sh. 329; Aynı kanaat için BELGESAY, sh.182; VELİDEDEOĞLU/ATAAY, sh.III;ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh 340

<sup>215</sup> Bkz. EGGER, sh.55.

<sup>216</sup> Bkz. BELGESAY, sh.184

<sup>217</sup> Bkz. SAYMEN, sh. 423



1630 sayılı Dernekler Kanununun yürürlükte bulunduğu dönemde, tüzel kişinin mahkemece kapatılması durumunda, bütün para ve malların Hazineye geçmesini öngören kanun hükmünün (m. 46), tüzel kişinin iradesini yok saydığı ve bu hükmün 1961 Anayasanın genel

müsadere cezası konulmasını yasaklayan 33. maddesinin son fıkrasına aykırı düştüğü ileri sürülmüştür. Ancak Anayasa Mahkemesi 1973 tarihinde verdiği kararında, söz konusu hükmün Anayasaya aykırı olmadığı sonucuna varmıştır.<sup>218</sup>

### 3. Tahsis Edilen Malvarlığının Kullanımı

Kamu hukuku tüzel kişisi kendisine tahsis edilen malları, dilediği gibi tasarruf edebilir mi? Örneğin, fakirlerin cenaze masraflarını temin eden vakfın sona ermesiyle, belediye kendisine intikal eden malları yeşil alan açtırmaya, açık hava tiyatrosu inşa ettirmeye, yol yaptırmaya, çöp kamyonu satın almaya vs tahsis edebilir mi? Sona ermiş olan tüzel kişiden kalan malların bir amaca tahsis edilmiş mallar olduğunu unutmamak gerekir; bu amaç o mallar üzerine konulan adeta bir yükümlülük niteliğindedir. Bu nedenle olanaklı olduğu kadar bu malların tahsis olundukları amaca harcanmalarına dikkat etmek gerekir. Bu düşünce ile ki kanunumuz "Bu malların evvelki ciheti tahsisi mümkün mertebe muhafaza edilir" (MK. m.50) diyor. Bunun için kamu hukuku tüzel kişisi bu malları önceki amacına uygun bir surette kullanmaya zorunludur. Olanaklı ise, aynı amaç korunur. Olanaklı değilse, önceki amaca en yakın bir amaç için kullanır. Bu mallardan aynı kimselerin olanaklı olduğu kadar önceki gibi yararlanmaları temin edilmelidir. Örneğin bir mahallenin fakirlerinin defin ve cenaze masraflarını belediye üzerine alsa, bu vakfın malları, aynı mahalledeki fakirlerin teçhiz ve tekfinine (bu işi belediye yapıyorsa) mezarların onarılmasına tahsis edilmelidir.

<sup>218</sup> Söz konusu kararda öncelikle bu hükmün kanunlarımıza ilk kez girmediğine işaret edilmiştir. Sözgelimi, 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 115.maddesinde (yürürlükteki 2820 s.lı SPK'un ise 107. maddesinde) Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılan siyasi partilerin bütün mallarının Hazineye geçeceği yolunda bir emredici kural bulunduğu gibi; 743 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 50. maddesinde de benzer bir hüküm bulunmaktadır. Sonra yasa dışı kurulmuş olduğu veya yasa dışı kuruluşa dönüştüğü mahkeme kararıyla saptanmış bir tüzel kişinin tüzüğünde açıklanan iradesinin etkisini yitireceği ve söz konusu hükmün ( 1630 s.lı DK. m. 46/II) bir ceza yaptırımı değil, bir tasfiye düzenlenmesi olduğu belirtilmiştir. Daha geniş bilgi ve karşı oy gerekçesi için bkz. AYM. 18-20.12.1973 gün ve 1973/3 E., 1973/37 K. sayılı karar (BALLAR, Cemiyetler, sh212-213)

Bu konuda menfaati olan kimseler, tahsis yönüne riayet edilmesini talep ve gereğinde dava edebilir.

Tahsis hakkındaki bu esasların bir istisnası vardır. Tüzüğünde veya senedinde mallarının nereye tahsis edileceği bildirilmiş olsun veya olmasın, yetkili organ buna karar versin veya vermesin, eğer tüzel kişinin, amacının kanuna veya ahlaka aykırılığı nedeniyle dağıtılması yoluna gidilmişse, malları belirlenen yöne değil, fakat daima kamu hukuku tüzel kişilerine intikal eder. Bu malları kazanan kamu hukuku tüzel kişisi bu malları önceki amaçlarına göre kullanmak zorunda değildir ve buna olanak da yoktur; zira aksi takdirde kamu hukuku tüzel kişilerinin kanuna aykırı bir faaliyette bulunması sonucuna varılır. Bu itibarla amacı kanuna veya ahlaka aykırı olduğu için dağıtılan tüzel kişinin mallarını kamu hukuku tüzel kişisi gelir kaydederek bu mallar dilediği gibi harcar.

#### IV. Terkin

Medeni hukuk tüzel kişileri, nasıl kurulurken vakıf söz konusu ise asliye hukuk mahkemesi nezdinde tutulan vakıflar siciline; dernek söz konusu olduğunda ise, dernekler kütüğüne kaydolunmak gerekiyorsa, sona ermelerinden sonra da söz konusu kayıtların iyi niyetli üçüncü kişilerin aldanmamaları için terkin edilmesi gerekir. Terkin bakımından sona erme halleri bakımından hiç bir fark yoktur.

Vakıf sona erdiğinde tasfiye ve tahsis işlemi bittikten sonra her halde mahkeme sicilinden terkin edileceği gibi, merkezi sicile de işlenecek ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce Resmi Gazete ile ilan edilecektir (Vakıflar T. m. 32).

Bu konudaki yükümlülük, vakfın kendiliğinden dağılmış olması durumunda vakfın yönetim organına, ihmal ederse Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne; mahkeme kararı ile dağıtılması durumunda ise, mahkemeye düşmektedir.

Sona eren derneklerin tasfiye ve tahsis işlemlerinin tamamlanmasından sonra, bu derneklerin dernekler kütüğündeki kayıtları, faaliyetleri bir il sınırı içinde bulunanlar için mahalin en büyük mülki amirinin, birden ziyade ilde faaliyette bulunanlar için de İçişleri Bakanlığı'nın onayı ile terkin edilir (DK m.55/III). Medeni Kanunun 72. maddesinde kaydın terkinine ilişkin bir hüküm konulmuştur. Buna göre dernek sicile kaydolunmuşsa fesih veya infisah keyfiyeti yönetim kurulu veya hakim tarafından kaydın terkinini için sicil memuruna bildirilir. Buradaki sicil ticaret sicili olup, sicil memuruna bildirmek durumu amacına ulaşmak için ticari işletme işleten ve işletmesi sicile kaydedilmiş olan dernekler için söz konusudur.<sup>219</sup>

Öğretide, derneğin kaydını sildirmeye yetkili olanların kimler olacağı derneğin sona erme nedeni açısından ayrıntılı bir biçimde araştırılmıştır.<sup>220</sup>

Dernek genel kural kararıyla dağıtılmışsa, kaydı terkin görevi yönetim kuruluna; mahkeme kararıyla dağıtılmışsa, hakime ya da yönetim kuruluna aittir (MK m.72). Bakanlar Kurulunun kararı ile kapatılan derneklerde, kaydın sildirilmesi, Bakanlar Kurulu ya da doğrudan doğruya yönetim kurulu tarafından yapılabilir. Kanun uyarınca dağılma durumunda ise, bu görev, kural olarak yönetim kuruluna ya da bu kurulun üyelerine aittir. Ancak bu görevin ayrıca tasfiye memuru ve hükümet komiserine de verilmesi uygun olacaktır.

Cemiyetler Kanununun yürürlükte olduğu dönemde, Medeni Kanunun 72. maddesine Türk hukuku bakımından bir anlam vermek olanaksız idi. "Her cemiyetin kendisini sicile kaydettirebileceğinden söz eden Medeni Kanunun 54/I maddesi Türk hukukunda uygulanma yeteneği olmayan bir hükümdü. Zira bu sicilin, hangi sicil olduğu Medeni Kanunda belirtilmiyordu. Oysa İsviçre hukukunda ise ZGB 61/1 maddesinde açıkça ticaret sicilinden söz etmektedir. İsviçre'de ticaret sicili aynı zamanda dernekler sicili de olduğundan Medeni Kanunun 54/I maddesi ile 72. maddesi birlikte bir anlam taşımaktadır. Bunlardan birincisi, derneğin isterse kendisini ticaret siciline kaydettirebileceğini belirtmekte; ikincisi de eğer ticaret siciline kayıt yaptırılmışsa derneğin sona ermesi durumunda bu kaydın terkinini gereğini düzenlemektedir. Şimdi

<sup>219</sup> Bkz. OĞUZMAN, sh.181

yeni Dernekler Kanunu ile bir dernekler kütüğü öngörüldüğüne ve derneklerinde bu kütüklere yazımı zorunlu olduğuna göre (m.14), varlığı sona eren derneklerin, dernekler kütüğünden terkinine ilişkin olarak, Medeni Kanunun 72. maddesine, bu hükmü Dernekler Kanunu hükümleriyle bağdaştırmak suretiyle bir anlam kazandırabilmek olanaklıdır.<sup>221</sup>

Derneklerin, dernekler kütüğünden, vakıfların da mahkeme sicilinden terkin etmenin kurucu bir niteliği olmayıp, sadece sona ermenin bittiğini belirten açıklayıcı bir etkisi vardır.<sup>222</sup> Derneklerin tasfiye halinde dernek; vakıfların da tasfiye halinde vakıf durumları sona erince hukuksal varlıkları tamamen yok olur.<sup>223</sup> Bundan böyle adlarına yapılacak işlemler hükümsüz olur<sup>224</sup>,

---

<sup>220</sup> Bkz. ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh. 343. dp 39

<sup>221</sup> Aynı yöndeki kanaat için bkz. ÖZSUNAY, Tüzel Kişiler, sh.344, dp.40

<sup>222</sup> Bkz. BALLAR, Vakıflar, sh. 146

<sup>223</sup> Cemiyetler, sh209.

<sup>224</sup> Bkz.BELGESAY sh. 215.

## § 5. SONUÇ

Buraya kadar yapılan açıklamalarla, Türk Medeni Hukuku'nda tüzel kişiliğin sona ermesini incelemiş bulunuyoruz. Söz konusu tüzel kişiler, Türk medeni Kanununun birinci kitabı olan şahsın (kişinin) hukukunun ikinci babının ikinci faslında (m.53-72) düzenlenen cemiyetler (dernekler) ile, üçüncü faslında (73 - 81 /B) düzenlenen vakıflardır.

Medeni hukuk tüzel kişileri, genel tüzel kişilik kavramı içinde özel hukuk tüzel kişilerinden ideal amaç güden tüzel kişi çeşidini oluşturmaktadırlar. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere ideal amaç gütmeyip dar anlamda kazanç paylaşma veya geniş anlamda iktisadi amaç gibi başka amaçlar güden özel hukuk tüzel kişileri de mevcuttur. Ayrıca özel hukuk tüzel kişilerinin yanında bir de kamu hukuku prensiplerinin geçerli olduğu kamu hukuku tüzel kişileri vardır.

Kamu hukuku tüzel kişileri, belirli bir ülke ve çağın belirlediği koşul ve gereksinimlere göre kamu hizmetlerinin yerine getirilmesi için kamu gücünün devlet tarafından belirli bir formda örgütlenmesi veya bizzat devletin kendisi gibi tarihi koşulların bir sonucu olarak kendiliğinden ortaya çıkan kamu örgütlerinin tanınması ile oluşan tüzel kişilerdir.

Yalnız kamu gücünün örgütlenmesi veya örgütlenen kamu gücünün tanınması fertlerin gereksinimlerini karşılamaya yetmemektedir. Ayrıca, gerçek kişiler, ortak bir amaca hizmet etmek için bir araya gelmek, o amaç uğruna çalışmak veya belirli malvarlığı unsurları özgülemek isteyebilirler. Bu durumda amaç süresiz ise, ayrı bir hukuki kişiliğin ortaya çıkmasına gerek duyulmaz. Oysa amaç sürekli olunca, bir kişinin ömrünü ve sınırlı olanaklarını aşan bir amaç ile karşı karşıya bulununca, bu amaca hizmet etmek için özel bir örgütlenme gerekir. Bir de, amaca

daha iyi hizmet edebilmek için, bu kişilerle hukuki ilişki kuracak üçüncü kişilere de güven verilmelidir. Hatta yalnız üçüncü kişilere değil, amaç ile ilgilenenlere de güven sağlamak gerekir.

İşte bu nedenlerle, hak öznesi olmak özelliği sadece insanlara özgü iken; hukuk düzeni insanların yanında onlar gibi haklara ve borçlara sahip olmak özelliğini ortak bir amacın sürekli olarak gerçekleşmesini sağlayacak örgütlenmeye sahip kişi ve mal topluluklarına da, birleşen kişilerden veya malı özgüleyen kişiden bağımsız bir kişilik tanımak suretiyle vermiştir. Ki, bu tür kişi veya mal toplulukları tüzel kişi olarak adlandırılmaktadırlar.

Böylece, biyolojik ve psikolojik bir gerçeklik olan insanlar (gerçek kişiler) gibi maddi bir varlığa sahip olmayan tüzel kişilerin, insan toplumlarında ortaya çıkan bir gereksinimin sonucu oldukları anlaşılmaktadır.

Tüzel kişilerin oluşum ve yapılarına baktığımızda ana çizgileri ile iki tür tüzel kişi bulunduğunu görürüz. Bazı tüzel kişiler, bir gerçek kişi topluluğunun bir amaç çevresinde bir araya gelmeleri görünümünü ortaya çıkarır. Bazıların da ise, her ne kadar "yönetenler" ve "yararlananlar" konumunda gerçek kişiler var ise de, amaca özgülenen bir mal topluluğu da özel bir önem taşır.

Tüzel kişilerin bu çeşit ayrımında medeni hukuk tüzel kişileri, tüzel kişi görünümünün birer örneğini oluşturmaktadırlar. Zira dernekler bir kişi topluluğu; vakıflar ise bir mal topluluğu biçiminde tüzel kişilerdir.

Bu yönüyle medeni hukuk tüzel kişileri, diğer tüzel kişilere bir temel oluşturmaktadır. Bu nedenle Medeni Kanunun gerek dernekler ile vakıflara ilişkin olan, gerekse tüzel kişilere genel nitelik taşıyan hükümleri, diğer tüzel kişilerin özel kanunlarında bir hüküm bulunmadığı ve niteliklerine de aykırı düşmediği zaman onlara da uygulanacaktır. Ayrıca bu uygulama, kamu hukuku tüzel kişilerine uygulanacaksa, uygulanacak hüküm kamusal hukuk prensiplerine de aykırı bulunmaması gerekir.

Medeni hukuk tüzel kişilerinin sona ermelerini inceleme konusu yapmak bir çok yönden önemli bulunmaktadır. Bunları şu şekilde açıklayabiliriz.

Hukuk düzeninde sahipsiz bir hak ve borcun olması söz konusu değildir. Her bir hak ve borcun bağlı bulunduğu bir kişi vardır. Çünkü devlet, hukuk düzenini kurarken öngördüğü hak ve borçlara hangi koşullarda ve ne zaman kimin sahip olduğunu (kişiliğin kazanılması) düzenlediği gibi; bu kişilerin yine hangi koşullarda ve ne zaman artık hak ve borçlara sahip olmadığını (kişiliğin kaybedilmesi) de düzenlemektedir. Ki, bu durum, hukuk düzeninin sağlıklı işlemesi için aynı zamanda bir zorunluluktur.

Aynı şekilde yine devlet, kişiliğin kaybedilmesi nedeniyle hak ve borçların kişiliğe olan bağlantılarının kesilmesi durumunda bunları başka bir kişiye bağlamaktadır.

İşte bu iki noktada yani kişiliğin kaybedilme koşulları ve zamanı ile; bu kişiliğe bağlı bulunan hak ve borçların kime ne şekilde intikal edeceği konusunda gerçek kişilerle tüzel kişiler arasında önemli farklar vardır. Zaten bu gibi farklılıklar nedeniyle kişilik, gerek gerçek kişiler, gerek tüzel kişilere ortak bir kavram olmasına rağmen kişiliğin kapsamının belirlenmesinde gerçek kişilerle, tüzel kişiler arasındaki doğal farklar göz önünde tutulur. Medeni Kanun gerçek kişiler ile tüzel kişilerin ortak özelliklerini düzenleyen genel hükümler kabul etmemiştir. Gerçek kişileri düzenleyen baktaki hükümler, nitelikleri itibariyle sadece gerçek kişilere özgü olmadıkça tüzel kişiler hakkında da uygulanır. Buna karşılık, tüzel kişileri düzenleyen hükümlerin, gerçek kişiler hakkında uygulanması söz konusu olamaz.

Gerçek kişilerin kişiliklerini kaybetmelerine ilişkin hükümler, nitelikleri itibariyle sadece gerçek kişilere özgü olduklarından bu hükümlerin tüzel kişilerin kişiliklerinin kaybedilmesine uygulamak olanaksızdır. Aynı olanaksızlık miras hükümleri bakımından da söz konusu olduğundan tüzel kişiye ait bulunan malvarlığını, tasfiye ve tahsis işlemlerine tabi tutma gereği ortaya çıkmaktadır.

Açıklanan bütün bu nedenler, tüzel kişilerin kişiliklerini kaybetmeleri ile malvarlıklarına başka sahip bulma konusunu ayrıca incelemenin önemini ortaya koymaktadır. Ancak, tüzel kişilerin bütün çeşitlerini bir tez hacmi içine sığdırmak olanaksız olduğundan biz, tüzel kişiler içerisinde sadece özel hukuk tüzel kişileri kapsamında bulunan medeni hukuk tüzel kişilerinin sona ermesini inceleme konusu yaptık.

Bu incelemede, ikinci paragrafta yer alan tüzel kişiliğin kazanılamaması halleri tezin teknik anlamda konusuna girmemekle birlikte, tüzel kişiliğin kazanılamama halleri ile sona erme halleri birbirine karıştırıldığından bu konuya da ayrı bir paragrafta değindik.

Gerçek kişiliğin sona ermesi, ölüm veya gaiplik olayı ile kesin olarak gerçekleşirken; tüzel kişiliğin sona ermesi, her bir tüzel kişiye özel nedenlerle ve ikinci bir aşamanın da bitirilmesi ile ancak kesin olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle, tüzel kişiliğin sona ermesi "tüzel kişiliğin sona erme halleri" ile "tüzel kişiliği sona erdirme işlemleri" olarak iki ayrı paragrafta incelemiş bulunuyoruz.

Tüzel kişiliğin sona erme halleri iki gruptur. Bunlar; tüzel kişiliğin kendiliğinden sona ermesine (dağılma) neden olan sona erme halleri ile, tüzel kişiliğin dışardan müdahale ile sona ermesini (dağıtma) sağlayan sona erme halleridir.

Medeni hukuk tüzel kişileri arasında yapısal farklılık bulunması nedeni ile ortak sona erme halleri olduğu gibi, dernek ya da vakfa özgü sona erme halleri de bulunmaktadır. Ancak dernek ve vakıfların sona erme hallerini tekrardan kaçınmak amacıyla aynı paragrafta incelemiş olduğumuz için bu farklılıklara iç bölümlerde yer verilmiştir.

Amacın hukuka veya ahlaka aykırı duruma gelmesi, tüzel kişiliğin sona erme hallerinden en önemlisidir. Çünkü tüzel kişiliğin varlık nedeni olan amacın hukuk ve ahlak düzeni ile çelişmemesi gerekir. Hangi amaçların hukuka aykırılık oluşturacağı çeşitli kanunlarda belirtilmiştir. Medeni hukuk tüzel kişileri bakımından öngörülen bir hukuka aykırılık da siyasi amaç gütmektir. Ancak 23.7.1995 gün ve 4121 sayılı Kanun ile 7.11.1982 gün ve 2709 sayılı



Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yapılan değişiklikle (RG.26.7.1995 gün ve sayılı) dernek ve vakıflara getirilen siyasi amaç sınırlaması kaldırıldığından, siyasi amaç gütmek artık medeni hukuk tüzel kişileri bakımından Anayasal açıdan bir hukuka aykırılık oluşturmamaktadır.

Dernekler için yasal açıdan da siyasi amaç gütmek hukuka aykırılık oluşturmamaktadır. Zira, bu yasağın yer aldığı Dernekler Kanunu'nun 5. Maddesinin on birinci bendi, 3.7.1997 tarih ve 4279 sayılı Kanun ile kaldırılmıştır. Ancak buradaki siyasi amaç gütmekten kasıt, derneğin tıpkı siyasi partiler gibi salt siyasi amaç güden bir faaliyet içerisinde olmamasıdır.

Buna karşılık, vakıflar için siyasi amaç gütmek, yasal açıdan hukuka aykırılık oluşturmaktadır. Bu aykırılığın giderilmesi için, yasal değişikliğin yapılmasına gereksinim bulunmaktadır.

Dolayısıyla bu nedene dayanarak tüzel kişiliğin sona ermesi de söz konusu olmayacaktır. Yalnız anayasal açıdan yapılan bu değişikliğin yasal olarak işlerlik kazanması için gerekli uyum yasalarının da çıkarılması veya son değişiklikle Anayasaya aykırı duruma gelen yasa hükümlerinin somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi gerekir.

Kişilik kurma işleminin konusu olan amaç, baştan beri hukuka ve ahlaka aykırı ise, esasen tüzel kişilik kazanılamaz. Burada işlemin kesin hükümsüzlüğü söz konusudur.

Amacın tüzel kişilik kazanıldıktan sonra, hukuka veya ahlaka aykırı bir duruma gelmesi halinde, kişiliğin dağıtılması yenilik doğuran bir ilam ile gerçekleşir. Amacın baştan itibaren hukuka veya ahlaka aykırılığı halinde ise (MK.m. 45/II), "kapatma" kararında bir "tesbit" niteliği görülmelidir. Burada kapatma, amacın hukuka veya ahlaka aykırılığı dolayısıyla kişilik kurma işleminin geçersizliği anlamındadır. Bu gibi durumlarda, fiilen dernek görünümünde olan kişi topluluğu, Dernek Kanununun 54. maddesinde belirtilen koşullarla, valilik (idari karar) veya mahkeme kararı ile kapatma hükmünden önce, tedbir mahiyetinde "faaliyetten alıkonabilir" (DK.m.S4).

Tüzel kişilik kazanılmış ise, mahkemenin "dağıtma" kararı, amacın sonradan hukuka ve ahlaka aykırı hale gelmiş olması durumunda söz konusu olmalıdır (MK.m. 71; Vakıflarda: MK.m. 81/A, son). Bu durumda da, derneklere kendi kararları ile; vakıflarda ise mahkeme kararı ile hukuka veya ahlaka aykırı hale gelen amacını değiştirme olanağı tanınmalıdır.

Kanun bu olanağı düzenlememiştir. Derneklerin dağıtılma halleri de sadece amacın sonradan hukuka veya ahlaka aykırı hale gelmesi durumuna özgü olmayarak, başka hukuka aykırılıkları kapsamak üzere, daha geniş kapsamlı düzenlenmiştir.

Kanaatimizce, bu konudaki Dernekler Kanunu hükümleri; Anayasaya ve Medeni Kanuna uydurulmalı, basit usulsüzlükler dağıtma yaptırımına yol açmamalıdır.

Mahkeme kararı ile dağıtma, derneklerdeki "kendi kendisini dağıtma"dan farklı olarak, vakıflar içinde söz konusu olur (MK.m. 81/A, son; Vakıflar Tüzüğü m.31).

Medeni Kanunun 70.maddesi, derneğin aciz haline düşmesi veya yönetim kurulunun oluşturulmasına geçici olarak kayyım atanmasını gerektiren halin dışında (MK.m. 377/I,b.4) kesin olarak olanak kalmaması durumunda, derneğin kendiliğinden dağılacığını belirtir.

Vakıflar için de MK.1/A'da "amacın gerçekleşmesinin olanaksızlaşmaması" durumu gösterilmiştir. Dağıtma konusunda işaret ettiğimiz gibi, bu durumda, amacın değiştirilmesine (MK.m.BO) olanak tanınması gerekirdi. Şu halde bu maddeyi de, vakfin; malvarlığı bakımından yeterlik şartını kesin olarak kaybetmesi veya borç ödemekten aciz haline düşmesi olarak anlamak gerekir.

Yeni Vakıflar Tüzüğü'nün 30. maddesinin ikinci fıkrası; bu konuda da bir tesbit hükmü alınması usulünü düzenlemiştir. Mahkeme, "dağıtılma" yı tesbit ederse, durumu, nezdinde tutulan kütüğe tescil eder.

Vakıf; mahkemenin tescil kararı ve tescil ile tüzel kişilik kazandığına göre; vakıflarda "baştan itibaren amacın kanuna aykırılığı" dolayısıyla "kapatma" (tesbit hükmü) söz konusu olmamak gerekir. Ancak, başka nedenlerle, örneğin irade bozukluğu dolayısı ile kişilik kurma işleminin hükümsüzlüğü ileri sürülüyorsa, burada işin niteliği gereği, bir "tesbit davası" değil, "bozucu yenilik doğuran dava" niteliği görmelidir.

Tüzel kişilik, dağılma veya dağıtma hallerinden biri ile tasfiye sürecine girmiş olur. Dernek kendi kendisini dağıtmış ise, tüzüğe veya genel kurul kararına göre bir tasfiye kurulu, tasfiye işlerini sonuçlandırır. Mahkeme kararı ile dağıtma veya kendiliğinden dağılma varsa mahkeme tasfiye işlerini düzenler. Dernekler Kanunu'nun 55. maddesinde bu konuda özel hüküm vardır.

Tasfiye işlemleri bittikten sonra, tasfiye sonucunda bir "bakiye" kalmış ise, kalan malvarlığı değerleri; derneğin kendi kendisini dağıtması halinde, tüzüğe göre, gösterilen yere aktarılır. Tüzükte bir hüküm yok ve bu konuda genel kurulca da bir karar alınmazsa, Medeni Kanunun 50. maddesi gereğince amacının ilgili olduğu kamu tüzel kişiliğine; Dernekler Kanununun 55. maddesindeki özel kural gereğince ise , Hazineye intikal eder.

Amacı baştan beri kanuna aykırı olduğu için kapatılan derneğin veya bu nedenle dağıtılan tüzel kişinin malvarlığı artığı (tasfiye bakiyesi), kuruluş belgesindeki kurallara bakılmaksızın Medeni Kanunun 50. maddesi gereğince ilgili kamu kurumuna, vakıf ise dolayısı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, dernek ise, Dernekler Kanununun 55. maddesinin ikinci fıkrası gereğince Hazineye intikal eder.

Amacın kanuna aykırılığı dolayısıyla dağıtılmamış olan tüzel kişiliğin (derneğin) tüzüğündeki tahsis kuralları göz önünde tutulur. Böyle bir düzenleme yoksa Hazineye kalır.

Tahsisin de yapılması ile geniş anlamda tasfiye işlemi biter. Böylece tasfiye amacıyla sınırlı olarak var olan ehliyetle birlikte tüzel kişilikte ortadan kalkar. Bu durumda son olarak dernekler, dernekler kütüğünden; vakıflarda vakıf sicilinden terkin edilir.

## **BİBLİYOGRAFYA**

### **AKINTÜRK, Turgut:**

Medeni Hukuk Başlangıç Hükümleri (Şahsın Hukuku, Aile Hukuku, Miras Hukuku, Eşya Hukuku), 6. bs. Ankara 1996

### **AKİPEK, Jale Güral:**

Türk Medeni Hukuku C.I, cüz 1-2, Ankara 1973

### **AKİPEK, Jale Güral:**

Cemiyetler (Türk Medeni Hukuku C.I. cüz 2'den ayrı bası), Ankara 1969

### **AKİPEK, Jale Güral:**

Vakıflar (Türk Medeni Hukuku C.I. 2'ye ek), Ankara 1970

### **AKÜNAL, Teoman:**

Türk Medeni Hukuku'nda Tüzel Kişiler, 2. bs. İstanbul 1995

### **ALTINER, Mehmet:**

Notlu Türk Medeni Kanunu, İstanbul 1946

### **ALVER, Cemil:**

Açıklamalı İçtihatlı Adi Ortaklık, Ankara 1988

**ANSAY, Tuğrul:**

Anonim Şirketler Hukuku 5. bs. Ankara 1975

**ARIK, Fikret Kemal:**

Türk Hukuku Sistemi (TODAİE), Ankara 1944

**ARPACI, Abdulkadir:**

Açıklamalı-İçtihatlı Kooperatifler Kanunu ve Uygulaması, 2. bs. İstanbul 1995

**ARSAL, Sadri Maksudi**

Hukukun Umumi Esasları C.I, Ankara 1937

**ARSEBÜK, Esat:**

Medeni Hukuk I.Başlangıç ve Şahsın Hukuku, İstanbul 1938

**ATAAY, Aytakin:**

Medeni Hukukun Genel Teorisi. Temel Bilgiler- Genel Kavramlar, 3. bs. İstanbul 1980  
(Ataay, "Medeni Hukuk" olarak kısaltılmıştır)

**ATAAY, Aytakin:**

Şahıslar Hukuku. Birinci Yarım (Giriş- Hakiki Şahıslar) 3. bs. İstanbul 1978 (Ataay,  
"Şahıslar Hukuku" olarak kısaltılmıştır)

**BALLAR, Suat:**

Türk Dernekler Hukuku, 3. bs. İstanbul 1996 (Ballar, "Dernekler" olarak kısaltılmıştır).

**BALLAR, Suat:**

Yeni Vakıflar Hukuku, İstanbul 1987 ( Ballar, "Vakıflar" olarak kısaltılmıştır)

**BELGESAY, Mustafa Reşit:**

Türk Kanunu Medeni Şerhi, I. Umumi Esaslar, Şahsın Hukuku, İstanbul 1945

**BİLGE, Necip:**

Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel İlkeleri. 10. bs. Ankara 1995

**BİRSEN, Kemalettin:**

Medeni Hukuk Dersleri (Genel İlkeler, Şahsın Hukuku. Aile Hukuku), İstanbul 1966

**ÇEVİK, Orhan Nuri:**

Kooperatifler Hukuku Uygulaması ve İlgili Mevzuat (Açıklama- Yargı Kararları Uygulama Örnekleri) Gözden Geçirilmiş ve Güncelleştirilmiş 4. bs. Ankara 1994

**DALAMANLI, Lütfü:**

Eski Yeni Vakıf Davaları (Açıklamalı, İçtihatlı), Ankara 1986 (Dalamanlı, "Vakıf Davaları" olarak kısaltılmıştır)

**DALAMANLI, Lütfü:**

Medeni Hukuk Davaları (Şahsın Hukuku, Aile Hukuku, Miras Hukuku, Aynı Haklar, İlgili Kanun ve İçtihatlar), Ankara 1968 (Dalamanlı, "Medeni Hukuk" olarak kısaltılmıştır)

**DALAMANLI, Lütfü:**

Hükmi Şahıslar, Ders Notları 2. bs. İstanbul 1966 (Dalamanlı, "Hükmi Şahıslar" olarak kısaltılmıştır)

**DOĞANAY, Ümit:**

Hükmi Şahıslar (Ders Notları), Gözden Geçirilmiş 2. bs. İstanbul 1969

**DOMANIÇ, Hayri:**

Adi- Kollektif ve Komandit Şirketler 4. bs. İstanbul 1988

**DURAL, Mustafa:**

Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler (3444 sayılı ve 3678 sayılı Kanunlara Göre Gözden Geçirilmiş ve Değiştirilmiş) 4. bs. İstanbul 1995 (Dural, " Gerçek Kişiler" olarak kısaltılmıştır)

**DURAL, Mustafa:**

Medeni Hukukun Temel Kavramları (Temel Kavramlar, Kişiler Hukuku, Eşya Hukuku), Bursa 1979 (Dural, " Medeni Hukuk" olarak kısaltılmıştır)

**EDİS, Seyfullah:**

Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri 3. bs. Ankara 1987

**Dr. EGGER, Agustus/ Dr. ESCHER, Arnald/ Dr. HAABB Robet/ Dr. OSER H. ( Çev. ÇERNİŞ Vof):**

İsviçre Medeni Kanun Şerhi, Giriş ve Kişinin Hukuku, Ankara, 1947

**ENGİN, Baki İlkay:**

Dernek Üyeliğinin Kazanılması ve Kaybedilmesi, İstanbul 1995

**ERİŞ, Gönen:**

Açıklamalı İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, C.I. Ticari İşletme ve Şirketler, 2. bs. Ankara 1992

**ERİŞ, Gönen/ ULUSOY, Yılmaz:**

Kooperatifler Kanunu ve Vergilendirme, Ankara 1987

**FEYZİOĞLU, Feyzi Necmettin/ Doğanay, Ümit/ AYBAY, Aydın:**

Medeni Hukuk Dersleri, C.I. 2. bs. (Temel İlkeler. Kişinin Hukuku- Aile Hukuku Miras Hukuku) İstanbul 1973

**GÖRELİ, İsmail Hakkı:**



Medeni Kanun Hükümlerine Göre Cemiyetler ve 3512 s.'lı Cemiyetler Kanunu (Medeni Kanunun 15. Yıldönümünden Ayrı Bası), İstanbul 1943

**GÜNERİ, Hasan:**

Türk Medeni Hukuku Açısından Amaç Kavramı ve Amacına Göre Vakıf Türleri, Ankara 1976

**HATEMİ, Hüseyin**

Medeni Hukuk'a Giriş, İstanbul 1973

**HATEMİ, Hüseyin:**

Kişiler Hukuku Dersleri, İstanbul 1992 (Hatemi, "Kişiler Hukuku" olarak kısaltılmıştır).

**HATEMİ, Hüseyin:**

Medeni Hukuk Tüzel Kişileri I. İstanbul 1979 (Hatemi, "Tüzel Kişiler" olarak kısaltılmıştır)

**HATEMİ, Hüseyin:**

Hukuka ve Ahlaka Aykırılık Kuramı ve Sonuçları (Özellikle BK 65 Kuralı), İstanbul 1976 (Hatemi, "Hukuka ve Ahlaka Aykırılık" olarak kısaltılmıştır)

**HATEMİ, Hüseyin:**

Organın Eyleminden Tüzel Kişinin Sorumluluğu (İÜMH, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler I. Sempozyumu), Ankara 1980 (Hatemi, "Tüzel Kişinin Sorumluluğu" olarak kısaltılmıştır).

**HATEMİ, Hüseyin:**

Önceki ve Bugünkü Türk Hukukunda Vakıf Kurma Muamelesi, İstanbul 1969 (Hatemi, "Vakıf Kurma Muamelesi" olarak kısaltılmıştır)

**İMREGÜN, Oğuz:**

Kara Ticareti Hukuku Dersleri (Genel Hükümler - Ortaklıklar - Kıymetli Evrak), Yeniden Gözden Geçirilmiş 9. bs. İstanbul 1991

**İŞERİ, Ahmet:**

Türk Medeni Kanunu'na Göre Vakıf, Ankara 1968

**İŞERİ, Ahmet/ AKÜNAL, Teoman/ ADNAN, Tezel/ BAYRAKERİ, Teoman:**

Türkiye'de Medeni Kanuna Göre Kurulmuş Vakıflar ve Sorunları (Vehbi Koç Vakfı), Ankara 1975

**KANETİ, Selim:**

Hukuki İşlemlerin Çevrilmesi (Tahvili), İstanbul 1972

**KARİNABADİZE, Ömer Hilmi/ SUNGURBEY, İsmet:**

Eski Vakıfların Temel Kitabı, İstanbul-1978

**KAZANCI, Muharrem/ DALAMANLI, Lütfü:**

Türk Medeni Kanunu ile İlgili İlmi ve Kazai İçtihatlar, İstanbul 1991

**KÖPRÜLÜ, Bülent:**

Medeni Hukuk, Genel Prensipler- Kişinin Hukuku (Gerçek kişiler-Tüzel Kişiler) Genişletilmiş ve Yenilenmiş 2bs, İstanbul 1984 (Köprülü, "Medeni Hukuk" olarak kısaltılmıştır)

**KÖPRÜLÜ, Bülent:**

Medeni Hukukta Tüzel Kişiler (Genel Kurallar. Dernekler. Tesisler. Örnekler), İstanbul 1967 (Köprülü, "Tüzel Kişiler" olarak kısaltılmıştır)

**KÖPRÜLÜ, Ömer:**

Uygulamada Vakıf Kurma İşlemi (İBD, C.59, s.1.2.3, İstanbul,1985 sh.87 sd37)

**KURU, Baki:**

İcra ve İflas Ders Kitabı, 8. bs. İstanbul 1995

**KURU, Baki:**

Hukuk Muhakemeleri Usulü El Kitabı, İstanbul 1995

**OGUZMAN, Kemal/ SELİÇİ, Özer:**

Kişiler Hukuku Dersleri (Gerçek ve Tüzel Kişiler) Yeniden Gözden Geçirilmiş 5. bs. İstanbul 1993

**OLGAÇ, Senai:**

İçtihatlarla Türk Medeni Kanun Şerhi 3. bs. Ankara 1975

**ÖZAY, İl Han:**

Günışığında Yönetim. İstanbul 1996

**ÖZSUNAY, Ergun:**

Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler, İstanbul 1982 (Özsunay, "Tüzel Kişiler" olarak kısaltılmıştır)

**ÖZSUNAY Ergun:**

Türkiye'de Dernekler Hukukunun Gelişimi Bakımından "Medeni Kanun"un Derneklere İlişkin Düzenlemesinin Değerlendirilmesi (Medeni Kanunun 50.Yılı, Bilimsel Hafta 15-17 Nisan,1976), Ankara 1976 (ÖZSUNAY, "Derneklere İlişkin Düzenlemenin Değerlendirilmesi" olarak kısaltılmıştır)

**ÖZTAN, Bilge:**

Tüzel Kişiler (Ders Notları), Ankara 1994

**ÖZTAN, Bilge:**

Şahsın Hukuku (Hakiki Şahıslar), Ankara 1987

**POROY Reha/ TEKİNALP Ünal/ ÇAMOĞLU Ersin:**

Ortalıklar ve Kooperatifler Hukuku (Adi Ortaklık - Ticaret Ortaklıklarına İlişkin Genel Hükümler - Kollektif, Komandit, Paylı Komandit, Limited, Halka Açık Anonim ve

Holding Ortaklıklar ile Kooperatif, Güncelleştirilmiş 7. bs. İstanbul 1997 (Poroy / Tekinalp / Çamoğlu, "Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku" olarak kısaltılmıştır)

**SAYMEN, Ferit Hakkı:**

Türk Medeni Hukuku C.II. Şahsın Hukuku, Yenilenmiş 2. bs. İstanbul 1960

**SEROZAN, Rona:**

Tüzel Kişiler, İstanbul 1994

**TANDOĞAN, Haluk:**

Türk Medeni Kanun Öntasarısının Tüzel Kişilere İlişkin Hükümler Üzerinde Görüşler (AÜHFD, C.XXX. Cumhuriyetin 50.Yılı Armağanı, Ankara 1973

**TEKİNALP, Gülören:**

Medeni Kanunumuzda Tüzel Kişilerin Mirasçılığı ve Dernekler Hususi Hukuku (İ.Ü. Mukayeseli Hukuk Enstitüsü, Medeni Kanunun 50. Yılı Sempozyumu 1. Tebliğler), İstanbul 1978

**TEKİNAY, Selahattin Sulhi/AKMAN, Sermet/BURCUOĞLU, Haluk/ALTOP, Atilla:**

Tekinay Borçlar Hukuku (Genel Hükümler) 7. bs. İstanbul 1993

**VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet:**

Türk Medeni Hukuku, C.I, cüz 2: Şahsın Hukuku, 6. bs. İstanbul 1960

**VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet/ ATAAY, Aytekin:**

Türk Cemiyetler Hukuku, İstanbul 1956

**YAZICI, Hilmi/ ATASOY, Hasan:**

Şahıs, Aile ve Miras Hukuku ile İlgili Yargıtay Tatbikatı, İstanbul 1971

**ZEVKLİLER, Aydın/ALABEY M.B /GÖKYAYLA K. EMRE**

Medeni Hukuk, Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)  
Aile Hukuku, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 5. bs. Ankara 1997

